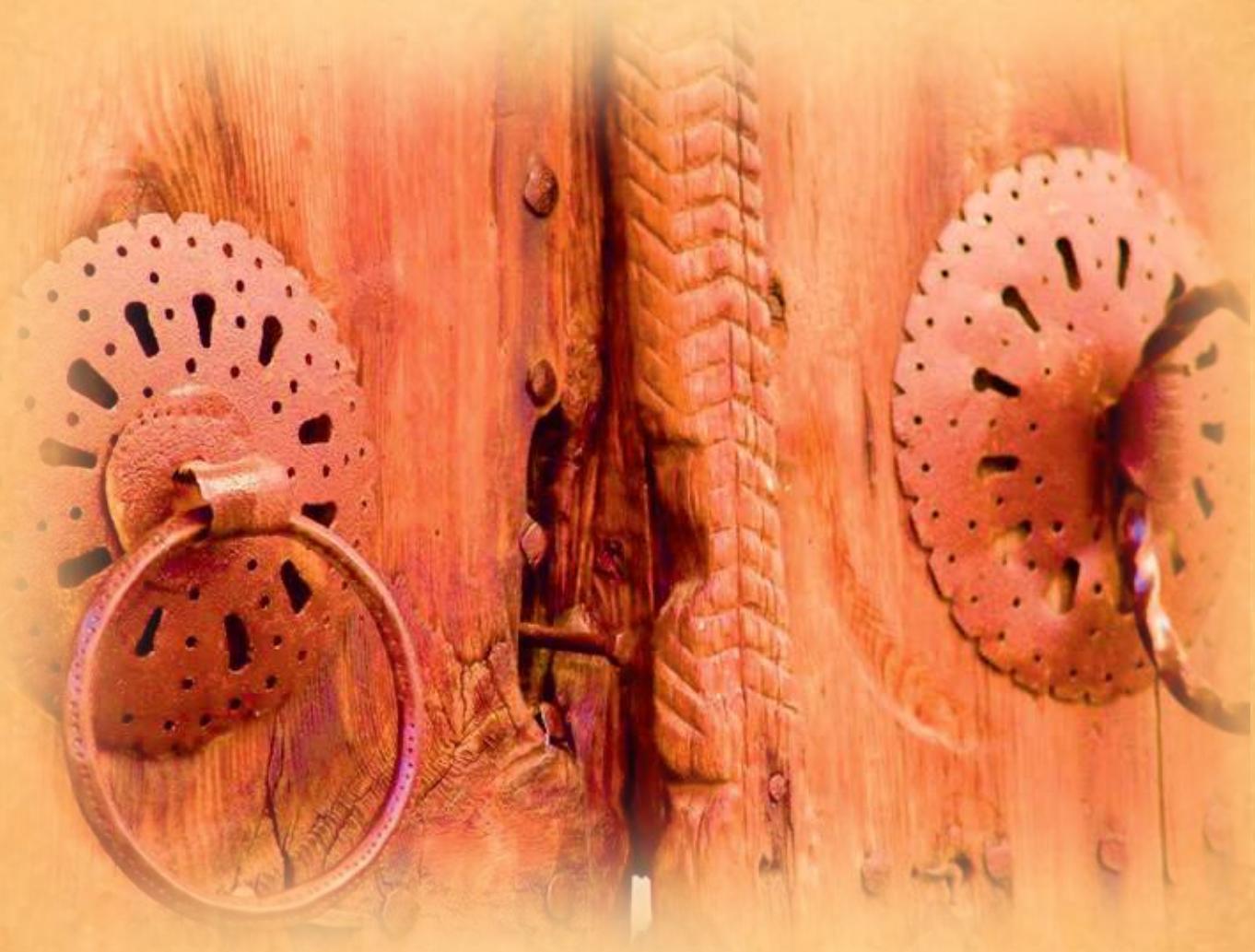

m-r Izeta Babačić-Dazdarević
Ćama Ameti-Kujović
Jusuf Čolović

JEZIK I KULTURA BOŠNJAVA

ZA OSMI RAZRED
devetogodišnje osnovne škole

2021

Autori:

m-r Izeta Babačić-Dazdarević

Ćama Ameti-Kujović

Jusuf Čolović

Recenzentska komisija:

d-r Fehim Husković, univerzitetski profesor - predsjednik

Zilha Biberović, nastavnik - član

Anisa Trpčevska, nastavnik - član

Lektor:

Mehmed Pargan

Dizajn korice: Zoran Avramovski

Grafička priprema originalne verzije: Zoran Avramovski

Uređivanje udžbenika za štampu: Gjorgji Titiev

Grafička i tehnička priprema za štampu: Gjorgji Titiev

Štampa: Polyesterdej dooel, Skoplje

Tiraž: 110

Izdavač: Ministarstvo obrazovanja i nauke Republike Sjeverne Makedonije

**Odlukom o odobravanju i upotrebi udžbenika iz predmeta Jezik i kultura Bošnjaka za osmi razred devetogodišnjeg osnovnog obrazovanja
br. 22-1696/1 od 21.12. 2016. godine donesenom od Nacionalne komisije
za udžbenike**

CIP - Каталогизација во публикација

Национална и универзитетска библиотека "Св. Климент Охридски", Скопје

373.3.016:811.163.4(497.6)(075.2)

BABAČIĆ-Dazdarević, Izeta

Jezik i kultura Bošnjaka za osmi razred devetogodišnje osnovne škole
/ Izeta Babačić-Dazdarević, Ćama Ameti-Kujović, Jusuf Čolović. - [2.
izd.]. - Skoplje : Ministarstvo obrazovanja i nauke Republike Sjeverne
Makedonije, 2021. - 186 стр. : илустр. ; 30 см

Библиографија: стр. 186

ISBN 978-608-226-977-1

1. Ameti-Kujović, Ćama [автор] 2. Čolović, Jusuf [автор]

COBISS.MK-ID 54312197

PREDGOVOR

Poštovani učenici,

Sa velikim zadovoljstvom i srećom pripremljen je ovaj udžbenik da vam koristi i da vas oplemeni bogatstvom pisane umjetnosti stvarane vijekovima od vaših predaka, na jeziku kojem danas govorite. Nadamo se da ćete iskoristiti ovu knjigu kao početak vašeg daljeg obogaćivanja znanjem o historiji i porijeklu naroda kojem pripadate i da će poslužiti svima onima koji žele znati nešto više o jeziku i kulturi Bošnjaka.

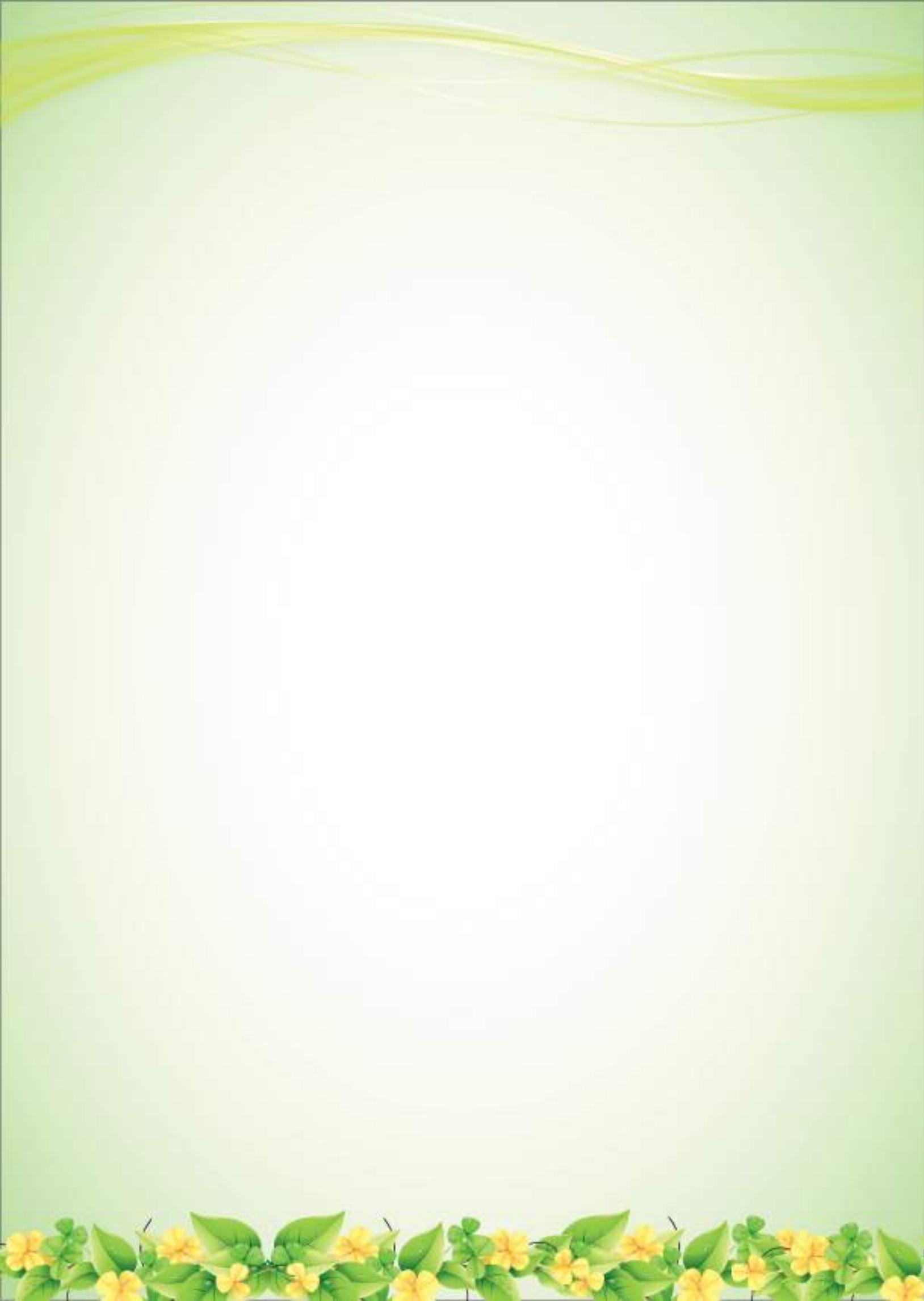
Udžbenik je osmišljen tako da ga lahko možete koristiti i steći osnovno znanje o historiji bosanskog jezika, gramatičkim i pravopisnim pravilima kako bi uživali u lijepom i pravilnom izgovoru bosanskog jezika. U književnoj sehari možete upoznati bisere usmene i pisane riječi književnika koji su stvarali u historijskom periodu kada su vaša matična država Bosna i Hercegovina i Sandžak bili u sastavu Osmanske imperije i kasnije iz vremena kada je Bosna i Hercegovina bila u sastavu Austro-ugarske monarhije. Upoznat ćete djelić prekrasne alhamijado književnost.

Otkrit ćete i kako da sami stvarate na maternjem jeziku. Uživat ćete kada otkrijete koliko bogatu kulturu ima naš narod kao i svi ostali koji žive oko nas.

Zato, neka vam posluži ovaj udžbenik kao početak putovanja koje neće završiti sada, već će trajati cijelog života, jer znanje je beskonačno, uvijek ćete imati nešto novo da otkrijete o sebi i o drugima. Ali zapamtite, sve dok ne otkrijete i ne poznajete vrijednost svojeg naroda, teško da će vas drugi poznavati i poštovati.

Zato, nek vam je srećno i sa hairom!

Autori

SADRŽAJ

I JEZIK

Historija bosanskog jezika (XV - XX)	11
Narodni jezik i bosančica	11
Stvaralaštvo na turskom, arapskom i perzijskom jeziku	13
Alhamijado književnost i arebica	13
Dijalekti bosanskog jezika	21
Fonetika - nastanak i podjela glasova	23
Dijalekti bosanskog jezika	23
Promjene refleksa ije, je, e	23
Leksikologija	25
Sinonimi, homonimi, antonimi, paronimi, neologizmi	25
Morfologija	27
Imenice	27
Gramatičke karakteristike	27
Vrste promjene imenica	28
Glagoli	30
Glagolski oblici	32
Prosti glagolski oblici	33
Složeni glagolski oblici	35
Glagolski način	36
Pridjevi	37
Pridjevski vid	37
Komparacija pridjeva	39
Kongruencija pridjeva	40
Brojevi	41
Kongruencija brojeva	42
Deklinacija brojeva	43
Sintaksa	45
Rečenični dijelovi	46
Vrste rečenica	48
Imenski dodaci	49
Glagolski dodaci	50
Pravopis	53
Pisanje velikog i malog slova	53
Pisanje imena naroda, stanovnika	55
Pisanje riječi stranog porijekla	55
Pravopisni znaci	57
Tačka	57
Tačka-zarez	57
Zarez	58
Dvotačka	59

Tri tačke	59
Crta	60
Crtica	60
Pisanje riječi sa glasovnim promjena I i II palatalizacije i nepostojano A	60

II IZRAŽAVANJE I STVARANJE

Izražavanje i stvaranje	65
Privatni i službeni razgovor	66
Opisivanje - <i>Zlatna ptica</i> , Meša Selimović	70
Pričanje/naracija - <i>Suze kojih se stidim</i> , Zlata Kolarić-Kišur	75
Pripovijedanje sa promjenom kraja priče - <i>Leteći razred</i> , Erih Kestner	78
Prepričavanje - <i>Sumnjivo lice</i> , Branislav Nušić	81
Pisanje saopštenja	83

III KNJIŽEVNOST I KULTURA

Oknjiževnosti	86
Lirska narodna pjesma, <i>Ima l' jada ko kad akšam pada</i>	87
Epska pjesma, <i>Balada o Morićima</i>	90
Narodna romansa, <i>Djevojka svezala hvalisava momka</i>	93
Narodna mudrost, <i>Nasrudin kao slavuj</i> , <i>Билбил ачамија</i>	95
Lisičji sud, <i>Narodni humor i mudrost muslimana BiH</i>	97
Hićaja, <i>Pijesak i kamen; Nema veresije</i>	98
Pisana umjetnička književnost	100
Džemaludin Latić, <i>Trešnja</i>	101
Blaže Koneski, <i>Vezilka</i>	103
Bajro Perva, <i>Zulija</i>	105
Ibrahim Kajan, <i>Žuta ptica</i>	108
Voislav Ilić, <i>Ljubavna priča o donu Nunecu i dona Klari</i>	109
Enver Đerđeku, <i>Nema pjesma</i>	112
Derviš-aga Bajezdagić, <i>Gazel o Mostaru</i>	113
Opis mostarskog Starog mosta od Medžazije	115
Fejzo Softa, <i>Ašiklijski elif-be</i>	116
Dželaluddin Rumi, Mesnevija: <i>Zmija i truhle jabuke</i>	120
Zuko Džumhur, <i>Putopis</i>	123
Enver Čolaković, <i>Legenda o Ali paši</i> (odlomak)	127
Artur Čarls Klark, 2001: <i>Odiseja u svemiru</i> (odlomak)	131
Mula Mustafa Bašeskija, <i>Ljetopis</i>	135
Abdulah Sidran, <i>Bašeskija</i>	139
Muharem Serbezovski, <i>Dedina smrt</i>	140
Feđa Šehović, <i>Najveće i najjače oružje na svijetu</i>	145

Kultura	150
Stare porodične bošnjačke kuće	151
Džamije, mesdžidi	152
Turbe	153
Bezistani	154
Narodna dekorativna umjetnost	154
Kaligrafija	156
Teferič	156
Porodični život	157
 LEKTIRNI KUTAK	 159
 PRIMJERI ZA OBRADU NASTAVNIH JEDINICA	 171
 LITERATURA.....	 185

1 D10

JEZIK

يَشَارِكُ شَانْ رُمَسْنَا آيَشَرْ أَعْلَى
شَنْدَلَشْ شَوَّا يَنْ دَيْتَلَشْ شَوَّا
لَشْ لَمْرَشْ كَلْلَيْتَلَهْ دَمَلَهْ دَمَلَهْ
مَشْ آلَشَنْ آبَلَهْ شَرَّا لَهْ دَلَلَهْ

يَمَنْتَشَشَا لَلَّرَادْ (يَمَنْتَشَشَا)
بَرَّ كَالَّهْ آتَنْتَشَهْ كَلَّهْ كَلَّهْ بَرَّ
آيَشَرَادْ آكَالَهْ آكَسْتَشَهْ
يَكْسَشَا لَلَّرَادْ يَجَبَرَهْ كَسَهْ

أَخْشَهْ شَانْ يَشَالْمَهْ يَخْرُونْ أَخْرُونْ
آلَمَكَولَهْ آفَشَهْ يَنْلَيْلَهْ آفَشَهْ يَلْيَلَهْ
دَشَهْ آنَشْ (آبَا آشَهْ كَاهْ) آلَشَهْ
آهَاجَدْ كَهْ يَلْيَلَهْ آشَهْ

آكَشْ آكَشْ حَافَشْ كَالَّهْ جَيْ
آرَمَيْهِ يَنْدَقَهْ مَاجِنْ
آشَحَشْ شَاكَشْ كَهْ غَنْبَسِيَهْ
آكَشْ آكَشْ كَهْ جَانِيَابَلَهْ فِرَيَهْ

(آكَشْ كَهْ شَاكِيمَهْ لَشْ قَلَكَشْ آشَفَنْ دَهْ
آكَشْ كَهْ عَشْ كَهْ آكَشْ آشَفَنْ دَهْ
آكَشْ شَوَّا يَلَيَهْ لَرْ نَشْ يَلَيَهْ
يَأْنَشْ كَاهْ جَوَادَشَهْ كَهْ شَهْ

آشِيدْ لَشْ تَلَشَوَهْ لَامْبَقُوا آكَشْ
آكَشْ آكَشْ يَلَيَهْ يَلَيَهْ
آشَهْ كَاهْ جَوَادَشَهْ كَهْ
آشَهْ كَاهْ جَوَادَشَهْ

JEZIK

„O učenjaci domovine, hodite, pokažite se s dragim kamenjem vašeg znanja i prosvjetlite oči i umove vašega naroda, ne stojte, nego pišite šta god da znate da će narodu i zemlji biti od koristi!“

Mehmed Šaćir Kurtćehajić

HISTORIJA BOSANSKOG JEZIKA (XV - XX v.)

Period osvajanja Bosne od novoformirane Osmanske imperije koja se proširila u XV vijeku i na Balkanu, poznat je kao tursko doba. Karakteristično za ovaj period koji je trajao oko četiri vijeka, bošnjačka pisana tradicija razvijala se kroz tri vrste pisane aktivnosti:

1. Prva je pisana aktivnost na narodnom jeziku i bosančici.
2. Druga je stvaralaštvo na turskom, perzijskom i arapskom jeziku.
3. Treća je alhamijado-literatura, književna tvorevina na narodnom jeziku i arapskom pismu.

NARODNI JEZIK I BOSANČICA

Upotreba bosančice - bosanske verzije cirilice, nastavlja se i dalje u Bosni odnosno u Bosanskom pašaluku koji je bio važan sastavni dio Osmanske imperije na Balkanu. Osobenost bosančice bio je u dosljedno sproveden fonetski način pisanja. Bosančica je imala znak (červ), koji je označavao **lj** i **nj**, kao i glasove **č** i **ć**.

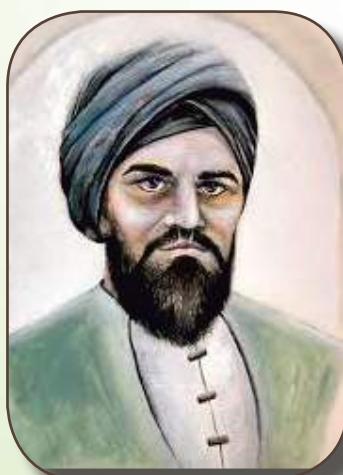
Postoje dvije glavne forme bosančice:

1. Ustav, ustavno pismo, koje se odlikuje oštrinom oblika, skladnim štamparskim izgledom. Njime su pisane povelje i pisma bosanskih vladara (Kulinova povelja). Takva ustavna bosančica bila je u upotrebi od X do XV vijeka.

2. Negdje od XIII vijeka uobičava se drugi tip bosančice - kurzivna rukopisna bosančica, sa slobodnijim formama slova, nastala pod utjecajem latiničke kurzive, da bi tokom XVII i XVIII vijeka bosančica dobila formu bosanskog brzopisa. To je rukopisna bosančica. Ona se upotrebljava kroz gotovo čitav turski period sve do početka XX vijeka i otpočinjanja četvrte faze razvoja bosanskog pisanog jezika.

Paleografske (slovne) osobine bosančice svode se na težnju ka jednostavnijim oblicima i prilagođavanje zahtjevima narodnog jezika. Čisti narodni govor i ikavizam, kao odlika bosanske zapadne štokavštine, odraz su izvornosti bosansko-humske pismenosti, razvijane bez presudnog utjecaja sa strane. Mnogi poznati i nepoznati klesari i pisari srednjovjekovnog starobosanskog jezika urezivali su natpise u kamenu i pisali jednostavnim jezikom. Njihova grafija bila je pojednostavljena, tipično bosanska, a ona se razlikovala od klasične cirilice.

Latinska pismena	Grčka pismena	Čirilika čuvena pismena	Čirilika prjednja pismena	Bosančica pismena			Tipski oblici
				XIV. vijek	XV. vijek	Konačna XV. vijeka	
A	Α	ѧ	ѧ	ѧ	ѧ	ѧ	ѧ
B	Β	ܒ	ܒ	ܒ	ܒ	ܒ	ܒ
V	—	ܒ	ܒ	ܒ	ܒ	ܒ	ܒ
G	Γ	ܓ	ܓ	ܓ	ܓ	ܓ	ܓ
D	Δ	ܕ	ܕ	ܕ	ܕ	ܕ	ܕ
Gj	—	—	—	—	—	—	—
E	Ε	Ӗ	Ӗ	Ӗ	Ӗ	Ӗ	Ӗ
Z	—	Ж	Ж	Ѡ	Ѡ	Ѡ	Ѡ
I	И	Ӣ	Ӣ	Ӣ	Ӣ	Ӣ	Ӣ
J	—	—	—	Ӣ	Ӣ	Ӣ	Ӣ
K	К	ߞ	ߞ	ߞ	ߞ	ߞ	ߞ
L	—	—	—	ߞ	ߞ	ߞ	ߞ
Ij	—	—	—	ߞ	ߞ	ߞ	ߞ
M	М	Ӎ	Ӎ	Ӎ	Ӎ	ӎ	ӎ
N	Н	Ҥ	Ҥ	Ҥ	Ҥ	Ҥ	Ҥ
Nj	—	—	—	Ѻ	Ѻ	Ѻ	Ѻ
O	О	Ѻ	Ѻ	Ѻ	Ѻ	Ѻ	Ѻ
Ö	Ѻ	Ѻ	Ѻ	Ѻ	Ѻ	Ѻ	Ѻ
P	П	ѿ	ѿ	ѿ	ѿ	ѿ	ѿ
R	Р	ѿ	ѿ	ѿ	ѿ	ѿ	ѿ
S	С	ѿ	ѿ	ѿ	ѿ	ѿ	ѿ
T	Т	ѿ	ѿ	ѿ	ѿ	ѿ	ѿ
C	—	ѿ	ѿ	ѿ	ѿ	ѿ	ѿ
U	—	ѿ	ѿ	ѿ	ѿ	ѿ	ѿ
F	Ф	ѿ	ѿ	ѿ	ѿ	ѿ	ѿ
H	Х	ѿ	ѿ	ѿ	ѿ	ѿ	ѿ
C	—	ѿ	ѿ	ѿ	ѿ	ѿ	ѿ
Ć	—	ѿ	ѿ	ѿ	ѿ	ѿ	ѿ
Dz	—	ѿ	ѿ	ѿ	ѿ	ѿ	ѿ
Š	—	ѿ	ѿ	ѿ	ѿ	ѿ	ѿ
Ju	—	ѿ	ѿ	ѿ	ѿ	ѿ	ѿ
Je, ja	—	ѿ	ѿ	ѿ	ѿ	ѿ	ѿ

Muhamed Hevaji
Uskufija

Bosančica je imala ujednačena grafijska (slovna) i jezička (izgovorna) obilježja u srednjem vijeku. Razlikujemo nekolika tipova bosančice:

1. Bosančica na kamenim spomenicima
2. Manastirska bosančica (franjevačka)
3. Begovo pismo (dijeli se na krajišničko i hercegovačko)

Bošnjaci, vojni zapovjednici, pisali su tzv. krajšnička pisma dubrovačkim vlastima, glavarima u Crnoj Gori, uskočkim i hrvatskim starješinama u službi Austrije i Venecije. Ona su pisana bosanskim jezikom, većinom ikavski, ali ih ima i ekavskih, bosančicom (kurzivnom cirilicom).

Evlija Čelebija, osmanski putopisac iz XVII vijeka, u poglavlju *Jezik bosanskog i hrvatskog naroda* svoja čuvenog putopisa hvali Bošnjake, za koje kaže: „kako im je jezik, tako su i oni čisti, dobri i razumljivi ljudi“. Govori o bosanskom jeziku koji je po njemu blizak latinskom, a spominje i *Bosansko-turski rječnik* M. H. Uskufije. Rječnik je dovršen 1631. g. i objavljen pod imenom *Makbul-i ‘arifi* a bolje je poznat pod popularnim nazivom *Potur-Šahidi*.

Bosančicu su koristili turski begovi u službenoj komunikaciji sa Dubrovačkom republikom i zbog toga su je zvali begovica ili begovsko pismo. Interesantno je da se koristila u privatnoj prepisci i da su je koristile žene Bošnjakinje, pa se zato naziva i „žensko pismo“. Znači u ovom periodu bosančica je bila rašireno pismo i smatrala se za vlastito domaće pismo.

VJEŽBE

Probajte služeći se slovima bosančice da napišete svoje ime i prezime. Koristite tabelu sa bosančicom sa prethodne strane.

STVARALAŠTVO NA TURSKOM, ARAPSKOM I PERZIJSKOM JEZIKU

U periodu Osmanske vladavine, mnogi Bošnjaci su koristili orijentalne jezike. Turski je bio službeni jezik, arapski se koristio u vjerskoj naobrazbi a perzijski je bio jezik poezije i predmet u medresama (srednjim vjerskim islamskim školama). Djela na orijentalnim jezicima su mnogobrojna, ali sve više se i u njih unosi duh narodnog poetskog jezičkog bića i izraza kao što je to slučaj u poeziji Derviš-paše Bajezidagića (1566-1603.) Muhameda Nerkesije Sarajlije (1584-1635.), Ali-paše Rizvanbegovića-Stočevića (1839-1903.), Habibe Rizvanbegovićeve (1845-1890.). Ova književnost je poznata i kao divanska književnost. Pjesnik Sabit Užičanin u svoje stihove unosi narodne aforizme, a hadži-Jusuf Livnjak u svom *Putopisu na Hadž*, koji je napisan na turskom, unosi u kalendaru imena mjeseca na bosanskom. Čuveni *Ljetopis Mula Mustafe Bašeskije* pisan je turskim jezikom kojim su se u XVIII vijeku služili učeni ljudi po Bosni odnosno u Sarajevu. Bašeskija je hronološki pisao događaje jednog vremena. Iz njegovog Ljetopisa saznamo ne samo dešavanja za njegovog života, već i običaje, način života, pa i duh vremena u kojem je pisao.

Iz ovog perioda najznačajni je i *Bosansko-turski rječnik* poznat pod imenom *Potur-Šahidija* iz 1631. godine. U prevodu znači: „ugledajući se na Šahidiju,“ to jest na poznatog turskog leksikografa Ibrahima Šahidiju, autora perzijsko-turskog rječnika. Rječnik sadrži 330 stihova, razdijeljenih u trinaest poglavlja, dvojezičan je, bosansko-turski i obrnuto, a pisan je štokavskim dijalektom. Štampan je prije rječnika *Prvi srpski rječnik*, srpskog reformiste Vuka Stefanovića Karadžića, 1818. g. i *Kratku osnovu horvatsko-slavenskog pravopisanja*, hrvatskog reformiste Ljudevita Gaja, 1830. g.

Bosansko-turski rječnik ima veliko značenje u historiji bosanskog jezika.

ALHAMIJADO KNJIŽEVNOST I AREBICA

Pod pojmom alhamijado književnost podrazumijeva, književnost na narodnom jeziku pisana arebicom - arapskim slovima. Naziv je izведен od arapske riječi *aladžemije* što znači strani, tuđi, nearapski. Ovo su ime dali Arapi u Španiji. Arapi su imali visoko razvijenu civilizaciju u Španiji od VIII - XV vijeka, pisali španskim jezikom a arapskim pismom.

U Španiji, u kojoj je kontakt domaćeg stanovništva sa Arapima trajao najduže, skoro osam vjekova, uticaj arapske civilizacije bio je u tolikoj meri jak da

se pored književnosti na španskom i latinskom jeziku, razvila i književnost na narodnom jeziku pisana arebicom. Španci su ovakve tekstove označavali posebnim imenom *textos aljamiados*. Odatle taj naziv kod svih naroda koji pišu arapskim pismom, ali svojim maternjim jezikom.

Iz islamske umjetnosti koja se razvijala u Španiji (Granada i Kordoba)
do XV vijeka

U naroda, kod kojih je vladavina Arapa i islamiziranih Turaka trajala duže vremena i gdje je književnost na orijentalnim jezicima dosezala do svog zenita, u njenoj sjenci egzistirala je i književnost na narodnim jezicima, pisana arapskim pismom. To je bio slučaj u Španiji, Grčkoj, Albaniji, Poljskoj, Bjelorusiji a posebno bogatstvo primjera ovakve književnosti susrećemo u književnosti BiH. Ona je vezana isključivo za muslimansku sredinu.

Mektebica je autohtono bošnjačko pismo kojim se zvanično pisao bosanski jezik od početka XIV do XX vijeka. Naziva se još i harfovica, arebica, matufovica...

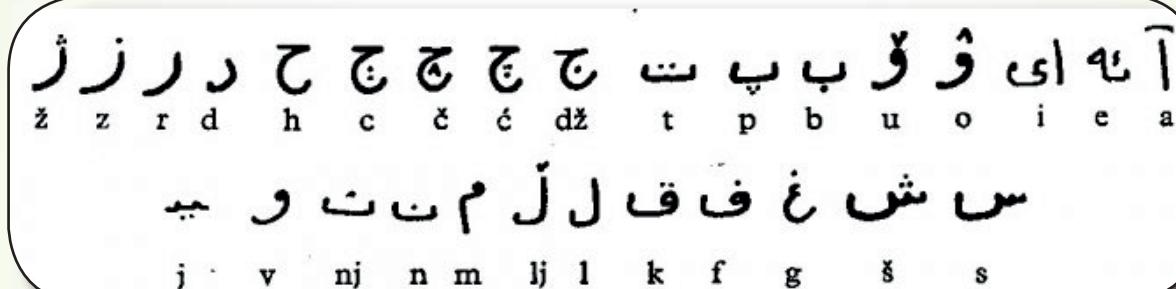
A chart titled "Harfovica" comparing Latin letters (A-Z) with their corresponding Mektebica symbols. The chart is organized into two columns: Latin letters on the left and Mektebica symbols on the right. The Mektebica symbols are represented by small, stylized Arabic characters. The chart includes a title at the top in both Arabic script and Latin, and a decorative border.

A a	ب b	ج j	ل l	م m	ن n	ه h	و w	ي y
B b	ت t	ث th	ك k	ڭڭ	ڭڭ	ڭڭ	ڭڭ	ڭڭ
C c	ڦڻ	ڻڻ	ڻڻ	ڻڻ	ڻڻ	ڻڻ	ڻڻ	ڻڻ
ڻڻ	ڻڻ	ڻڻ	ڻڻ	ڻڻ	ڻڻ	ڻڻ	ڻڻ	ڻڻ
E e	ڦڻ	ڦڻ	ڦڻ	ڦڻ	ڦڻ	ڦڻ	ڦڻ	ڦڻ
F f	ڦڻ	ڦڻ	ڦڻ	ڦڻ	ڦڻ	ڦڻ	ڦڻ	ڦڻ
G g	ڦڻ	ڦڻ	ڦڻ	ڦڻ	ڦڻ	ڦڻ	ڦڻ	ڦڻ
H h	ڦڻ	ڦڻ	ڦڻ	ڦڻ	ڦڻ	ڦڻ	ڦڻ	ڦڻ
I i	ڦڻ	ڦڻ	ڦڻ	ڦڻ	ڦڻ	ڦڻ	ڦڻ	ڦڻ
J j	ڦڻ	ڦڻ	ڦڻ	ڦڻ	ڦڻ	ڦڻ	ڦڻ	ڦڻ
K k	ڦڻ	ڦڻ	ڦڻ	ڦڻ	ڦڻ	ڦڻ	ڦڻ	ڦڻ

Najstariji bosanski tekstovi pisani arapskim pismom su *Početnica* iz doba Mehmeda II zvanog *el-Fatih* (1451-1481.) i tekst muslimanske pisane književnosti na narodnom jeziku ljubavna pjesma *Hirvat turkisi* iz 1588/1589. g. od Mehmeda Erdeljca.

Ah, nevista, dušo moja,
Daj mi se da obveselim,
Doklem ne izišla duša
Daj mi se da poveselim!
Kad te vide oči moje,
Veseli se srce moje,
Ja sam tvoje, ti si moje,
Daj mi se da obveselim.

Autori alhamijado tekstova, da bi usaglasili svoj narodni govor sa arapskim slovima, morali su pronaći odgovarajuće znake za glasove kojih nema u arapskom, turskom i perzijskom jeziku, a to su glasovi č, Ć, lj, nj.

Kreativni rad

Koristeći slova arebice, probajte napisati svoje ime i ime svojeg druga ili drugarice. Pročitajte napisano, nije teško jer govorite svojim jezikom, a pišete arebicom.

Književnost pisana arebicom pretežno je u stihu, ali ima i proze, uglavnom vjerskog sadržaja. Od književnih djela pisanih arebicom ističu se ilahije, pobožne pjesme, srodne narodnoj poeziji, te kaside - poučne pjesme. Uz to ima i rodo-ljubne i ljubavne lirike, a prije svega nama poznata sevdalinka. U prozi su pisani mahzari i arzuhalci (službene predstavke i legende). Arebica ima neka slova kojih nema u arapskom, a neka su preuzeta iz turskoga i perzijskoga jezika.

Od XVII vijeka pisci koriste arapsko pismo za pisanje svojih djela na bosanskom jeziku. U ovom periodu stvarali su: Umihana Čuvidina, Fejzo Softa, Abdurahman Siri, Mula Muhamed Mestvica.

Jedan od autora ljubavne alhamijado poezije je Umihana Čuvidina (1794-1870.), jedina žena koja je pisala ovu vrstu poezije. To je bila jedinstvena književna pojava toga vremena. Umihana Čuvidina je u svoje pjesme utkala svoja

osjećanja i svu čežnju za voljenim kojeg je izgubila. Jezik njenih pjesama je čist, narodni jezik, sa malo turcizama, pa se njene mnoge pjesme pjevaju kao narodne. Jedna od njenih najpoznatijih pjesama je *Čamdži Mujo i lijepa Uma*.

Vino piju age Sarajlige,
Vino piju, Zasavicu biju,
Ranjenici mladi povikuju.
Svaki veli: „Jallah, moja majko!“
Čamdži Mujo: „Jallah, moja Umo!“

Najlepša ljubavna alhamijado pjesma je *Ašiklijski elif-be* Fejza Softe. Pjesnik tobože podučavajući svoju dragu arapskom pismu zapravo iskazuje svoja osjećanja i želje.

„Elif“eldi, nijet geldi,
Primakni se dušo meni!
Da ja kažem „elif“ tebi:
Ti si tanka „elif“ motka,
Tu je osnov, tu je potka.
„Be“ je mjesec, pod njim nokta,
Ti si mjesec, ja sam nokta.
Mjesec noktu obasjava,
Nokta mjesec zagrijava.
Ovo dvoje, „be“ je tvoje.
„Te“ tebi je ime Fata,
U tebi su prsi zlatne,
Prsi tvoje, „te“ je moje,
Da ih meni ko ukrade,

Dao bih mu altunsade.
„Se“ sevab je tebi učit,
A i meni muku mučit.
„Se“ je moje, lice tvoje,
Izgubiće dušu žene,
Koje kude tebi mene...

Nepoznate riječi

Jallah - o Bože
elif - prvo slovo arapskog alfabetu
nijet - namjera, nakana
geldi - došao
be - drugo slovo arapskog alfabetu
nokta - tačka
te - treće slovo arapskog alfabetu

Neke alhamijado pjesme su zapravo tužaljke zbog nepravde vladajućeg sloja društva, nepravilnih suđenja, sporova sa vlastima i sl. Sve se to može prepoznati u pjesmi, snažnom kriku Abdulvehhaba Ilhamije (1773-1821.) *Čudan zeman nastade*. Ilhamija je poznati divanski i alhamijado pjesnik.

Čudan zeman nastade,
Sve zlikovac postade,
Din-dušmanin ustade,
Šta se hoće, zaboga?
Već takata nestade,
Zlo nam svako postade,
Dobrih ljudi nestade,
Šta se hoće zaboga?
Ne gledaju u čitab,
Ne uzimlju hić dževab,
Niti misle na hesab,
Šta se hoće zaboga?...

Nepoznate riječi

zeman - vrijeme
čitab - knjiga
hić - uopšte
dževab - odgovor
hesab - račun (polaganje računa na Sudnjem danu nakon smrti)
arzuhal - molba, predstavka
hal - stanje
poharčismo vas mal - potrošismo sav imetak

Sumornu sliku prilika u Bosni daje nam jedna peticija poznata pod imenom *Duvanjski arzuhal* Mehmed Age Pruščanina, koja je nastala između 1723. i 1728. godine. *Duvanjski arzuhal* je jedna od najpoznatijih i najpopularnijih pjesama alhamijado književnosti kod nas. U svakom prepisu osnovni ton je isti: molba vlastima da se pisac sa svojim vojnicima premesti iz Duvna, gde im je život bio onemogućen, na sigurnije i mirnije područje. Ova pjesma je neuobičajena, ne-svakidašnja i jedinstvena.

Pišem vama arzuhal,
Da vam kažem svoj hal,
Poharčismo vas mal,
Siromasim, gospodo.
Bre pomagaj, do Boga,
Nij' li nigdi nikoga,
Nikom nije ovoga,
Što 'no nama, gospodo...

Vremenom je sva alhamijado poezija, pod uticajem sufizma (mitsko učenje o islamu), poprimila obilježja didaktičkog, poučnog karaktera da bi se život ljudi sveo u okvire bogobojskog. Iz takvog pristupa književnosti javila se posebna pjesnička vrsta - ilahija, pobožna pjesma. Najveći predstavnik ove pjesničke vrste je Muhamed Hevajija Uskufija.

Brojni su alhamijado pesnici pjevali o životu i djelu poslanika Muhammeda, odnosno o detaljima iz njegovog života: rođenju, noćnom putovanju - miradžu ili smrti. Najduža pjesma ove vrste je takozvani mevlud, spjev o životu poslanika Muhammeda. Najpoznatije mevlude napisali su Salih Gašević, Arif Sarajlija, Hafiz Seid Zenunović i Nazif Šušević.

Prvi štampani alhamijado tekst objavio je Mevludhafiz Salih Gašević objavljen 1878. godine u Skoplju. Arebicom se bilježe i bošnjačke narodne pjesme u radovima Mula Mustafe Bašeskije i Mustafe Firakija.

U XIX i XX vijeku bilo je pokušaja i nastojanja da se arapsko pismo fonetizira, adaptira fonetici bošnjačkog jezika. Najuspješniji je u tome bio Mehmed Džemaludin-ef. Čaušević. Njegov način pisanja zvao se *matufovača*, *matufovica*, *mektebica*, jer mu je Matuf bio nadimak.

Mehmed Džemaludin-ef. Čaušević

Latinica	A a	B b	C c	Č č	Ć ć	D d	DŽ dž	Đ đ	E e	F f	G g	H h	I i	J j	K k	L l	LJ lj	M m	N n	NJ nj	O o	P p	R r	S s	Š š	T t	U u	V v	Z z	Ž ž
Arebica	ଠ	ୟ	୮	୯	୯	୯	୯	୯	୯	୯	୯	୯	୯	୯	୯	୯	୯	୯	୯	୯	୯	୯	୯	୯	୯	୯	୯	୯		

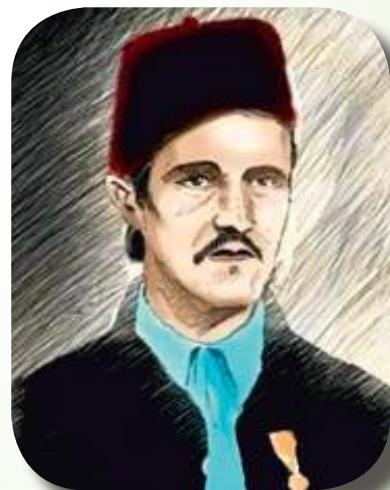
Štampanje knjiga matufovicom završeno je 1941. g. a posljednja knjiga je od M.S. Serdarevića *Fikuhul-ibadat*. Poslije toga je arebica korišćena samo u ličnoj, privatnoj korespondenciji kao i bosančica.

U prvoj polovini XIX vijeka počinje i upotreba reformirane, promijenjene cirilice Vuka Karadžića. 1866. g. štampane su bošnjačke narodne pjesme u *Bosanskom vjesniku* od sakuplajača Saliha Muvekita.

Od 1868. godine počinje štampanje prvog bošnjačkog lista na bosanskom i turskom *Sarajevski cvjetnik* koji uređuje Mehmed Šaćir Kurtćehajić iz Bijelog Polja. Govorio je:

„O učenjaci domovine, hodite, pokažite se s dragim kamenjem vašeg znanja i prosvjetlite oči i umove vašega naroda, ne stojte, nego pišite šta god da znate da će narodu i zemlji biti od koristi.“

Safvet-beg Bašagić ga je nazvao prvom lastavicom koja je nagovjestila društveni preporod u Bosni i Hercegovini. Koliko je bio cijenjen, vidi se i po tome, što su Turci kada su izgubili Beograd, govorili da je veći gubitak smrt Mehmed Šaćirova nego pad Beograda.

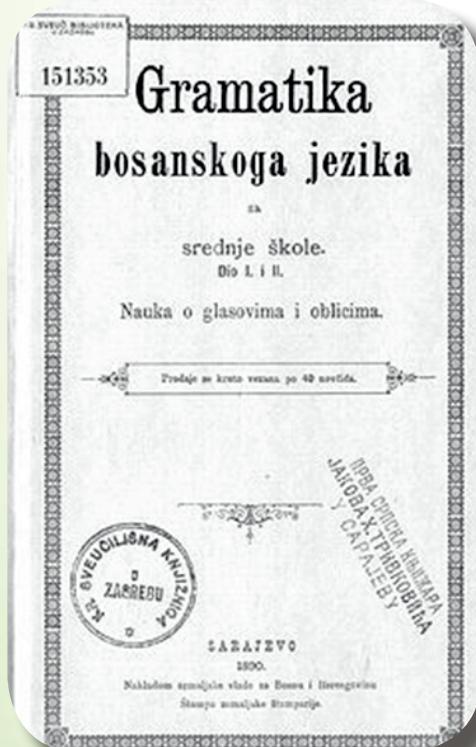
Mehmed Šaćir Kurtćehajić

Za razvoj bosanskog jezika i njegovog opstanka kao jedinstvenog i nezavisnog jezika Bošnjaka, nastupio je veoma težak period sa raspadom Otomanske imperije. Nepriznavanje bosanskog jezika je otišlo do te mjere da se Bečkim književnim dogovorom 1850. g. između Srba i Hrvata, bosanski jezik nije priznavao za ravnopravan i sasvim je ignorisan.

U toku austro-ugarske okupacije Bosne nastaju velike promjene, arebica se i dalje koristi ali je polako potisnuta latinicom dok se bosančica prestala upotrebljavati. Jedan od poznatijih književnih reformatora bio je Mehmed-beg Kapetanović Ljubušak koji je izdao knjigu *Pouka o lijepom ponašanju* i *Narodno blago* na narodnom jezik napisana latinicom. Reforma koju je započeo odnosi se na okretanje bošnjačke pisane tradicije od orientalnog nasljeđa ka evropskoj latiničkoj kulturi.

Od književnih latiničnih djela tog vremena posebno su značajni zbornik *Narodne pjesme muhamedanaca u Bosni i Hercegovini* Koste Hermana i *Pjesme i napjevi* od češkog sakupljača Ludviga Kube. Štampaju se i početnice pisane arebicom na bosanskom jeziku.

Važni su i izdavačka djelatnost i časopisi *Bosanski vjestnik*, štampan na bosanskom jeziku cirilicom i na turskom jeziku, *Bošnjak*, *Gajret* i *Biser* pisani latinicom. Značaj ovih časopisa je u razvijanju svijesti za očuvanje maternjeg bosanskog jezika od orientalizama i germanizama.

Mehmed-beg Kapetanović
Ljubušak

Za vrijeme austro-ugarske okupacije bosanski jezik je bio za kratko vrijeme služben i nazivao se zemaljski i srpskohrvatski. To je bilo za vrijeme vladanja Benjamina Kalaja koji je štitio samobitnost bosanskog jezika od stalnog pritiska srpskog i hrvatskog jezika. Tako je 1850. izdata *Gramatika bosanskog jezika* za srednje škole od autora Frane Vuletića. Zemaljska vlada BiH štampala ju je 1880. g. a doživjela je više izdanja i bila u upotrebi do 1911. g. s tim što od 1908. g. nosi naziv *Gramatika srpsko-hrvatskog jezika*.

Krajem XIX i početkom XX vijeka pojavljuju se bošnjački, srpski, hrvatski i jevrejski časopisi. Prvi bošnjački književni časopis, koji je odigrao važnu ulogu u kulturnom i jezičkom preporodu Bošnjaka, je časopis *BEHAR*, koji se pojavljuje 1900. g.

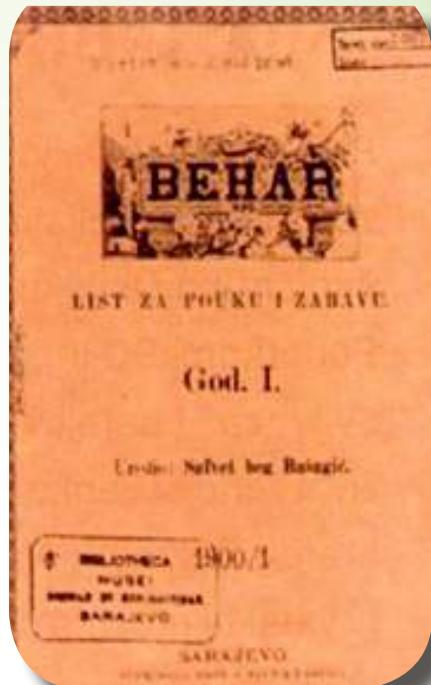
Prvi bošnjački latinični pisci krajem XIX i početkom XX vijeka su: Safvet-beg Bašagić, Edhem Mulabdić, Osman Nuri Hadžić,

Musa Ćazim Ćatić, Šemsudin Sarajlić, Abdurezak Hifzi Bjelevac, Avdo Karabegović
Hasanbegov i dr.

Na žalost, 1907. g. Zemaljska vlada, koja je formirana za vrijeme austro-ugarske vladavine, Učazom, visokim pravnim dokumentom, ukinula je službenu upotrebu bosanskog jezika osim u autohtonim institucijama Bošnjaka.

Iz ovog perioda važan je prvi štampani *Turko-bosanski rječnik* Ahmeda Kulendera, koji je izdat 1912. g. u Bitolju. On potvrđuje upotrebu naziva bosanski jezik. Razvila se izdavačka djelatnost priručnika i udžbenika autora: Ibrahim Edhem Berbić, Sejfo Proho, Ibro Salih Puška, Džemaludin Čaušević, Arif Sarajlija i drugi.

I pored ove kvalitetne književne aktivnosti bosanski jezik je bio na udaru negiranja i nepriznavanja u daljem historijskom periodu sve do današnjeg doba kada konačno, kao i u ovom udžbeniku namijenjenom vama, bosanski jezik je vratio svoje počasno mjesto koje mu i pripada.

„Ako Gospodar Riječi oduzme tebi Riječ, šta će ostati?
Kad se Riječ izgubi, izgubit će se i oblik.“

Abdurahman Sirri

DIJALEKTI BOSANSKOG JEZIKA

Bosanski jezik spada u južnoslavenske jezike, kao dio šireg srednjojužnoslavenskog dijasistema koji čini nekoliko dijalekatskih grupa. Južnoslavenski jezici pripadaju užoj porodici slavenskih jezika, koji su dio indoevropske jezičke zajednice.

Bošnjaci su izvorni govornici nekoliko dijalekata štokavskoga narječja, uglavnom: novoštokavskoga ikavskog (tzv. bosanko-dalmatinski) i šćakavsko ijeckavskoga (tzv. istočno-bosanski dijalekt), kojim govore Bošnjaci i Hrvati, novoštakavskoga ijeckavskoga (tzv. istočnohercegovačko-krajiški), koji dijele sa Srbima, Crnogorcima i Hrvatima, te nenovoštokavskog ijeckavskog (tzv. zetsko-južnosandžački dijalekt) kojim govore Bošnjaci, Crnogorci i Srbici.

Narječje je jezična grana kojom govore ljudi na određenom prostoru. Pojmovi čakavsko, kajkavsko i štokavsko narječe, određuju se po izgovoru upitne riječi što, ča i kaj.

Književni jezici nastali na osnovama govornog srednjojužnoslavenskog dijasistema su bliski i nastali su na govornim temeljima novoštakavskog govora odnosno istočnohercegovačkog dijalekta. Ovaj dijalekt je govorna osnova za bosanski, srpski, hrvatski i crnogorski jezik. Bosanski jezik ima pet dijalekata od kojih su četiri sa matično bosanskohercegovačkog područja, a peti je sandžački kojim govore sandžački Bošnjaci.

Postoje još i iseljenički govor bosanskog jezika kojim se služe Bošnjaci u Turskoj, Makedoniji i u drugim zemljama svijeta gdje su se zbog teške historije morali iseliti iz svoje matične zemlje. Za iseljeničke govore bez obzira na dijalekte govora iz krajeva odakle dolaze, podložni su uticaju službenih jezika država gdje žive i sredine, što dovodi do promjena i gubljenja osnovnih karakteristika bosanskog jezika. To je posebno slučaj ako Bošnjaci nemaju mogućnost da uče standardni bosanski jezik.

FONETIKA

Fonetika je dio nauke o jeziku koji proučava glasove i njihove promjene.
(od grčke riječi *phone* - glas; *phonetikos* - glasovni)

PROMJENE REFLEKSA IJE, JE I E

Da li je mleko mlijeko, varnika ili varenika?

Često ste u nedoumici kako pravilno izgovarati neke riječi u svakodnevnom govoru, npr. *dijete* ili *dete*, *snijeg* ili *sneg*, *mjesto* ili *mešto*, *rijeka* ili *reka*. Nije pogrešan ni jedan primjer ali za bosanski jezik postoje pravila koja ga izdvajaju baš po tom izgovoru grupe ili refleksa **ije**, **je** i **e**. Te promjene su nastale odavno i odrazile se na standardni bosanski jezik. O tome ćemo govoriti u sljedećem dijelu.

ZAMJENA JATA -

Ђ ћ Ђњ Ћќ

Nekadašnji **glas jat** (u latinici se obilježava znakom **ě**, a u čirilici znakom **Ђ**) zamijenjen je u govoru. Prema toj zamjeni imamo tri načina izgovora: ijekavski, ekavski i ikavski. Prva dva su književna. U Bosni i Hercegovini je ijekavski izgovor. Ikavska zamjena jata odlikuje pisani tradiciju bosanskog jezika i neke njegove zapadne dijalekte. Ijekavska zamjena **jata** je postala i jedina u savremenom bosanskom književnom jeziku.

Ijekavski izgovor je zastavljen i u Crnoj Gori i Hrvatskoj, a u Srbiji je zastavljen ekavski izgovor. Za lakše razumijevanje ove uporedbe istih riječi ikavskog, ekavskog i ijekavskog izgovora koji se primjenjuje na teritoriji južnoslavenskog dijasistema, evo nekoliko primjera:

Ikavski	Ekavski	Ijekavski
<i>dite</i>	<i>dete</i>	<i>dijete</i>
<i>bilo</i>	<i>belo</i>	<i>bijelo</i>
<i>brig</i>	<i>breg</i>	<i>brijeg</i>
<i>sino</i>	<i>seno</i>	<i>sijeno</i>
<i>cvit</i>	<i>cvet</i>	<i>cvijet</i>

Dugo jat u ijekavskom izgovoru po pravilu je zamijenjeno sa ije (u ekavskom dugim e(ē), u ikavskom dugim i (ī), npr. *dijete* (*dete*, *dite*), *bijelo* (*belo*, *bilo*), *dijeliti* (*deliti*, *diliti*)).

Kratko jat u ijekavskom izgovoru po pravilu je zamijenjeno sa je (u ekavskom kratkim e, u ikavskom kratkim i), npr. *djeca* (*deca*, *dici*), *pjesma* (*pjesma*, *pisma*), *pjevati* (*pevati*, *pivati*).

Razlika u zamjeni dugog i kratkog jata u ijekavskom izgovoru najbolje se uočava kad se u oblicima jedne riječi ili u srodnim riječima smjenjuje jedno i drugo, kao rezultat skraćivanja dugog ili duljenja kratkog jata. To se javlja:

- u promjeni imenica;
- u poređenju pridjeva;
- u tvorbi riječi.

Njihovo izmjenjivanje i promjene nazivaju se alternacije ili zamjene **ije/je/e/i.**

Osnovno je načelo da se u dugom slogu pojavljuje **ije**, a u kratkome **je**, no to pravilo ima podosta izuzetaka. Tvorbom novih riječi ili promjenom oblika istih riječi dolazi do zamjena refleksa **jata**, slog se može duljiti ili kratiti.

Duljenje sloga s kratkim jatom

je, e, i > ije

Kratko se **je** zamjenjuje dugim:

- u tvorbi nesvršenih glagola i glagolskih imenica (osim kod riječi koje u osnovi imaju mjeriti, mjesto i sjesti)

dospjeti > *dospijevati*, *dospijevanje*; *razumjeti* > *razumijevati*, *razumijevanje*; izuzetak: *zasjeti* - *zasjedanje*; *mjeriti* - *mjerenje*; *premjestiti* - *premještanje*

- prema osnovnim glasovima e i i u osnovama glagola *leći*, *letjeti*, *liti*, *zreti* i njihovih izvedenica

leći > *lijegati*, *lijeganje*; *letjeti* > *lijetati*, *lijetanje*; *liti* > *lijevati*, *lijevanje*; *dozreti*, *dozrijevati*, *dozrijevanje*

- prefiks pre dulji se i prije u tvorbi imenica iz glagolske osnove
prelaziti > *prijelaz*; *prevoditi* > *prijevod*; *preglasiti* > *prijeglas*; *prelomiti* > *prijelom*; *prenositi* > *prijenos*

Kraćenje sloga s dugim jatom

ije > je

Dugo se **ije** krati u **je**:

- u tvorbi riječi, dugi **jat** ne smije doći prije naglaska, a također dolazi ispred nekih sufiksa

lijep > *ljepota*; *lijek* > *ljekovit*; *Nijemac* > *njemački*; *cvijet* > *cvjetić*; *vijenac* > *vjenčić*; *ocijeniti* > *ocjena*

- u promjeni oblika riječi
dijete - G. jd. djeteta, snijeg; N. mn. snjegovi
- uvijek u komparativu i superlativu pridjeva
*lijep - ljepši - najljepši; bijedan - bjedniji; lijen - ljeniji;
vrijedan - vr(j)edniji; trijezan - tr(j)ezniji; prijek - pr(j)eči*

Primjeri kada promjena jata vodi do promjene značenja riječi:

Beg se dao u bijeg.

Na devi je jahala prelijepa djeva.

Moj babo nikako ne sjedi.

Moj babo nikako ne sijedi.

Vježbe

Napiši i ti nekoliko rečenica sa sljedećim primjerima riječi:

Sena (ime) - sjena (sjenka)

Svet (nepogrešiv) - svijet (dunjaluk)

Mesni (od mesa) - mjesni (odnosi se na mjesto)

Korenje (od glagola koriti, karati) - korijenje (množina od korijen)

LEKSIKOLOGIJA

Rječnik i stil

Leksikologija je dio nauke o jeziku koja se bavi sveukupnim izučavanjem leksike određenog jezika, proučava vanjsku i unutrašnju strukturu riječi i njihovu upotrebu u komunikaciji.

Predmet ove nauke je leksema (riječ). O tome smo već učili ali da ponovimo, leksema je osnovna jedinica leksičkog sistema, odnosno rječnika.

Rječnik ili vokabular je knjiga koja sadržava sistematski zapisane riječi (lekseme) jednog jezika, njihov oblik, značenje, gramatičke i semantičke osobenosti.

Bosanski jezik ima bogatstvo riječi koje omogućava da izrazimo svaku nijansu, svaki detalj. Te riječi kojih ima i više nego što je potrebno za komunikaciju imaju svoje nazive: homonimi, sinonimi, paronimi, antonimi, (posuđenice, turcizmi,

grecizmi, anglicizmi, germanizmi, romanizmi) neologizmi, dijalektizmi, vulgarizmi, žargonizmi, frazeologizmi i dr.

Sinonimi	Homonimi	Paronimi	Antonimi	Neologizmi
kuća: dom, stan, dvorac, koliba veseo: srećan, radostan, raspoložen Smijati se: kikotati se, osmjejhivati se	kosa (na glavi i alat) luk (biljka i dio oružja)	čudan - čudesan strašan - strašljiv tajni tajanstveni	visok - nizak krupan - sitan mali - veliki sporo - brzo	biblioteka diskoteka kinoteka evrovizija brucošijada roštiljijada menadžment imejlirati

MORFOLOGIJA

Morfologija je dio nauke o jeziku koji proučava vrste riječi i oblike tih riječi.
(grč. *morphe* - oblik, *logos* - nauka, riječ, govor)

IMENICE

Da ponovimo!

Imenice su riječi kojima se imenuju bića, predmeti i pojave.

a) Imenice po značenju dijelimo na:

Opće: *grad, selo, rijeka, zgrada, brdo, čovjek, dječak, žena itd.*

Vlastite: *Hasan, Suljo, Esma, Ruža, Janko, Mostar, Kumanovo*

Zbirne: *lišće, pruće, pilad, telad, janjad, rodbina, živina, stoka itd.*

Gradivine: *pjesak, brašno, gvožđe, šećer, ulje, mlijeko itd.*

b) U zavisnosti da li označavaju nešto konkretno, opipljivo ili ne, imenice dijelimo na:

- **konkretne (stvarne)** - označavaju sve ono što je opipljivo: bića i predmete: *kuća, more, grad, selo, džamija, crkva, Ferid, Seija, Sjenica*
- **apstraktne (misaone, nestvarne)** - označavaju osobine, osjećaje, stanja, fizičke i duševne moći, radnje, prirodne i društvene pojave: *ljepota, žalost, mržnja, ljubav, misao* itd.

Vježbe:

Sastavi nekoliko rečenica sa različitim vrstama imenica koristeći date primjere za imenice.

GRAMATIČKE KARAKTERISTIKE IMENICA

Imenice imaju tri gramatičke kategorije:

- a) **Rod:** **muški** (*vojnik, dječak, Haris, Ibrahim*);
ženski (*djevojka, žena, Fatima, Jasna*);
srednji (*dijete, pile, janje*).

Rod imenica koji se zasniva na razlikama bića u prirodi naziva se prirodni rod (muž, žena). Imenice srednjeg roda nemaju uočljive razlike između muškog i ženskog roda.

Imenice koje imenuju nešto što nije živo kažemo da imaju gramatički rod (*zid, trava, ime*).

b) Broj: je gramatička kategorija po kojoj se razlikuje jedinka od skupa.

Razlikuje se:

- **jednina/singular** (*pjesma, gitara*)
- **množina/plural** (*olovke, parovi*)

Nemaju sve imenice jedninu i množinu. Imenice koje imaju samo jedninu zovu se singularia tantum. To su vlastite imenice, gradivne imenice, zbirne imenice, većina apstraktnih imenica: *bakar, mlijeko, snoplje, pjevanje, zdravlje*. Imenice koje imaju samo množinu zovu se pluralia tantum. Tu spadaju imenice koje označavaju predmete sastavljene od više dijelova: *makaze, sanke, kola, naočare, pantalone*.

c) Padež je gramatička kategorija kojom se iskazuje odnos onoga što riječ znači prema ostalim riječima u rečenici. S obzirom na odnos prema ostalim riječima, padeži mogu biti:

- **nezavisni** (nominativ, vokativ)
- **zavisni/kosi** (genitiv, dativ, akuzativ, lokativ, instrumental)

Lokativ je jedini padež koji uza se uvijek ima prijedlog. Ako padež dolazi sam, bez prijedloga, zove se padežni izraz. Ako uz padež dolazi i prijedlog, to se zove prijedložno-padežni izraz.

VRSTE PROMJENA IMENICA

Sve imenice bosanskog jezika možemo svrstati u tri grupe, s obzirom na vrstu promjene, koji gramatički nastavak imaju u genitivu jednine. To su:

- **A-vrsta** (ovu promjenu imaju gotovo sve imenice muškog i srednjeg roda)
- **E-vrsta** (ovu promjenu imaju imenice ženskog roda koje se završavaju na A, hipokoristici muškog roda, imenice muškog roda koje se završavaju na A, pojedine zbirne imenice, imenica *mati*)
- **I-vrsta** (ovu promjenu imaju imenice ženskog roda koje se završavaju na suglasnik)

A-deklinacija ili I-deklinacija je promjena imenica muškog roda: *pas, slavuj, Emir, anđeo* i srednjeg: *selo, drvo, polje* itd.

A-deklinacija

	jednina	množina
N	učenik	učenici
G	učenika	učenika
D	učeniku	učenicima
A	učenika	učenike
V	učeniče	učenici
I	učenikom	učenicima
L	učeniku	učenicima

E-deklinacija je promjena imenica ženskog i muškog roda koje u nominativu završavaju na -a

E-deklinacija

	jednina	množina
N	ime	imena
G	imena	imena
D	imenu	imenima
A	ime	imena
V	ime	imena
I	imenom	imenima
L	imenu	imenima

I-deklinacija je promjena manjeg broja imenica ženskog roda koje završavaju na suglasnik.

I-deklinacija

	jednina	množina
N	stvar	stvari
G	stvari	stvari
D	stvari	stvarima
A	stvar	stvari
V	stvari	stvari
I	stvarju (stvari)	stvarima
L	stvari	stvarima

Imenice srednjeg roda završavaju na -o i prema tome da li imaju isti ili različiti broj slogova svih padeža, dijelimo na jednakosložne imenice (*sel-o, sel-a: polj-e, polj-a*) i nejednakosložne imenice (*uže, uže-t-a; rame, rame-n-a*).

	jednina	množina
N	selo	sela
G	sel-a	sela
D	selu	selima
A	selo	sela
V	selo	sela
I	selom	selima
L	selu	selima

	jednina	množina
N	dugme	dugmeta
G	dugmeta	dugmeta
D	dugmetu	dugmetima
A	dugme	dugmeta
V	dugme	dugmeta
I	dugmetom	dugmetima
L	dugmetu	dugmetima

Vježbe

Sada vi pokušajte da napravite promjene imenica svih deklinacija.
Na primjer: *sin, mjesto, knjiga, noć*.

GLAGOLI

Da ponovimo!

Glagoli su promjenjiva vrsta riječi kojima se imenuje radnja, stanje ili zbivanje.

- **Glagoli radnje** (neko nešto radi): *čitati, kopati, raditi, pisati i dr.*
- **Glagoli stanja** (ništa se ne radi nego se nešto ili neko nalazi u nekom stanju): *ležati, stajati, spavati i dr.*
- **Glagoli zbivanja** (nešto se zbiva mimo naše volje pod uticajem prirodnih sila): *grmi, sijeva, oblači se, vedri se i dr.*

Gramatičke kategorije koje razlikuju glagoli: lice, rod, broj, vrijeme, način, vid, prijelaznost i stanje

Lice je gramatička kategorija kojom se iskazuje odnos učesnika u komunikaciji (prvo lice je ono koje govori, drugo lice su oni s kojima razgovaramo, treće lice su oni koji nisu sudionici govora/o njima govorimo).

Rod je gramatička kategorija kojom se iskazuje da li je muškog, srednjeg ili ženskog roda ono na šta se glagolska radnja odnosi (*čitao, čitan*).

Broj je gramatička kategorija kojom se iskazuje jednina ili množina onoga na šta se odnosi glagolska radnja (*pišem, pišemo*).

Vrijeme/tempus je gramatička kategorija kojom se iskazuje vrijeme vršenja radnje naspram trenutka govora (prošlost, sadašnjost, budućnost).

Način/modus iskazuje odnos glagolskog sadržaja prema stvarnosti. Ako možemo utvrditi vrijeme vršenja radnje, onda je to realan/stvaran način. Samo je jedan stvaran način, a to je indikativ/izjavni način. (*Jučer sam govorila. Danas govorim. Sutra ću govoriti.*)

Glagolski način koristimo kada ne možemo tačno utvrditi vrijeme glagolske radnje, onda je to nestvaran/irealan način. Tri su takva načina:

- imperativ (zapovijedni način): *Šuti! Lezi!*
- optativ (željni način): *Živjeli! Dobro nam došli!*
- kondicional (pogodbeni/mogući način): *Popila bih čaj.*

Glagolsko stanje/dijateza je gramatička kategorija kojom se iskazuje da li subjekat vrši ili trpi radnju.

Pišem zadaču. aktivno stanje/aktiv
Zadača je napisana. pasivno stanje/pasiv

Glagolski vid/aspekt je gramatička kategorija kojom se iskazuje trajanje radnje.

čitati, pisati, spavati - nesvršeni glagoli
procitati, napisati, naspavati se - svršeni glagoli

raditi -> uraditi (stvaranje svršenih od nesvršenih glagola)
pomisliti -> misliti (stvaranje nesvršenih od svršenih glagola)

Prijelaznost/tranzitivnost je gramatička kategorija kojom se iskazuje da li radnja prelazi na objekat ili ne. Ako radnja prelazi na objekat (bliži, uvijek u akuzativu, bez prijedloga), onda su to prijelazni/tranzitivni glagoli: *čitati knjigu, pisati pismo, kuhati večeru.*

Ako radnja ne prelazi na objekat, to su **neprijelazni/intransitivni** glagoli: *misli-ti, šetati, ići, maštati...*

Glagoli sa zamjenicom **se**, zovu se **povratni glagoli**. Povratni glagoli mogu biti:

- **pravi povratni** - radnja se vraća na subjekat; enklitički oblik možemo zamijeniti sa naglašenim oblikom sebe: *kupati se, češljati se* itd.
- **nepravi povratni** - radnja ne prelazi na subjekat; **se** ne možemo mijenjati sa sebe: *izvinjavati se, smijati se* itd.
- **uzajamno povratni** - najmanje dva učesnika vrše radnju jedan nad drugome: *grudvati se, svađati se* itd.

GLAGOLSKI OBLICI

Glagolski oblici sastoje se od glagolske osnove i nastavaka. Glagolska osnova može biti:

- **infinitivno-aoristna** (*gleda-ti, rek-oh*)
- **prezentska** (*oni rad-e*)

Po načinu tvorbe glagolski oblici mogu biti:

- **prosti**: infinitiv, imperfekat, aorist, prezent, glagolski pridjev radni i trpni, glagolski prilog sadašnji i prošli, imperativ, optativ
- **složeni**: perfekt, pluskvamperfekt, futur I i II, kondicional I i II

Tri su pomoćna glagola u našem jeziku: *biti, jesam i htjeti*.

1. jesam/sam	1. jesmo/smo
2. jesi/si	2. jeste/ste
3. jeste/je	3. jesu/su

Jesam ima samo prezent.

1. budem	1. budemo
2. budeš	2. budete
3. bude	3. budu

1. hoću/ću	1. hoćemo/ćemo
2. hoćeš/ćeš	2. hoćete/ćete
3. hoće/će	3. hoće/će

Prosti glagolski oblici

Infinitiv je osnovni glagolski oblik kojim se imenuje radnja, stanje ili zvavljanje: *gledati, reći*. U rečenici nikada nije samostalan u funkciji predikata: *moram učiti, pokušavam zaspati*.

Prezent je glagolski oblik kojim se iskazuje radnja koja se dešava u trenutku govora. Tvorit će od prezentske osnove i nastavaka (gledam, putujem, radim).

Idem ja jučer kroz grad. historijski prezent (iskazana prošla radnja)

U aprilu idemo na Sajam knjige. futurski prezent (iskazana radnja koja će se desiti u budućnosti)

Historijski prezent i futurski prezent se nazivaju još i pripovjedački prezent.

Nikad ne pričam na času. svevremenski prezent (odnosi se na duži vremenski period/sve vrijeme)

Klin se klinom izbjiga. poslovični/gnomski/shevremenski prezent

Aorist je glagolski oblik kojim se iskazuje radnja koja je ograničeno trajala u prošlosti. Imaju ga samo glagoli svršenog vida. Nije česta u svakodnevnom govoru, zato kažemo da je stilski markiran. Zamjenjuje se perfektom svakodnevno.

1. zapitah	1. zapitasmo
2. zapitaØ	2. zapitaste
3. zapitaØ	3. zapitaše

1. rekoh	1. rekosmo
2. reče	2. rekoste
3. reče	3. rekoše

Daj mi vode, skapah od žedi. futurski aorist

Nesta blaga, nesta prijatelja. svevremenski aorist

Glagolski pridjev radni služi za tvorbu nekih složenih glagolskih oblika. Tvorit će od infinitivno-aoristne osnove i nastavaka:

muški rod	srednji rod	ženski rod
-o/ao	-lo	-la
-li	-la	-le

Ne razlikuje lice, ali razlikuje rod.

Glagolski pridjev trpni služi za tvorbu pasiva. Tvori se od infinitivno-aoristne ili prezentske osnove i nastavaka (muški rod) -n, -en, -jen, -ven, -t.

Imperativ služi za iskazivanje naredbe, molbe, želje i slično.

1. /
2. jedi
3. /

1. jedimo
2. jedite
3. /

Za treće lice, umjesto imperativa, upotrijebjava se konstrukcija neka+prezent: *jede, neka jedu*.

Otiđi mi u Ohrid, pa naruči pastrmajliju na Biljaninim izvorima.
- historijski/priopovjedački imperativ-

Daj mahnitom štap u ruke, pa sjedni i plači.
- poslovični/gnomski imperativ-

Glagolski prilog sadašnji iskazuje radnju koja je istovremena s nekom drugom radnjom u ličnom glagolskom obliku.

Pišući zadaću, slušao sam muziku.

Nikad nije u funkciji predikata. Imaju ga samo nesvršeni glagoli. Tvori se od trećeg lica množine prezenta i nastavka -či.

Glagolski prilog prošli iskazuje radnju koja se završila prije neke druge radnje u ličnom glagolskom obliku.

Napisavši zadaću, otišao sam u školu.

Nikad nije u funkciji predikata. Imaju ga samo svršeni glagoli. Tvori se od infinitivno-aoristne osnove i nastavaka

-vši/-v	(napisavši/napisav)
-avši/-av	(rekavši/rekav)

Optativ služi za iskazivanje želja i to je ustvari oblik glagolskog pridjeva radnog.

Dobro nam došli!

Živjeli!

Zdravo bili!

Složeni glagolski oblici

Perfekt je stilski neutralan glagolski oblik kojim se iskazuje prošla radnja. Tvorи se od skraćenog oblika prezenta pomoćnog glagola jesam i glagolskog pridjeva radnog glagola koji se mijenja (sam učila).

Krnji perfekt dobijemo kada izostavimo/izbacimo pomoćni glagol.

Ušao je u učionicu, sjeo i počeo da piše zadaću.

Također, zbog življeg pričanja izbacujemo pomoćni glagol.

Došao on u školu...

Uz oblike *me, te i se* izbacuje se pomoćni glagol (*udario me, ustao se*).

Pluskvamperfekt je davno prošlo vrijeme koje iskazuje radnju koja se desila prije neke druge prošle radnje. Tvorи se od imperfekta ili perfekta pomoćnog glagola biti i glagolskog pridjeva radnog glagola koji se mijenja (*bijah radila, bijah sam radila*).

Futur I je glagolski oblik kojim se iskazuje radnja koja će se desiti nakon trenutka govora. Tvorи se od skraćenog oblika prezenta pomoćnog glagola htjeti i infinitiva (*ću pisati, ići ću*).

Turska Carevina doći će u BiH u XV vijeku.

- historijski futur

Ko će slagati, taj će i ukrasti.

- poslovični/gnomski futur

Dobar učenik nikad neće zakasniti na čas.

- svevremenski futur

Futur II iskazuje radnju koja će se desiti u budućnosti - prije, za vrijeme, ili posilje neke druge radnje. Tvorи se od prezenta pomoćnog glagola biti i glagolskog pridjeva radnog glagola koji se mijenja: *budem išla*.

Kondicional služi za iskazivanje pogodbe, mogućnosti i slično.

Kondicional I tvori se od enklitičkog oblika aorista pomoćnog glagol biti i glagolskog pridjeva radnog glagola koji se mijenja: *bih kupio*.

Kondicional II sastoji se od kondicionala I pomoćnog glagola biti i glagolskog pridjeva radnog glagola koji se mijenja: *bih bio kupio*.

GLAGOLSKI NAČIN

Glagolski oblici ostvaruju se u iskazu u dvije osnovne upotrebe. Njima se mogu izreći ostvareni sadržaji, ali i mogući prepostavljeni sadržaji u nekom vremenu. Kada glagolski oblici sadržavaju prepostavku o realiziranju iznesenog sadržaja, ili stav govornog lica prema iskazanoj radnji, to se iskazuje glagolskim načinom.

Emir je mirovao dok mi nismo došli.

kondicional

Miruj, dijete!

imperativ

Kondicional - glagolski način kojim se izriče mogučnost, želja, nesigurna tvrdnja

Imperativ - glagolski način kojim se izriče poticaj, zapovijed, molba

Vježbe

Pronađite glagole u rečenicama i odredite glagolske načine.

Idi u svoju sobu!

Stoj i ne mrdaj nikuda!

Završi domaći, pa idi napolje!

Semire, obrati pažnju na mene!

Dodaj mi tu knjigu.

Obucite džemper, hladno je!

Idi pravo i ne skreći sa puta!

Ana, očešljaj lijepo kosu!

Pjevajmo složno svi, naprijed Vardar, naša ljubavi!

Pada kiša, uzmite kišobran!

Jedite jabuke svakog dana.

Za svaki slučaj kupimo hleb!

Ispeci, pa reci!

Pomozi mi da napravim tortu!

Skoči, pa onda reci „hop“!

Rado bismo pojeli parče torte.

Izašao sam iz kuće ne bih li izbegao gužvu u saobraćaju.

Kad bih imao više vremena, igrao bih fudbal svaki dan.

Ako bi produžili ovu stazu mi bismo došli ovdje i sljedeći put.

Grad bi bio ljepši sa sređenim šetalištem pored rijeke.

Da nije počela kiša tata i ja bismo šetali do uveče.

Kad bi pao snijeg, Mejra bi pravila Sjneška, a ja bih se sankao.

PRIDJEVI

Pridjevi su nesamostalne riječi koje stoje uz imenice i određuju ih po nekom svojstvu.

Dijele se na:

- **opisne/kvalitativne** iskazuju neku osobinu imenice uz koju stoje: *sve-mirska prašina, hladni čaj*.
- **odnosne/relacijske** iskazuju različite odnose, relacije prema imenici, pripadnost, građu i slično, a dijele se na:
  - a) prisvojne/posesivne - *Mirzina knjiga*
  - b) gradivne/materijalne - *staklena kuća*
  - c) vremenske/temporalne - *zimski raspust*
  - d) mjesne/lokalne - *donja ladica*

Pridjevi se slažu u rodu, broju i padežu s imenicom uz koju stoje.

Pridjevi razlikuju rod, broj, padež, vid i komparaciju.

Pridjevski vid

Pridjevski vid je gramatička kategorija kojom iskazujemo određenost ili neodređenost pridjeva. Može biti:

- **neodređeni vid** - iskazuje se osobina i odgovara na pitanje **kakav?** Spadaju svi pridjevi: *veliki čovjek, plavi peškir* itd.
- **određeni vid** - označava nekoga ili nešto što se izdvaja među drugima, odgovara na pitanje **koji?** Spadaju opisni i gradivni pridjevi: *veliki čovjek, plavi peškir* itd.

Prema pridjevskom vidu pridjevi se dijele na:

- određene (svi pridjevi)
- neodređene (opisni i gradivni pridjevi)

Određeni pridjevski vid označava nešto određeno. Dobija se na pitanje **koji?** U muškom rodu određeni vid pridjeva ima nastavak **-u** koji se u govoru dugo izgovara. U ženskom i srednjem rodu određeni i neodređeni vid pridjeva imaju isti oblik, a razlika je samo u akcentu i dužini izgovora nastavka. Oblici određenog vida u ženskom rodu završavaju se dugim **a** u jednini i dugim **i** u množini. Neodređeni pridjevski vid imaju samo opisni i gradivni pridjevi a dobija se odgovorom na pitanje **kakav?**

Neodređeni i određeni vid pridjeva se različito mijenjaju po padežima.

U mojoj zgradi svaki zid je bijel. Neki mlad čovjek je pisao pismo.

Obojiti će sutra onaj bijeli zid tamo. Ovaj mladi čovjek piše pismo.

Neodređeni vid

	jednina			množina		
	m	s	ž	m	s	ž
N	čist	čisto	čista	čisti	čista	čiste
G	čista	čista	čiste	čistih	čistih	čistih
D	čistu	čistu	čistoj	čistim(a)	čistim(a)	čistim(a)
A	čist	čisto	čistu	čiste	čista	čiste
V	---	---	---	---	---	---
I	čistim	čistim	čistom	čistim(a)	čistim(a)	čistim(a)
L	čistu	čistu	čistoj	čistim(a)	čistim(a)	čistim(a)

Određeni vid

	jednina			množina		
	m	s	ž	m	s	ž
N	čisti	čisto	čista	čisti	čista	čiste
G	čistoga	čistog(a)	čiste	čistih	čistih	čistih
D	čistom	čistom	čistoj	čistim(a)	čistim(a)	čistim(a)
A	čistog(a)	čistog(a)	čistu	čiste	čista	čiste
V	čisti	čisto	čista	čisti	čista	čiste
I	čistom	čistom	čistoj	čistim(a)	čistim(a)	čistim(a)
L	čistom	čistom	čistoj	čistim(a)	čistim(a)	čistim(a)

Oba vida mogu imati opisni i gradivni pridjevi. Samo određeni vid imaju mjesni, vremenski i prisvojni pridjevi izvedeni na -ski, -ški, -čki, -ćki, -iji: *gradski, mafijaški, osnovni, vodenji, jučerašnji, godišnji*.

Samo neodređeni vid imaju prisvojni pridjevi izvedeni na -ov, -ev, -in: *očev, sinov, svekrvin*.

Vježbe

Odredite određeni i neodređeni vid u primjerima:

Ljeto je bilo toplo.

Ova vrijedna žena je očistila sve prozore.

To je djevojka vitka stasa.

Soba je hladna.

Ljeto je bilo toplo.

On je dijete pametna oca.

Komparacija pridjeva

Komparacija/stepenovanje pridjeva je gramatička kategorija kojom se iskazuje različit stepen izraženosti neke osobine. Komparacija ima tri oblika:

- **pozitiv** - nulti stepen, osnovni oblik pridjeva: *lijep*
- **komparativ** - prvi stepen, iskazuje veću izraženost neke osobine kod jednog predmeta za razliku od drugih: *ljepši*
- **superlativ** - drugi stepen, iskazuje maksimalnu izraženost neke osobine: *najljepši*.

Komparaciju imaju samo opisni pridjevi. Komparativ se tvori dodavanjem nastavaka *-ji*, *-iji*, *-ši*:

brz + ji = brži

čist + ji = čišći

jak + ji = jači

Superlativ nastaje dodavanjem prefiksa naj na komparativ:

naj + ljepši = najljepši

naj + jači = najjači

Vježbe

Dodaj oblik pozitiva, komparativa i superlativa pridjeva gdje nedostaje:

sretan, ----- najsretniji

žalostan, žalosniji, -----

-----, crveniji, najcrveniji

loš, -----, najlošiji

bijel, bjelji, -----

debeo, -----, najdeblji

-----, skuplji, najskuplji

crn, crnji, -----

tjesan, -----, najtešniji

-----, bliži, najbliži

strog, -----, najstroži

nizak, niži, -----

-----, viši, najviši

tih, -----, najtiši

-----, ljući, najljuči

Kongruencija pridjeva

Kongruencija je slaganje promjenljivih riječi (pridjeva, pridjevskih zamjenica, glagola i promjenljivih brojeva) sa imenicom ili imeničkom zamjenicom uz koju stoje. Ove riječi slažu se u svim elementima koji su im zajednički, u istom su rodu, broju, licu i padežu (ukoliko se mijenjaju po padežima). Naziv potiče od latinske riječi *congruentia* = slaganje, istovjetnost međusobno vezanih riječi.

Kad se posmatraju riječi u okviru rečenice može se uočiti da postoje riječi koje kontrolisu slaganje, riječi koje se slažu i kategorije u kojima se vrši slaganje. Riječ koja kontrolise slaganje je imenica i ona određuje koje će se riječi slagati, pa se zato naziva kontrolor kongruencije. Riječi koje se slažu su pridjevi, pridjevske zamjenice, promjenljivi brojevi i glagoli. Imenica i pridjev ili pridjevska zamjenicaslažu se u rodu, broju i padežu, a imenica i glagol ili broj u rodu, broju i licu. Gramatičke kategorije koje učestvuju u kongruenciji nazivaju se kongruentne kategorije.

1. Pridjevi, pridjevske zamjenice i pridjevske sintagme u službi atributa slažu se sa imenicom, kao glavnom riječju u sintagmi, u rodu, broju i padežu, na primjer:

Mladolika Almira voli čokoladne torte.

Ovdje je:

mladolika - pridjev u službi atributa,
Almira - imenica kao glavna riječ u imeničkoj sintagmi,
slaganje u rodu (ženski), broju (jednina) i padežu (nominativ);

čokoladne - pridjev u službi atributa,
torte - imenica kao glavna riječ u imeničkoj sintagmi,
slaganje u rodu (ženski), broju (množina) i padežu (akuzativ).

2. Pridjevi, pridjevske zamjenice i pridjevske sintagme u službi imenskog dijela predikata slažu se sa imenicom (ili imeničkom sintagmom) u službi subjekta u rodu, broju i padežu, na primjer:

Njegov džemper je nov.

Ovdje je:

njegov - pridjevska zamjenica u službi atributa u imeničkoj sintagmi,
džemper - imenica kao glavna riječ imeničke sintagme u službi subjekta,
je - pomoćni glagol jesam kao dio imenskog predikata,
nov - pridjev u službi imenskog dijela predikata.

Vježbe

U rečenicama zaokruži riječi koje kontrolišu kongruenciju.

Ako činiš dobro, ne udaraj u velika zvona.
Dobar glas daleko se čuje, a zli još dalje.
Drži se novoga puta i starog prijatelja.
Lijepa riječ i gvozdena vrata otvara.
Prazna vreća ne može da stoji uspravno.

BROJEVI

OLIMPIJSKE IGRE

Kada ljudi govore o Olimpijskim igrama, često zaborave da one nisu olimpijada.

- Znam, olimpijada je period od četiri godine, tokom kojeg sportisti treniraju i pripremaju se za završno takmičenje.
- Da. To završno takmičenje su u stvari Olimpijske igre. U vrijeme kada je Pjer de Kuberten smislio znak za njih, mislilo se da postoji pet kontinenta.
- Izvini, a kad je to bilo?
- U devetnaestom vijeku, kada su arheolozi otkrili Olimpiju i u njoj pronašli stare zapise, skulpture atletičara, stihove spjevane u slavu pobednika.
- Ko je bio taj de Kuberten?
- Francuski baron. On je mnogo volio sport i u Parizu je 23. 6. 1894. godine osnovao Međunarodni olimpijski komitet.

Vježbe

Prepišite brojeve iz teksta:

Osnovni brojevi: _____

Zbirni brojevi: _____

Brojevi su promjenljive vrste riječi kojima se izražava koliko ima nečega na broju ili koje je nešto po redu. U zavisnosti od toga šta se njima izražava dijele se na glavne i redne brojeve.

Glavni brojevi su brojevi kojima se izražava koliko nečega ima na broju. Na osnovu toga šta izražavaju brojevi su podeljeni na više podvrsta.

Vrste glavnih brojeva:

- osnovni - *tri, pet;*
- zbirni brojevi - *dvoje, troje, petoro;*
- brojne imenice na -ica - *dvojica, trojica, petorica* i
- brojni pridjevi - *dvoja, troja, petora.*

Osnovni brojevi su brojevi koji označavaju koliko nekih pojmove imma. Mijenjaju se po padežima: *jedan, ređe dva i tri, i veoma retko četiri i po rodu: samo jedan i dva, tri dana, osam jabuka, šest šoljica, sto dvadeset učenika* itd.

Zbirni brojevi su brojevi koji označavaju skup osoba muškog i ženskog spola ili skup mlađih bića označen zbirnom imenicom. Ne mijenjaju se ni po rodu, ni po broju, ni po padežima: *dvoje mališana, osmoro studenata, petero djece, desetoro jagnjadi* itd.

Brojne imenice na - ica označavaju skup osoba muškog spola. Mijenjaju se samo po padežima: *dvojica dječaka, dvanestorica odbojkaša, trojica drugova* itd.

Brojni pridjevi označavaju koliko ima predmeta koji su označeni imenicama koje uvek imaju množinu. Mijenjaju se samo po rodu: *dvoja vrata, troje makaze, četvore farmerke, petore naočare* itd.

KONGRUENCIJA BROJAVA

1. Redni brojevi u službi atributa slažu se sa imenicom kao glavnom riječju u sintagmi u rodu, broju i padežu, na primjer:

Pročitala je treću knjigu.

Ovdje je:

treću - redni broj u službi atributa,

knjigu - imenica kao glavna riječ u imeničkoj sintagmi,

slaganje u rodu (ženski), broju (jednina) i padežu (akuzativ).

2. Redni brojevi u službi imenskog dela predikataslažu se sa imenicom (ili imeničkom sintagmom) u službi subjekta u rodu, broju i padežu, na primjer:

Njena kuća je druga.

Ovdje je:

njena - pridjevska zamenica u službi atributa u imeničkoj sintagmi,

kuća - imenica kao glavna riječ imeničke sintagme u službi subjekta,

je - pomoći glagol jesam kao diela imenskog predikata,

druga - redni broj u službi imenskog dela predikata,

slaganje u rodu (ženski), broju (jednina) i padežu (nominativ).

3. Kad je osnovni broj u funkciji subjekta, kongruencija je složena:
- a) uz brojeve dva, tri i četiri (koji su promjenljivi), kad označavaju muški i srednji rod upotrebljava se predikat srednjeg roda u množini, a kad označavaju ženski rod upotrebljava se predikat ženskog roda u množini, na primjer:

Dva aviona su letjela.

Dva djeteta su trčala.

Tri krave su pasle.

- b) uz brojeve pet i nadalje (koji su nepromjenljivi), nezavisno od roda koji označavaju, upotrebljava se predikat srednjeg roda u jednini (glagol je u neutralnom obliku), na primjer:

Sedam dječaka je došlo.

Jedanaest devojčica je došlo.

4. Uz zbirne brojeve se obično upotrebljava predikat srednjeg roda u jednini, a rjeđe predikat srednjeg roda u množini, na primjer:

Došlo je osamnaestoro djece.

Došli su osamnaestoro djece.

5. Uz brojne imenice kojima se označava neki broj muških osoba, dio predikata u ličnom obliku je u množini, a dio predikata koji razlikuje rod se može upotrijebiti dvojako, na primjer:

Četvorica su sjedila.

Četvorica su sjedili.

DEKLINACIJA BROJEVA

Osnovni broj jedan ima oblike za sva tri roda i mijenja se po zamjeničko-pridjevskoj deklinaciji:

jednina			množina			
	m	s	ž	m	s	
N	jedan	jedno	jedna	jedni	jedna	jedne
G	jednog(a)	jednog(a)	jedne	jednih	jednih	jednih
D	jednom	jednom	jednoj	jednim(a)	jednim(a)	jednim(a)
A	jednog(a)	jednu	jednu	jedne	jedna	jedne
V	jedan	jedno	jedna	jedni	jedna	jedne
I	jednim	jednom	jednom	jednim(a)	jednim(a)	jednim(a)
L	jednom	jednoj	jednoj	jednim(a)	jednim(a)	jednim(a)

Vježbe

Dopuni sljedeće rečenice odgovarajućim riječima.

Iznenadili smo tatu _____ (jedan sivi šal)

Poslao je pozivnice za koncert _____ (njih troje).

Kupio sam ulaznice _____ svojih drugova za

Kup šampiona. (sedmorica)

Sena i Dina su me sačekale ispred kuće,
pa sam _____ (njih dvije)
dala sve kolače.

SINTAKSA

Sintaksa je dio nauke koja proučava odnose među riječima u rečenici i pravila po kojima se te riječi udružuju u veće jezičke jedinice.

REČENICA

Obratimo pažnju na sljedeće primjere:

- kroz, učenika, u, je, hodnike, grupa, školu, protrčala.*
- U školu, kroz hodnike, protrčala je grupa učenika.*

U gornja dva primjera navedene su potpuno iste riječi.

- U prvom slučaju te riječi stoje svaka za sebe i svaka od njih nešto znači, ali uzete sve skupa zajedno ne predstavljaju nikakvu misaonu cjelinu.
- U drugom slučaju upotrijebljene su ove iste riječi, ali tako što su vezane jedna za drugu i predstavljaju jedno logično i misaono jedinstvo, jednu misaonu cjelinu. To je rečenica.

Rečenica je misao iskazana ili napisana riječima.

Danas je lijepo vreme.

- *Sunce grije.*
- *Učimo.*
- *Grmi.*
- *Sviće.*
- *Pali!*
- *Čuvaj!*

REČENIČNI DIJELOVI

Subjekat

PAUN I ŽDRAL

Paun se rugao ždralu smijući se njegovoj boji i govorčići: – Ja sam obučen u zlato i grimiz, a ti nemaš ništa lijepo u perju.

Ždral mu tada reče:

– Zato ja puštam svoj glas u samoj blizini zvijezda i letim u nebeske visine, a ti gacaš dole među kokošima kao petao.

Ezop

O kome se govori u ovoj basni?

U prvoj rečenici: *Paun se rugao ždralu...* govori se o paunu, a u rečenici: *Ždral mu tada reče* – o ždralu.

Ove riječi u rečenicama o kojima se govori zovu se subjekti. Subjekat je glavna riječ u rečenici o kojoj se govori. To je najčešće imenica ili lična zamjenica ali može biti i svaka druga riječ.

Vrste subjekta

Subjekat je samostalna riječ u nominativu koja se s predikatom slaže u licu i broju .

Dijete je već odraslo. (imenica)

On slušao i pristao na sve. (imenička zamjenica)

Trojica su ušla u kuću. (brojna imenica)

Petero dođe na ručak. (zbirni broj)

Ispuštanje subjekta

U prvom i drugom licu subjekat je suvišan jer se iz predikata može odrediti ko ili šta nešto radi. Zove se skriveni / sadržani subjekat, a upotrebljava se jedino ako se želi naglasiti.

Volim pjevati.

Previše pričaš.

U trećem licu se može izostaviti samo ako je iz konteksta potpuno jasno o kojoj se riječi radi. Zove se izostavljeni subjekat.

Spazih majku u kuhinji.

Pravi ručak.

U nekim rečenicama ne možemo tačno odrediti subjekat.

*Sijeva.
Danas je hladno.
Boli me!*

Predikat

U basni *Paun i ždral* imali smo primjer za subjekat i vidjeli da su to bili paun i ždral. Sada nas interesuje šta se o njima kao subjektima govori i šta oni rade.

*Šta je radio paun? – rugao se;
Šta je radio ždral? – reče.*

To su predikati. Predikat je dio rečenice koji kazuje šta radi subjekat ili koji govori nešto o subjektu.

Vrste predikata

Obratimo pažnju na predikate u sljedećim rečenicama:

*Đak uči.
Marko je ustao.
Sestra je vrijedna.
Otac je majstor.*

U prvoj rečenici predikat je *uči*, a u drugoj je *ustao*. Oba predikata se sastoje samo od glagola.

Predikat koji se sastoji samo iz glagola zove se glagolski predikat:

*Brat je oputovao.
Majka plete.
Mi ćemo raditi.
Svi su bili zaspali.
Barut bijaše zakisao.
Brico se poče povlačiti.*

Međutim, u rečenici:

Sestra je vrijedna, predikat je *vrijedna*, a sastavljen je iz pomoćnog glagola *jesam (je)* i pridjeva *vrijedna*.

U rečenici, *Otac je majstor*, predikat je *majstor*, a sastavljen je iz pomoćnog glagola *jesam* i imenice *majstor*.

Predikat koji je sastavljen iz glagola i neke imenske riječi (imenice, zamjnice, pridjeva ili broja) zove se imenski predikat.

Evo još nekoliko primjera za imenski predikat:

*On je nastavnik.
Mi smo vaši.
Vi ste prvi.
Ti si uredna.
Brat je avijatičar.
Mjesec je bio na zalasku.*

Predikat može biti i izostavljen, ali samo onda kada se može smisao rečenici pogoditi:

*Duboka, strahovita tišina.
Napolju mrak.
Bolje grobom nego robom.
U učionici profesor historije za katedrom.
O čiviluku red đačkih kapa sa znakom pet.
Mi o vuku, a vuk na vrata.*

VRSTE REČENICA

Prosta neproširena rečenica

Pročitajmo pažljivo sljedeće rečenice:

*Đak uči.
Vreme je lijepo.
Kiša pada.
Cvijet miriše.
Trava se zeleni.
Majka i otac su vrijedni.
Meris i Damir su učenici.
Njemu je hladno.*

U svakoj od ovih rečenica iskazana je neka misao, ali svaka od njih ima samo subjekat i predikat.

Rečenica koja ima samo subjekat i predikat zove se prosta neproširena rečenica.

Prosta proširena rečenica

Ako želimo da prostu rečenicu *Đak uči* dopunimo i proširimo, uspjećemo na taj način što ćemo riječima *đak* i *uči* (imenici i glagolu) dodati neke dodatke:

Vrijedan đak redovno i savjesno uči lekciju.

Rečenica koja osim subjekta i predikata ima još neki dodatak zove se prosta proširena rečenica.

Dodaci u proširenoj rečenici mogu biti imenski i glagolski. Oni se prepoznaju po smislu rečenice.

IMENSKI DODACI

Atribut

U rečenici:

„Preko zelenih čistina, preko uskih prolaza, između sivih i teških bukovih drveta, po glatkom i smeđem čilimu od lišća koje se godinama slaže jedno na drugo, igrala je ovčica Aska, čista, tanka, ni još ovca ni više jagnje, a laka i pokretna kao bela vrbova maca...“

Riječi koje bliže određuju imenice uz koje stoje zovu se atributi.

Atribut je imenski dodatak koji bliže određuje imenicu uz koju stoji.

On kazuje osobinu, pripadanje, količinu ili broj onoga što znači imenica uz koju stoji. Najčešće je pridjev, pridjevska zamjenica ili broj, ali može biti i imenica, pa i čitav izraz.

Evo još nekoliko primjera:

Pili smo vodu iz bunara.

Mejra ima narukvicu od srebra.

Ona visoka djevojčica pjeva.

Crveni telefon je opet zazvonio.

Uže sa broda se pokidalo.

Isprljaо sam prugastu košulju.

Torba učitelja je od kože.

Apozicija

U rečenici:

Ohrid, bivša prijestolnica Makedonije, je danas moderan grad.

Izraz između zareza, *bivša prijestolnica Makedonije*, je dodatak imenici *Ohrid*. Ako izostavimo imenicu *Ohrid*, pa kažemo samo *Bivša prijestolnica Makedonije je danas moderan grad*, smisao rečenice neće se promijeniti, a znaće se koji je to grad, jer Ohrid i bivša prijestolnica Makedonije je isti grad.

Imenski dodatak koji znači isto što i imenica uz koju stoji i može da je zamjeni zove se apozicija.

Apozicija se u pisanju odvaja zarezima, a u govoru se naglašava pauzama:

Ana, moja drugarica, lijepo igra.

Irman, Belminov drug, trenira fudbal.

Dobio sam loptu od Ibrahima, našeg školskog trenera.

Na Šar Planini, najvišoj planini u Makedoniji, danas nema snijega.

Reks, Nedin pas, bijele je boje.

GLAGOLSKI DODACI

Objekat

Mirnes drži knjigu.

Dajana nosi tašnu.

U proširenoj rečenici: *Mirnes drži knjigu* – riječ knjigu kazuje koji predmet (objekat) Mirnes drži, a u rečenici: *Dijana nosi tašnu* – riječ tašnu kazuje koji predmet (objekat) nosi Dijana.

Objekat (predmet) je glagolski dodatak na koji prelazi glagolska radnja ili na kome se vrši glagolska radnja.

Evo još nekoliko primjera za objekat:

Sadija čita knjigu.

Stalno razmišljam o izletu.

Mirsad je slomio prozor.

Nana je unuku ispričala priču.

Pas juri mačku.

Aleksa je Ani poklonio cvijeće.

Mama ih je pohvalila.

Objekat koji se nalazi u akuzativu zove se pravi objekat.

Objekat koji se nalazi u genitivu, dativu, instrumentalu i lokativu zove se nepravi objekat.

Mirsad se nudio vode.

Posadio je mnogo lala, zumbula i karanfila.

Mi pišemo olovkom, mastilom i kredom.

Razmišljamo o svojim uspjesima i neuspjesima.

Priloške glagolske odredbe

Prilološke ili adverbijalne odredbe po značenju dijelimo na: vremenske, mjesne, za izricanje načina i poredbe, za izražavanje značenja uzročnika, za izricanje namjere, posljedično priloške odredbe, odredbe za izražavanje uslova i dopusne odredbe.

1. Vremenske odredbe:

Bilo je oko dva sata poslije podne kad smo ušli u džamijsko dvorište, jer smo lagano išli od Čaira do Bitpazara.

Zadrijemao je prije utakmice.

Došao je uoči Nove godine.

Slušavši radio, zadrijemao je.

Od jutra do večeri može pričati.

2. Mjesne odredbe:

Moje je preduzeće kraj same fabrike.

Ljetos ćemo ići na more.

Ispod kuće je sagradio bazen.

Veoma mlada je otišla od kuće.

Avion je letio preko krova kuće

3. Odredbe za izricanje načina i poredbe:

On sve postiže čistom laži.

Radićeš kako te pamet uči.

Učinio je preko volje.

Nešto joj je smijući se dobacio.

On je tu ispaо pametniji od tebe.

4. Odredbe za izražavanje značenja uzročnika:

Sav je treperio od zadovoljstva.

Nije smjela ništa kazati od straha da se nešto ne dogodi djetetu.

Bilo je teško voziti zbog magle.

On se nije veselio njihovom odnosu.

U očaju čupala je kosu.

5. Odredbe za izricanje namjere:

Otišao je na fakultet radi polaganja ispita.

Pošao je u grad da kupi odijelo.

Otišao je po ženu na llidžu.

Stalno je lupkao olovkom o sto ispitujući mi strpljenje.

6. Posljedično priloške odredbe

Ona se smijala do suza.

Toliko ga je boljela nogu da je jedva prešao ulicu.

Na moje veliko iznaneđenje situacija na računu je vrlo loša.

7. Odredbe za izražavanje uslova

Bez para nema ljetovanja.

Moći ćemo na more u slučaju pobjede na takmičenju.

Zureći tako svaki dan u taj ekran, oslabiće ti vid.

Naspavan, lakše ćeš izdržati put.

8. Dopusne odredbe

Unatoč velikoj nervoziji, kandidat je uspio.

Uprkos neviđenoj provali oblaka, sudija nije prekidao utakmicu.

I pored velike brige, on je izgledao nasmijan.

Iako mu to nije običaj, Jusuf je danas zakasnio na posao.

Vježbe

Napišite po pet rečenica za svaku vrstu odredbi.

PRAVOPIS

PISANJE VELIKOG I MALOG SLOVA

1. Velikim početnim slovom pišu se (svi članovi) imena naroda, grupa naroda, plemena i pojedinih njihovih pri-padnika: *Albanci, Albanac, Albanka; Bošnjaci, Bošnjak, Bošnjakinja; Nijemci, Nijemac, Njemica; Srbi, Srbin, Srpinka*.
2. Kada je riječ o dijelu nekoga naroda, član ispred ili iza imena naroda piše se malim početnim slovom: *vojvodanski Mađari, sarajevski Jevreji, sandžački Bošnjaci, Jevreji sefardi, Jevreji aškenazi* (ali: *Sefard, Aškenazi* - kada se dio tog naroda imenuje jednom riječju).
3. Velikim početnim slovom piše se ime *Bog (Allah, Jahve, Milostivi, Samilosni, Vladar i dr.)* pridjev od imena Bog: *Božiji*, kao i svi zamjenički oblici koji se odnose na *Boga (On, Njega, Ga, Mu i dr.)*. Nazivi koji zamjenjuju ime Boga također se pišu velikim početnim slovom, bez obzira nalaze li se sami ili uz ime na koje se odnose: *Gospodar, Stvoritelj, Svevišnji Bog Allah, Svevišnji Allah, Svemogući Stvoritelj*.
4. Imena božanstva i mitoloških bića pišu se velikim početnim slovom: *Bal, Hubel, Lat, Mars, Afrodita, Lucifer, Višnu*.
5. Kao opće imenice *bog, boginja, božica, sotona, šeđtan* i dr. pišu se malim početnim slovom.
6. Velikim početnim slovom piše se: *Poslanik, Vjerovjesnik, Božiji Poslanik, Allahov Poslanik* i sl. kada se time zamjenjuje ime vjerovjesnika Muhammeda.
7. Velikim početnim slovom pišu se svi članovi (osim prijedloga i veznika) imena država (bilo da se navodi puno ime, bilo da se umjesto zvaničnoga javlja kraće ime): *Bosna i Hercegovina (Republika Bosna i Hercegovina), Sjedinjene Američke Države, Republika Hrvatska, Ruska Federacija*.
8. Za razliku od dvočlanih i višečlanih imena država, velikim početnim slovom piše se samo prvi član naziva svih ostalih upravnih jedinica (a od ostalih članova

samo vlastita imena): *Tuzlanski bazen, Srednjobosanski kanton, Bihaćki okrug, Muftijstvo travničko, Vrhbosanska nadbiskupija, Mostarska općina*.

9. Upotreba velikog slova također se ograničava samo na prvi član u nazivu svih nepostojećih (bivših) upravnih tvorevina, osim ako su drugi članovi imena koja se pišu velikim slovom: *Bosanski ejaljet, Bosanski pašaluk, Osmansko carstvo (Ottomanska imperija, Tursko carstvo), Banovina Hrvatska, Dubrovačka republika, Socijalistička federativna republika Jugoslavija; Imotski kadiluk, Savska banovina*.

10. Izuzetno se velikim početnim slovom (budući da su naporedne, ravnopravne jedinice) pišu oba člana polusloženice *Austro-Ugarska* (ali: *Austro-Ugarsko carstvo, Habsburška monarchija*).

11. Velikim početnim slovom pišu se osobna imena ljudi (imena, prezimena, ustaljeni nadimci i druge riječi koje su postale sastavni dio imena ili se mogu upotrebjavati umjesto njega), osim odredbenih dijelova unutar tih imena: *Ćamil, Muhamed, Amira, Alija Đerzelez, Leonardo da Vinci, Otto von Bismarck, Ebu-Sufjan b. Harb, Ebu-Ubejda el-Džerah, Karlo Veliki, Dumas Otac; Babo, Braco, Seka, Beba, Meho, Mehica, Minka, Ibrica, Selmica*.

12. Kada se prezimena iz drugih jezika upotrijebe s pomoćnom riječi (tj. odredbenim dijelom), a bez osobnoga imena, kako na početku tako i unutar rečenice, ta se pomoćna riječ (prijevod, veznik ili član) piše velikim početnim slovom: *Van Beethoven, Von Bismarck, Da Vinci; El-Buhari* i sl.

13. Kada im se da posebno značenje, velikim početnim slovom pišu se riječi kao: *Dobro, Dobrota, Istina, Sreća; Iseljenici, Pomagači* te sintagma kao: *Ploča neunistiva, Pravi put* i dr. U svome osnovnom značenju velikim početnim slovom piše se: *Džennet, Džehennem, Šerijat*. Tako i sintagme kao *Sudnji dan* i dr.

14. Imenice koje stoje uz lično ime kao oznake zanimanja, počasnih naslova, položaja i sl. pišu se malim početnim slovom: *ban Borić, kralj Tvrtko, herceg Stjepan, did Radomir, Smail-aga, Ajvaz-dede, Husrev-beg, beg Ljubušak, Omer-paša, Hasan-efendija, Kadira-hanuma, sultan Mehmed, hadži Fadil, hafiz Emir, magistar Imamović, direktor Kovačević, doktor Zukić*.

PISANJE IMENA NARODA I STANOVNika

Velikim; početim slovom pišemo imena naroda i njihovih pripadnika: *Bosna - Bosanci; Makedonija - Makedonci; Albanija - Albanci; Turska - Turci; Hrvatska - Hrvati itd.*

Svi narodi imaju svoje pozdrave koji se na našem jeziku pišu ovako:

*Albanci - Mir dita
Italijani - Buon đorno
Rumuni - Bune zira
Makedonci - Dobar den
Turci - Gunajden
Romi - Lačo đive
Crnogorci - Dobar dan*

PISANJE RIJEČI STRANOG PORIJEKLA

Među riječima stranog porijekla imamo:

a) posuđenice koje su se prilagodile našem jeziku, tako da ih ne osjećamo tuđe i najčešće ih ne možemo zamijeniti drugima: *bazen, boja, breskva, car, čarapa, džemper, hartija, kaput, košulja, livada, limun, majmun, majstor, papir, pojam itd.*

b) one riječi koje se još nisu dovoljno prilagodile našem jeziku i pravopisu, te se utvrđuju dodatna pravila za njihovo prilagođavanje.

1. Pisanje imena iz jezika koji se služe latinicom

- Vlastita imena iz jezika koji se služe latinicom mogu se u bosanski jezik prenositi u latinicu i cirilicu. Ako se prenose u latinicu, pišu se ili fonetski ili izvorno: *Boccaccio* (*Bokačo*), gen. *Bokača*; *Marx* (*Marks*), gen. *Marksa*; *Kalay* (*Kalaj*); *Goethe* (*Gete*); *Nietzsche* (*Niče*); Antonin Dvorak (*Dvoržak*) itd. Ako se prenose u cirilicu, pišu se fonetski: *Fjodor* (gen. *Fjodora*); *Tolstoj* (gen. *Tolstoja*); *Čehov* (gen. *Čehova*); *Georgijev* (gen. *Georgijeva*); *Dimitrov* (gen. *Dimitrova*); *Goce Delčev* (gen. *Goce Delčeva*) itd.
- Geografska imena (imena kontinenata, zemalja, otoka, poluotoka, gradova i sl.) treba da ostanu u obliku u kome su otprije prihvaćena, tj. ne treba ih podvrgavati drugom načinu prenošenja, odnosno transkribiranja: *Evropa, Australija, Česka, Italija, Liban, Saudijska Arabija, Španija, Himalaja, Beč, Kartum, Moskva, Pariz, Peking, Prag, Rim, Skoplje, Ženeva, Tokio*.
- Imena koja završavaju na nenaglašeno -a ili -o mijenjaju se kao i naša imena s tim završecima. Na isti način kao i od naših imena tvore se od tih stranih imena prisvojni pridjevi na -ov/-ev i -in: *Spinoza*, genitiv: *Spinoze*, pridjev: *Spinozin*; *Gioconda*, *Gioconde*, *Giocondin*; *Gina Lollobrigida*, *Gine Lollobrigide*, *Ginin*; *Chicago*, *Chicaga*; *Nicola*, *Nicole*.
- Pridjevi na -ski izvedeni iz osobnih imena iz drugih jezika pišu se ponašeno, tj. malim slovom i fonetski: *šekspirski* (*Shakespeare*), *lajpciški* (*Leipzig*), *njujorški* (*New York*), *štokholmski* (*Stockholm*), *wikipedijski* (*Wikipedia*).

2. Pisanje imena iz jezika koji se služe drugim pismima

- Opće načelo koga se valja držati u pisanju imena iz jezika koji se ne služe ni latinicom ni čirilicom glasi: takva se imena pišu onako kako se pišu u službenoj latiničkoj transkripciji u naroda iz kojeg potječu. Ovo načelo vrijedi u međunarodnom dopisivanju, u diplomaciji, na geografskim kartama te u naučnoj literaturi i sl.
- U domaćoj javnoj upotrebi (u novinama, na televiziji, u školama, u popularnoj literaturi) ovakva imena mogu se pisati onako kako su već usvojena (npr. Hsinhau, Mao Ce Tung, gen. Mao Ce Tunga, prid. Mao Ce Tungov; tako je i s burmanskim, vijetnamskim i drugim imenima: *U Tant*, gen. *U Tanta*, prid. *U Tantov*), ali valja stvarati uvjete za prelazak na pisanje prema službenoj transkripciji naroda iz koga potječu.
- Imena iz arapskog jezika u domaćoj javnoj upotrebi pišu se na način već uobičajen u bosanskoj jeziku.
- Dvočlana imena arapskog porijekla pišu se polusloženički: *Ebu-Leheb*, gen. *Ebu-Leheba*. Određeni član uz takva imena piše se zajedno s prvim dijelom imena, a drugi dio imena vezuje se crticom. Kao i u ostalim polusloženica, prvi dio ne dobija običke nastavke: *Abdul-Muttalib* (gen. *Abdul-Muttaliba*), *Ebur-Rebi* (gen. *Ebur-Rebija*), *Zul-Karnejn* (gen. *Zul-Karnejna*).
- Ukoliko se određeni član upotrijebi samo uz prezime, odnosno jednočlano ime (kako na početku tako i unutar rečenice), piše se velikim početnim slovom i uz ime vezuje crticom: *El-Arebi* (gen. *El-Arebija*), *Et-Taberi* (gen. *Et-Taberija*)
- Ukoliko između dvaju članova u imena arapskoga porijekla dolazi skraćenica b. (*bint*, *ibn-u* značenju: *kći*, *sin*), oba člana su promjenljiva: *Abdullah b. Abbas* (gen. *Abdullahha b. Abbasa*).
- Pojedine islamske termine, iz naročitih razloga, potrebno je pisati tako da se može što lakše prepoznati njihov izvorni oblik. Otuda se u njima, kao i u arapskim imenima (većinom u stručnim djelima), susreću i znakovi kao: hemze ('), labijal waw (w) i sl.

Na primjer: *Kur'an* (pisanje s hemzetom - koji se piše kao apostrof, a predstavlja grleni poluglas), *kira'et*, *mu'min* i sl.

Na primjer: Labijal waw se označava kao w: *tewba*, *tewhid*, *sewab*, *mewlud*, *lewha*. Izvan stručnih djela većina ovih riječi se pišu bez posebnih znakova: *kiraet*, *mumin*, *lewha*, *tevba*, *tevhid*, *sevab/sevap*.

PRAVOPISNI ZNACI

Tačka

Arapski brojevi

1. Iza arapskih rednih brojeva ne piše se tačka onda kada iza nje slijedi zarez, crta sa značenjem do, kosa crta, zagrada:

Pjesme ove forme su pjevali naši pjesnici Alija Šehović (1560-1646),

Mehmed Fevzija (umro 1673) i drugi.

Diplomirao je 1979/80. godine.

Vidi na str. 8, 12, 15. i 114.

Da li je rođen 2004? (neispravno je: Da li je rođen 2004.?)

Rimski brojevi

1. Tačka se ne piše iza rimskih brojeva, izuzev u nekim slučajevima. Na primjer ispravno je pisati: *Tvrko I Kotromanić, II gimnazija, IV korpus, futur* i itd.
2. Tačka se piše iza rimskih brojeva kojima se označava redoslijed poglavlja, odjeljaka i sl., nastavlja se tekst u istom retku ili ne. I iza slova koja služe za označavanje redoslijeda poglavlja i sl. piše se tačka:
II. Fonetika
A. Samoglasnici
B. Suglasnici

Tačka-zarez

1. Tačka i zarez se stavljaju između rečenica koje su u složenoj rečenici manje povezane sa drugim rečenicama, npr:

Kad smo se sreli, pozdravili smo se, razgovarali o školi; nismo pominjali nedavnu svađu.

2. Između grupa riječi koje se razlikuju po srodnosti, npr:

Na put ću ponijeti: odjeću, obuću, kišobran, higijenski pribor; knjige, bilježnice, pribor za pisanje; fudbal i reket za stoni tenis.

Zarez

Zarez se kao znak interpunkcije upotrebljava često i u različitim rečeničnim situacijama. Za upotrebu zareza je najvažnije pravilo da se ono što je u mislima tjesno povezano, što predstavlja jednu cjelinu, ne odvaja zarezom, a dijelovi koji čine cjelinu za sebe, odvajaju se zarezom od ostalih dijelova rečenice.

1. Zarezom se odvajaju riječi i skupovi riječi (istovrsni dijelovi rečenice u nabranju):

Jasmina, Emina, Dubravka, Jelena i Aida su otišle na izlet.

2. Zarezom se može odvojiti i prije veznika ako se nešto želi naglasiti:

Ponijeli su i hranu, i piće, i društvenih igara.

On je uspio preći preko ćuprike, čim je stig'o mi smo pristavile kahvu.

3. Nezavisne rečenice kad nisu povezane veznicima:

Došao je, pozdravio se, dobro večerao i nestao.

4. Paralelni dijelovi rečenice kad su u suprotnosti:

Zadatak je težak, ali zanimljiv.

Pokloniću tebi, a ne Igoru.

Nismo ljetovali na moru, već na planini.

5. Rečenice koje su u suprotnosti:

Kasnije smo krenuli, ali smo stigli na vrijeme.

Vi ste pošli ranije, a ipak ste zakasnili.

6. Rečenice u inverziji (kad se zavisna rečenica nalazi ispred glavne), na primjer:

Kad se spremim, pozvaću te telefonom.

Ako možeš, pomozi mi.

Iako sam znala, nisam odgovorila na sva pitanja.

7. Riječ ili skup riječi koji su naknadno dodati ili umetnuti u rečenicu:

To je, dakle, tvoj voćnjak.

Sve ču ti, naravno, ispričati.

Ti si u pravu, neosporno.

8. Vokativ i apozicija su, također, naknadno dodati u rečenicu, pa se odvajaju zarezom, na primjer:

Vi ćete, djeco, dobiti slatkiša.

Tebi ćemo, majka, donijeti voća.

Djela Ive Andrića, jedinog južnoslavenskog književnog nobelovca, prevedena su na mnoge jezike.

9. Uzvici nisu sastavni dijelovi rečenice, pa se odvajaju zarezom:

Uh, što je hladno!

Oh, što me boli Zub!

O, stigla si?!

10. Umetnute rečenice, na primjer:

*U mom selu, koje je jedno od najuspješnijih u voćarstvu,
gotovo svi gaje maline.*

11. Između mesta i datuma, na primjer:

U Kraljevoj Sutjesci, 2. aprila 1357; Zenica, 15. august 1991.

Dvotačka

1. Dvotačka se stavlja iza riječi kojima se najavljuje nabranje, a ispred onoga što se nabraja, na primjer:

Na pijaci kupi: sira, jaja, kajmaka, mesa, salate i luka.

2. Dvotačka se također stavlja ispred navođenja tuđih riječi (upravnog govora), na primjer:

Rekao nam je doslovno: „Novac za ekskurziju je obezbijedjen.“

Tri tačke

Tri tačke se stavljaju umjesto izostavljenog teksta i u isprekidanom tekstu; na primjer:

Prijedlozi su: kod, pored, u, sa...

Kad se voz zaustavio, on se pojavi... i reče: "Divno je vratiti se kući".

Crta

1. Crta se piše umjesto navodnika u dijalogu i to u štampanim tekstovima:

- *Ko je to bio? - upita majka.*
- *Moj drug.*
- *Zašto ga nisi pozvao unutra?*
- *Žurio je - promrmlja on.*

2. Crta se također koristi kada se želi nešto istaći, ili naglasiti suprotnost, neočekivanost, na primjer:

- *Podjem ja, kad - nigdje nikog.*
- *Sve sam naučila, sve znam - ne vrijedi, zbunila sam se.*

Crtica

1. Crtica se piše između sastavnih dijelova polusloženice: *sahat-kula, bajram-namaz, Kotor-Varoš, Gazi Huserv-beg, reisu-l-ulema, bosansko-engleski rječnik, Husrev-begov, Zul-Karnejn.*
2. Crtica se stavlja između sastavnih dijelova izraza nastalihvezivanjem riječi bliskog ili suprotnog značenja: *hoću-neću, rekla-kazala, gore-dolje, kakav-takav.*
3. Crticom se u cjelini povezuju dijelovi onomatopejskih riječi i sl.: *ho-ruk, kas-kas-kas, klipa-klapa.*
4. Crtica se stavlja na kraju retka kad se dio riječi prenosi u novi redak: *ženi-ca.*
5. Crtica se stavlja između brojki koje znače tekući račun: *11095-340-225-7889.*

Izgovor i pisanje riječi sa glasovnim promjenama I i II palatalizacije i nepostojano -a

I palatalizacija - nastaje sa zamjenjivanjem nepalatalnih suglasnika *k, g, h*, palatalnim suglasnicima *č, š, ž* i pišu se u sljedećim morfološkim kategorijama:

- a) Ispred vokala e u vokativu jednine: *vojniče, vraže, duše*; u prezantu: *vučem, strižem, vršem*; u trpnom pridjevu: *pečen, strižen, izvršen.*
- b) Ispred vokala a koji se nalazi na mjestu vokala prednjeg reda: *trčati, bježanje, dašak.*

- c) Razliku pokazuje treće lice plurala prezenta u kojem je izvršena palatalizacija, ostaju neizmijenjeni k, g, h: *vučem* - *vuku*; *strižem* - *strigu*; *vršem* - *vrhu*.
- d) Kod prisvojnih pridjeva i pridjeva palatalizacije nema u: *sekin*, *zekin*, *bakin*, *kokin*, *tetkin*, *patkin*, *crnkin*, *slugin*, *agin*, *snahin*, *Hankin*, *Ankin*, *Bosankin*, *Slovenkin*.

II palatalizacija - nastaje sa zamjenjivanjem k, g, h sa c, z, s. Promjene nastaju u:

- a) U dativu i lokativu imenica ženskog roda čija se osnova završava na jedan od velarnih suglasnika: *ruci*, *nozi*, *eposi* (*epocha*).
- b) U nominativu, dativu, instrumentalu i lokativu plurala imenica kod kojih je u vokativu jednine izvršena prva palatalizacija: *radnici*, *radnicima*, *razlozi*, *razlozima*, *trbusi*, *trbusima*.
- c) Promjene nisu nastale u dativu jednine imenica: *kocki*, *mazgi*, *tezgi*, *mački*, *motki*, *praćki*, *tetki*, *četki*, *seki* itd.
- d) Promjene nisu nastale ni kada k, g, h stoje ispred i u nastavku za oblik množine pridjeva i zamjenica: *jak* - *jakim*; *dugi* - *dugim*; *suhi* - *suhim*

Nepostojano -a - je glasovna promjena koja nastaje sa vokalom - a koje se negdje javlja, a negdje ga ima. Npr. momak, momka, momkom. Promjene nastaju i pišu se u riječima:

- a) Imenice muškog roda imaju a u nominativu jednine i genitivu množine: *konac*, *konaca*; *lovac*, *lovaca*; *početak*, *početaka*; *vrabac*, *vrabaca*.
- b) Imenice ženskog i srednjeg roda ovo a imaju samo u genitivu množine: *ovca* - *ovaca*; *kruška* - *krušaka*; *koplje* - *kopalja*; *rebro* - *rebara* itd.
- c) Kod pridjeva u jednini muškoga roda: *modar* - *modra* - *modro*; *dobar* - *dobra*; *silan* - *silna* itd.
- d) Kod radnog pridjeva u jednini muškog roda: *tresao* - *tresla* - *treslo*; *pekao* - *pekla* - *pekli*; *išao* - *išli* itd.

Vježbe

Od datih primjera napišite rečenice u kojima ćete primjeniti ove riječi kako bi bolje usvojili znanje za značenje i upotrebu pravopisnih pravila.

11 DIO

IZRAŽAVANJE I STVARANJE

„Što je zapisano ostaje, a što se pamti iščezne!“

Mula Mustafa Bašeskija

IZRAŽAVANJE I STVARANJE

U ovom programskom području upoznat ćete i razvijati vještine i sposobnosti za pisano i usmeno izražavanje. Učićete kako da u komunikaciji, privatnoj i službenoj, koristite odgovarajuće riječi, kako da hronološki i retrospektivno ispričate neki događaj, da pripovijedate, opisujete, da svojim riječima iskažete pročitano i svoja razmišljanja. Jedna od vještina u kojoj uživate je dramatizacija tekstova a za taj cilj učit ćete kako da dramski tekst prepričate i obrnuto tekst ili priču da zapišete kao dramski tekst.

Ovaj skraćeni sadržaj o sticanju sposobnosti za pisano i usmeno izražavanje neka vam omogući napredovanje u vašem znanju. Primjenite ga u svakodnevnom životu, jer dobra djela su najvažnija ali i lijepi, bogati govor dopinosi izgradnji vaše ličnosti.

PRIVATNI I SLUŽBENI RAZGOVOR

Kako ćeš potražiti olovku od druga:

1. *Daj mi olovku!* (prijatelju u školskoj klupi)
2. Guranje ramenom i pogled usmjeren prema olovci uz pokret glavom (neverbalna poruka prijatelju u ispitnoj situaciji)
3. *Žao mi je sto smetam, ali biste li mi mogli posuditi olovku?* (profesoru ili nepoznatoj osobi na javnom mjestu)
4. *Smijem li uzeti jednu od tvojih olovaka?* (poznatom)
5. *Zaista bi mi trebala olovka!* (indirektno)

Svi ljudi svijeta sporazumijevaju se govorom, pisanjem, verbalnim i neverbalnim putem. Od svih tih načina jedan je nezamjenljiv: razgovor ili dijalog.

Da ponovimo!

Dijalog je razgovor između dvije osobe
a monolog je razgovor sam sa sobom.

Razmislite i izaberite šta vi mislite o tome šta je važno u komunikaciji po-red riječi:

a) Izgled sagovornika	d) Boja, jačina i visina glasa
b) Pokreti dijelova tijela	e) Mimika (izraz) lica
c) Boja očiju	f) Akcenat riječi i rečenica

Razgovor sa ljudima može biti neslužben (privatan) i služben (poslovni). To zavisi od ličnosti sa kojom razgovaramo i o čemu razgovaramo.

Privatni razgovor je onaj u kome se osjeća bliskost osoba koje razgovaraju: rođaci, bliski prijatelji kojima se povjeravamo, šalimo. Tako često kažemo:
Đe si? Šta ima? Hej druže!

Evo nekoliko pravila za dobar razgovor:

1. Pažljivo slušanje i razmišljanje o onome što se priča;
2. Aktivnost u razgovoru i iskazivanje želje za razgovorom;
3. Nenametljivost;
4. Gledanje sagovornika u oči;
5. Poštovanje sagovornikove želje o dužini trajanja razgovora;
6. Ponašanje za vrijeme razgovora uz uvažavanje sagovornika;
7. Opuštenost, osmijeh, gledanje sagovornika, umjerena gestikulacija, smiren ton i objašnjavanje;
8. Zbunjivanje sagovornika i prekidanje nisu potrebni.

Vježba

1. U tabeli zapišite koje karakteristike smatrate da su dobre i loše u zavisnosti od toga šta vama smeta odnosno želite da neko vas poštuje u razgovoru.

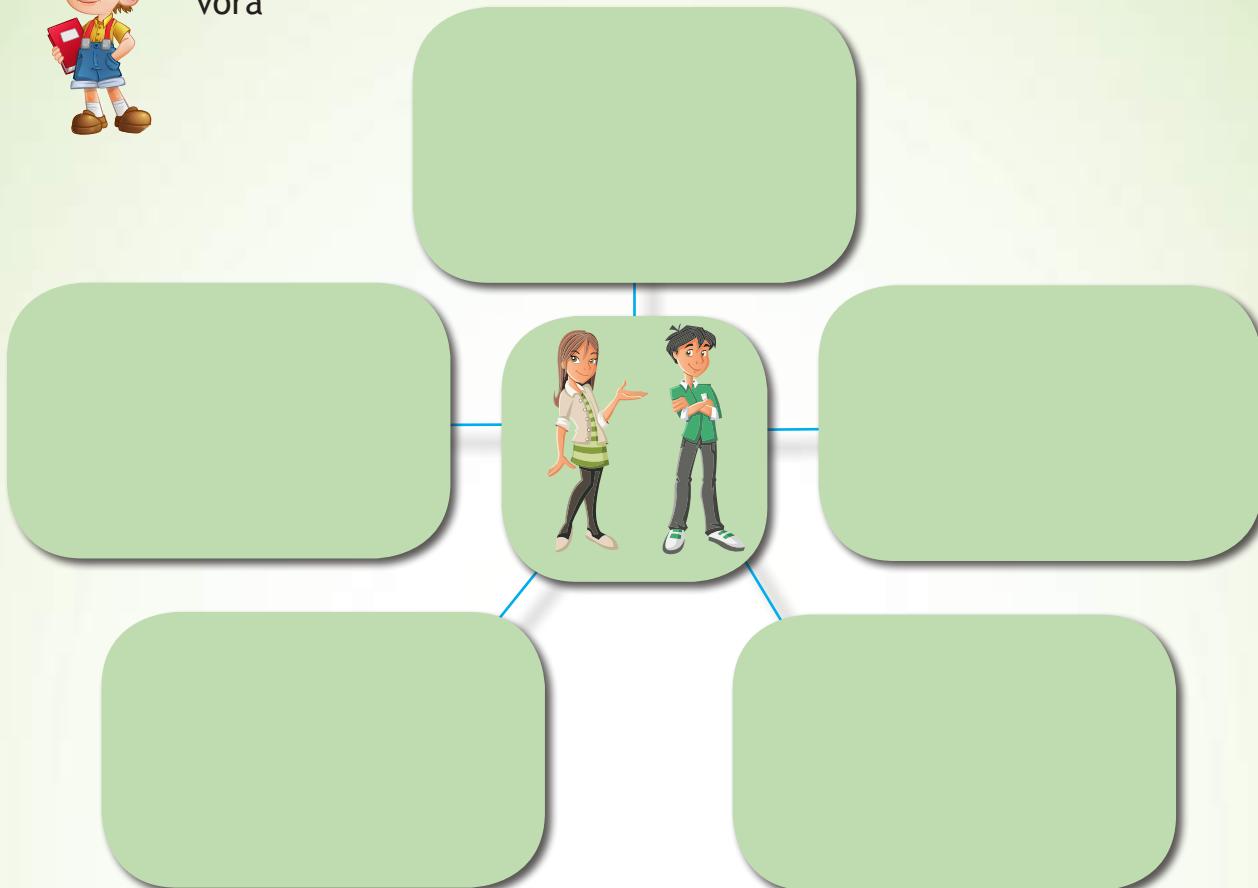
Osobine sagovornika	
Dobar sagovornik	Loš sagovornik

Pravila kulture telefoniranja su svakako dio svih vrsta razgovora:

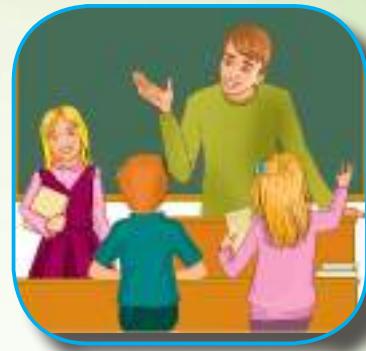
- a) Kada telefoniramo prvo se predstavimo, pa tek onda tražimo osobu s kojom želimo razgovarati.
- b) Ne telefoniramo u nezgodno vrijeme, ni suviše rano, ni suviše kasno!
- c) Ne vodimo duge razgovore, to je nepristojno i možemo dosaditi nekome.
- d) Ne smijemo prisluškivati tuđe razgovore.

2. Ovom mapom predstavite koje su karakteristike privatnog razgovora

Službeni razgovor vodi se sa ciljem da se postigne dogovor o nekom poslu ili o rješenju nekog problema. U ovoj vrsti razgovora nema slikovitosti, nema odstupanja od teme, razgovor je vezan za temu i u pravcu rješavanja problema. Službeni razgovor vodi odgovorno lice dok se učesnici javljaju po redu za riječ i daju prijedloge za rješavanje problema. Prije toga dogovori se mjesto i vrijeme razgovora, dnevni red o planiranim temama.

Vježbe

Probajte improvizirati jedan službeni razgovor u vašoj školi na jednoj aktuelnoj temi o eksurziji, humanitarnoj akciji, školskom nasilju. Za primjer izabraćemo školsko nasilje.

Evo problema. Predsjednica vaše školske zajednice dobila je mnogo žalbi na račun učenika koji svojim nasilnom ponašanjem izazivaju probleme. Traži se pomoć od nastavnice za organiziranje sastanka.

Učiteljica: Na dnevnom redu današnjeg sastanka imamo samo jednu tačku: *Nasilno ponašanje pojedinih učenika*. Kako bi riješili ovaj problem trebamo čuti vaše mišljenje i iskustvo i svakako prijedlog rješenja kako da ga spriječimo i smanjimo.

Djevojčica: Nasilje je za mene guranje, udaranje, prijetnja. Meni se desilo jednom da mi drug zaprijeti i nisam smjela kazati. Tada nisam znala da je to nasilje.

Dječak: Ne smije se dozvoliti da se drugari i drugarice fizički maltretiraju. Predlažem da učenici koji pokazuju takve negativne osobine, pozovemo na razgovor i čujemo šta misle o tome.

Djevojčica: Ja mislim da prvo roditelji trebaju znati o tome. Nastavnici moraju pozvati roditelje na svaki incident.

Dječak: Slažem se, prvo roditelji da se upoznaju. Kada oni budu informirani onda će pomoći u otkrivanju razloga za nasilno ponašanje.

Dječak: Mislim da treba pomoći od pedagoga i psihologa škole i odgovornog nastavnika.

Djevojčica: Ja predlažem da se razgovara sa učenikom u prisustvu roditelja i stručne službe.

Učiteljica: Mislim da su vaši prijedlozi dobri. Ovo što smo diskutovali moram zapisati u pisanoj formi i dostaviti Roditeljskom vijeću i direktoru škole. Samo na ovaj način možemo zajedno riješiti naše probleme.

Možete odglumiti ovaj razgovor, a onda i vi održite jedan sastanak o aktuelnim problemima u školi i razredu.

OPISIVANJE

Gdje su zlatne ptice ljudskih snova, preko kojih se to bezbrojnih mora i vrletnih planina do njih dolazi?

ZLATNA PTICA (Odlomak - *Derviš i smrt*)

Meša Selimović je u romanu *Derviš i smrt* opisao život i stradanje Ahmeda Nurudina. Radnja romana se dešava u tekiji, u doba propadanja turske vlasti. U romanu postoje dva glavna lika Ahmed Nurudin i njegov umoren brat. U odlomku *Zlatna ptica*, kojim počinje drugi dio ovog poznatog romana, opisano je poznanstvo derviša Nurudina s plavookim dječakom u ratnom metežu. Njihovo poznanstvo usrećuje Nurudina i vraća ga u njegovo djetinjstvo i priču o zlatnoj ptici.

Biće nesrećan koji svoju dušu okalja.

Jedno dijete je govorilo o svome strahu, davno. Ličilo je na pjesmicu:
Na tavanu

ima jedna greda koja udara u glavu,
ima jedan vjetar koji lupa kapkom,
ima jedan miš koji viri iz čoška

Bilo mu je šest godina, veselim plavim očima gledao zadržljeno u vojниke, i u mene mladog derviša-askera, bili smo drugovi, i priatelji, ne znam da li je ikog u životu toliko volio, jer sam ga dočekivao radosno i nisam pokazivao da sam stariji.

Ljeto je bilo, smjenivala se kiša i vrelina, stanovali smo u čadorima, na ravnici punoj komaraca i kreketa žaba, sat hoda od Save, uz nekadašnji han, gdje je mališan stanovaо s majkom i poluslijepom bakom.

Od proljeća smo se tu zadržali, već treći mjesec, napadajući po nekad neprijatelja, koji se učvrstio na obali rijeke. U početku smo izgubili mnogo ljudi, pa smo se primirili, znajući da im s ovim snagama ne možemo ništa, a druge su se borile na bogzna kojim ratištima prostranog carstva, i zastali smo na ravnici, kao prepreka i smetnja jedni drugim.

Postalo je mučno i dugočasno. Noći su bile sparne, ravnica je tiho disala na mjesecini, kao more, bezbroj žaba u nevidljivim pištalinama odvajao nas je prodornim glasovima od ostalog svijeta, potapajući nas strašnim bruhanjem koji su stišavali tek maglene zore, dok su se bijela i siva isparenja vukla nad nama kao u samom početku svijeta. Najteža od svega bila je tačnost tog izmjenjivanja, njegova neizmjenljivost.

Tako sam najčešće ostajao sam, s knjigom ili sa svojim mislima, ne uspijevajući da uočim ni jednog jedinog čovjeka s kojim bih želio da se zbližim. Sve sam ih gledao kao cjelinu, kao skup, neobičan, surov, jak, čak i zanimljiv. Pojedinačno bili smo nepojmljivo beznačajni. Nisam ih prezirao kada sam mislio o njima kao o mnoštvu, čak sam pomalo i volio to stoglavo stvorenenje, surovo i moćno, ali pojedince nisam podnosio. Moja ljubav ili nešto manje od toga, ticala se svih a ne jednoga, i bila mi je dovoljna.

Jednom, dok sam sjedio u polju, na trulom panju, u gruboj slakovini do koljena, sam, zaglušen cikom zrikavca pod vrelim suncem (uvijek je nešto cičalo, pištalo, pjevalo na ovoj ravnici), smućen onim što sam čuo od vojnika o mladoj ženi u hanu, video sam dječaka kako je zastao u travi utonuo gotovo do grla. Javio mi se s povjerenjem. Bili smo već poznanici.

Puštao sam da me vodi svojim djetinjim putevima, da razgovaramo djetinjim jezikom, da mislimo na djetinji način, sretan kad mi je to uspjevalo potpuno, jer sam osjećao da sam tako obogaćen. Pravili smo svirale od trave sabljarke i uživali u oštrom piskavom zvuku koji je nastao kad je zeleno sjećivo sjeklo zrak u usta. Pažljivo smo djeljali zovino drvo, izbacujući vlažnu srčiku, da dobijemo šupljinu punu skrivenih glasova. Nizali smo u vjenac plave i žute barske cvjetove da ih odnesu majci, poslije sam ga nagovorio da kiti topoline grane, da ne bi mislio ništa ružno.

- Hoće li na granama niknuti cvijeće? - pitao me.
- Možda i hoće - rekao sam, pomalo i sam vjerujući u to cvjetno oživljavanje sivog drveta.

- Gdje je sunce? - pitao me jednom.
- Iza oblaka.
- Je li uvijek тамо? I kad je oblačno?
- Uvijek.
- Možemo li ga vidjeti kad se popnemo na vrh topole?
- Ne možemo.
- A na munaru?
- Ne možemo. Iznad munare je oblak.
- A kad bi se probila rupa u oblaku?
- Zaista, zašto ljudi ne probiju rupu u oblaku, zbog dječaka koji vole sunce?

Kad je padala kiša, sjedio sam sa s njim u jednoj od soba prostrane kuće, vodio me u i na tavan, i jedna greda me zaista udarila u glavu, pričao mi je svoje lijepе priče o velikom, velikom čamcu, kao ova kuća, koji plovi po rijeci ravnici. O ljubimcu golubu koji u sparnim noćima leprša iznad njegove postelje dok on spava, o baki koja ne vidi, ali zna sve priče na svijetu.

- I o zlatnoj ptici?
- I o zlatnoj ptici.
- Što je to zlatna ptica?
- Zar ne znaš? - čudio se malom učitelj.
- To je ptica od zlata. Nju je teško naći.

***

Sjeto sam se dječaka i njegovog straha, sjedeći u svojoj sobi i vraćajući se mislima unazad, u svoje djetinjstvo.

I u mojoj kući bio je tavan. Sjedio sam šćućuren na starom bačenom sedlu, sam u tom svijetu neupotrebljivih stvari što su izgubile raniji oblik i poprimale novi, prema dobu dana i mojim raspoloženjima, prema jačoj ili slabijoj svjetlosti što ih je preobličavala, prema tuzi ili radosti u meni. Jašući na sedlu u susret želji da nešto bude, da se desi nešto iz maglovitih dječijih maštanja što su se hirovito mijenjala, nestvarna kao i stvari u tavanskoj polutami.

Taj tavan me stvarao, kao što me stvaralo i bezbroj drugih mesta i prilika, susreta, ljudi, nastajao sam u hiljadama izmjena, i uvijek mi se činilo da je sve ranije nestajalo sa novom promjenom, da se gubilo kao beznačajno u maglama proteklog vremena. A onda sam, uvijek nanovo, i neočekivano, nalazio tragove svega što je bivalo, kao žive iskopine, kao svoje vlastite naslage, i mada stare i ružne, postajale su drage i lijepе. Taj ponovo otkriveni neizgubljeni dio mene, što nije samo sjećanje, vrijeme je uljepšalo i vraćalo iz nedohvatnih daljina, spajajući me s njim. Tako je postajalo dvojako, kao djelić moje sadašnje ličnosti, i kao sjećanje. Kao sadašnjost, i kao početak.

Na tom tavanu, gdje sam tražio samoću, saznavajući se, i pribježište od otvorenih širina zavičaja, iako sam ga volio više nego majku, mislio sam često o zlatnoj ptici iz njenih priča. Nisam znao šta je ta zlatna ptica, ali dok sam slušao kako pada kiša po krovu od šindre, i otvoreni kapak lupa na vjetru, i bezbroj očiju viri iz čoškova, zamišljao sam kako pronalazim svoju zlatnu pticu, kao junak iz njenih žubornih kazivanja, znajući da se tako, na neki čudan, neobjašnjiv način, ostvaruje sreća.

Zaboravio sam na nju docnije, život je raspršio snatrenja mladosti, moguća u vrelom zamišljanju bez prepreka, u slobodi željenja bez granica, rođena u neiskustvu. A javila se ponovo, kao podsmijeh, kad mi je bilo najteže.

Bio jednom jedan dječak, u očevoj kući, nad rijekom, koji je sanjao zlatne snove, jer ništa nije znao o životu.

Bio je i jedan drugi dječak, u hanu, na ravnici, koji je mislio o zlatnoj ptici. Ubili su mu majku, bila je griješna, a njega otjerali u svijet.

Bilo nas je četvero braće, i sva četvorica su tražila zlatnu pticu sreće. Jedan je poginuo u ratu, jedan je umro od sušice, jednog su ubili u tvrđavi. Ja svoju više ne tražim.

Gdje su zlatne ptice ljudskih snova, preko kojih se to bezbrojnih mora i vrletnih planina do njih dolazi? Da li nam se ta duboka čežnja djetinje nerazumnosti posigurno javlja samo kao tužni znak izvezen na mahramama i na safijanskim koricama nepotrebnih knjiga?

Meša Selimović

Nepoznate riječi

asker - vojnik

čador - šator

han - zgrada koja služi kao svratište i prenoćište putnika

Razgovor o djelu

- Kakvi su tvoji djetinji snovi?
- Prisjeti se neke priče iz ranog djetinjstva koja je ostala duboko urezana u tvoje pamćenje.
- Imaš li ti svoju zlatnu pticu?
- Koje značenje ima zlatna ptica u ovom odlomku?
- Kako si doživio/la priču o dječakovom djetinjstvu?.
- Koje ugodjaje je u tebi izazvala priča u kojoj pripovjedač govori o svom djetinjstvu?
- Pred tobom su dvije slike djetinstva: dječakovo i pripovjedačeve. Šta uočavaš ?
- Kakvo simboličko značenje ima čežnja za zlatnom pticom?
- Zbog čega dječak misli da je zlatnu pticu teško pronaći?
- Pokušaj objasniti ljepotu pripovjedačevih kazivanja o zlatnoj ptici.
- Šta se kasnije izmijenilo u njegovim razmišljanju o zlatnoj ptici?
- Koju poruku o djetinjstvu otkrivaš u naslovu interpretacije? Da li je isto tako mislio i pripovjedač kada je bio dijete? Pronađi rečenice kojima ćes objasniti svoje odgovore.
- Posebnu pažnju posveti završnom dijelu odlomka i zauzmi svoj stav o zlatnim pticama ljudskih snova.
- Obrati pažnju i na likove. Šta saznaješ o dječaku? Šta o pripovjedaču dervišu?
- Šta o njima saznaješ iz dijaloga?
- Pročitaj dijelove u kojima je opisan pejzaž. Koju funkciju ima opis?
- Otkrij dijelove teksta u kojima se opisuje unutrašnjost objekta. Šta ste primjetili?

Opisivanje zahtjeva posmatranje, zapažanje i slikanje riječima onoga što vidimo. Slikovitost se postiže stilskim figurama: epitetima, poređenjima, personifikacijama, metaforama. Opisivati znači iznositi osobine bića, pojava, predmeta. Opisi mogu biti statički i dinamički, subjektivni i objektivni. Predmet opisa može biti: čovjek, predmet, životinja, enterijer, eksterijer, pejsaž i dr. Do doživljaja o predmetu opisivanja dolazimo putem čula: vidom, sluhom, mirisom, dodjom i okusom.

Opis zatvorenog prostora (enterijer) - je opis unutrašnjeg prostora objekta i može biti subjektivan i objektivan. U subjektivnom opisu pisac iznosi svoj lični stav prema onome što opisuje. U objektivnom opisu pisac se objektivno, realno odnosi prema predmetu opisivanja.

Kreativni rad

Uradi opis enterijera na temi: *Moja soba*

O autoru

Mehmedalija Meša Selimović je rođen u Tuzli 1910. g. Nakon završenih studija na Filozofskom fakultetu u Beogradu, do početka Drugog svjetskog rata, radio je kao profesor gimnazije u rodnom gradu. Zatvoren 1942. godine, a 1943. našao se na slobodnoj teritoriji. Učestvovao je do kraja rata u borbi protiv okupatora.

Bio je prozaist raznovrsne tematske i žanrovske orijentacije. Počeo je sa književnim radom relativno kasno, prozom sa ratnom tematikom, da bi potom svoj literarni rad usredsredio na refleksiju i univerzalne teme: čovjek, njegova egzistencija i sudsudbina.

Njegov književni opus obuhvata pripovijetke: *Prva četa* (1950.), *Tuđa zemlja* (1957.); romane: *Tištine* (1961.), *Magla i mjesečina* (1965.), *Derviš i smrt* (1966.), *Tvrđava* (1970.), *Ostrvo* (1974.); studije i eseje: *Za i protiv Vuka* (1967.), *Eseji i ogledi* (1966.). Njegov autobiografski spis *Sjećanja* (1957.) govori o piščevom životu, književnom radu i nekim književnim i kulturnim događajima i ličnostima. Puni uspjeh postigao je romanom *Derviš i smrt* (1966.). Ovaj roman je osvojio sve značajnije domaće književne nagrade. Sljedi, takođe, značajan roman *Tvrđava* (1970.). Ova djela prevode se i objavljaju i u drugim zemljama.

Selimović je umro u Beogradu, 1982. g.

PRIČANJE/NARACIJA

SUZE KOJIH SE STIDIM

(odlomak iz knjige *Moja zlatna dolina*)

U proljeće kad se priroda obnavlja te gole grane zaodžene mladim svijetlo-zelenim lišćem, a blatne livade darežljivo pokrije svježim zelenim sagom, budi se i u ljudima želja da se odjenu u novu odjeću. Zaželete oni odbaciti ponošene zimske kapute, koji u maglovitim zimskim danima i nisu izgledali tako sivi, izlizani i nagriženi prašinom kao sada u punom sunčanom sjaju. Pa i oni koji nisu tašti, a nisu više ni mlađi, raduju se kad se mogu izvući iz stare zimske čahure.

Ali kad je netko u devetoj godini života, a gotovo svih devet godina nosio je prekrojenu odjeću starije sestre kao ja, onda je ta želja još jača nego kod drugih sretnika, koji često dobivaju nove haljine. I kad takvo devetogodišnje stvorenje napokon dočeka kaput, koji nije još ni jednom preokretan, te još miriše po dućanu, onda je radost s punim pravom golema.

Takvu sam radost osjećala i ja kad sam jedne lijepo proljetne nedjelje prvi put navukla nove žute cipele, plavi kaput i plavu mornarsku kapicu. Sve zajamčeno novo novcato. Na kaputiću žuta dugmad ljeskala se kao da je od suha zlata. Prava divota! Bila sam uvjerenja da će oči svijeta biti uperene samo u me kad se pojavitim u toj divoti. Ta pomisao udvostručila je moju radost, ali i moju nestrpljivost: kad će mi biti dopušteno da se pokažem javno u punoj paradi.

Dugo sam morala čekati na taj sretni čas. Proljeće bijaše kišno; mama s pravom nije dopuštala da odjenem na kišu svoj paradni kaputić. - Strpi se! Kad se vrijeme ustali, onda ćeš se ponoviti. Za kišu je dobar i stari kaput - glasila je mamina odredba.

Ali svake nedjelje lijevala je kiša kao da prkosí meni, a moj divni kaput morao je čamiti u mračnom ormaru, i nitko mu se nije mogao diviti. Prekopala sam sve kalendare da pronađem vremenska proricanja preštampana iz stoljetnog kalendara; proučila sam sve mijene mjeseca, izmolila sto Oče naša za lijepo vrijeme, no kiša je sve dalje lijevala da napakosti meni i svima meni sličnima.

No sve ima svoj kraj. Tako sam i ja napokon dočekala svoju sunčanu nedjelju.

Prije izlaska pogledala sam se još jednom u zrcalo i presretna krenula iz kuće da i drugi vide moj lijepi kaput. Mama me ispratila brižnim pogledom. Ponosno sam prošla kroz kućnu „kapiju“ i radoznao zaokružila okom po susjednim prozorima da se uvjerim vidi li još netko moju „paradu“. Šteta, nigdje nikog! A sunce sja, jednako kao i u mojoj duši, gdje je sve vedro i sunčano. Samo na vlažnoj zemlji poznali su se tragovi obilatih proljetnih kiša. Jarak pred našom kućom nabujao od kalne vode. Nad jarkom mostić preko kojeg moradoh prijeći.

Baš kada stupih na mostić, spopadne me ponovo želja da se ogledam po susjednim prozorima. Ali u zao čas! Ne gledajući preda se, umjesto da stanem na mostić stupila sam mimo - i pljus prije nego sam bila svjesna što se zbiva, nađoh se zajedno s mojim novim kaputom u jarku punom vode. Mirnom ulicom proložio se moj vrisak i privukao prozorima ljude željne senzacije. Uskoro su svi prozori bili načičkani glavama, dok sam ja zapomagala:

- Mama!... Mama!... - i svojom vikom privukla sve više nepoželjnih svjedoka svoje nevolje.

Još čas prije poželjela sam da me svi vide i sad mi je želja bila ispunjena. Svi su me vidjeli, ali kakvu? Mokru kao pokislo štene, kako se dižem iz kalna jarka; s mojeg novog kaputića teče mlaz vode, a niz obaze potoći suza. Moja mornarska kapica plivala je po mulju, za njom se vijugahu svilene trake kao dvije debele gliste. Sve bijaše uništeno! Svršena parada, radost i sreća. Ostao je samo mokri i uprljani kaput i ja, takoreći javno osramoćena. Tuleći iz svega glasa, vraćala sam se utučena kući. Bio je to prizor koji je i dobroćudne susjede nagnao u smijeh, pa i moja vlastita majka, koja je iza mene bila najviše pogodjena ovom nezgodom, nije mogla sakriti smiješak. Razmišljala sam koliko mi je jada zadao moj novi kaput. Tri kišne nedjelje proplakala sam što ga nisam smjela obući zbog kiše, a četvrte, sunčane nedjelje, okupala sam se u njemu! A prije toga čuvali smo ga da ne padne na nj ni kap kiše! Prisjeo mi kaput. Da li je zavrijedilo mojih suza?

Odgovor na to pitanje dao mi je događaj kojem sam prisustvovala nakon mnogo godina.

Bilo je to jedne blistave nedjelje. U gradu se slavila neka svečanost. Uz zvukove glazbe nailazila okružena napirlitanim "lutkicama". Sama, bez svoga para. Požalih je! Sirotica, mora da joj je teško što nema svoje "družice"! Te male umišljene paunice vjerovatno joj nisu htjele pružiti ruke što nije bila tako lijepo odjevena kao one. Ali kad joj pozorno pogledah u lice, iznenadih se: na njenom licu nije se odražavala ni tuga ni razočaranje zbog stare haljinice.

Sjetila sam se tada one djevojčice koja je prije mnogo godina plakala što nije smjela odjenuti novi kaputić jedne kišne nedjelje. Porumenjela sam u tom trenutku... i postidjela se svojih suza.

Zlata Kolarić-Kišur

Razgovor o djelu

- Ko je, ustvari, djevojčica iz ove priče?
- Književnica piše o jednom događaju iz svog djetinjstva. Kako zovemo priče koje opisuju stvarne događaje iz života književnika?
- O kojem se događaju radi? Zašto se on tako duboko urezao u pamćenje književnici, već odrasloj osobi?
- Kako razumijevaš djevojčicino ushićenje novim plavim kaputićem?
- Pročitaj ovaj odlomak i kaži: Koja su osjećanja obuzela djevojčicu kada je svojim padom privukla neželjenu pažnju susjeda?
- "Sve bijaše uništeno! Svršena parada, radost i sreća. Ostao je samo mokri i uprljani kaput i ja, takoreći javno osramoćena. Tuleći iz svega glasa, vraćala sam se utučena kući."
- Šta je natjeralo književnicu da se prisjeti ovog, za nju kao djevojčicu tužnog i pomalo sramotnog događaja?
- Kako je ovaj događaj promijenio književničino gledanje na doživljaj iz djetinjstva?

- Čega se stidjela kao mala djevojčica, a čega kao odrasla osoba? Pronađi odlomke iz kojih je to vidljivo.
- Jedna madagaskarska poslovica uči nas: „Snažne pobijedi stid, a slabe strah“. Koga je pobijedio stid u ovoj priči? U čemu je književničina sagrađena? - U priznanju “suza kojih se stidi“ ili u hrabrosti da nam to ispriča? Ili i u jednom i u drugom?
- Ova je priča književna obrada činjenica iz života književnice. Kako zovemo takve priče?

Pričanje/naracija - može biti usmeno i pisano. Dijelimo ga na subjektivno kada pisac iznosi lične emocije i objektivno kada se priča o istinitim zbivanjima. Predmet zbivanja su zanimljivi događaji u kojima ne moramo a možemo i mi biti učesnici. Usmeni način je jednostavniji i zavisi od boje, visine, dikcije glasa, tempa govora, izbor riječi i rečenica.

Postoje više vrsta pričanja: na osnovu slike, sažeto prepričavanje, stvaralačko prepričavanje, pričanje po planu, na osnov mašte...

Svako pričanje mora imati svoj početak, glavni dio i završetak. Pričati možemo u prvom (ja) i u trećem licu (on, ona, ono).

Redoslijed pričanja ima vrijeme pričanja: hronološko i retrospektivno.

Hronološki redoslijed pričanja podrazumijeva izlaganje pojedinosti onim redom kako su se dešavale.

Retrospektivni redoslijed pričanja je kada izlažemo pojedinosti tako što se iz sadašnjosti vraćamo u prošlost.

Kreativni rad

Ispričaj jedan stvaran događaj koji ti se možda desio kao i našoj autorici. Neka se događaji nižu planom: uvod, početak radnje, razvoj radnje, vrhunac radnje, rasplet i završetak. Napiši i sastav.

O autoru

Zlata Kolarić-Kišur (1894-1990.) hrvatska je književnica za djecu i odrasle. Djetinjstvo je provela u malom slavonskom gradiću Požegi, a najveći dio zbirke pjesama za djecu: *Naš veseli svijet*, *Po sunčanim stazama*, *Ptičji festival* i dr. Autorica je većeg broja knjiga za djecu (od kojih je stekla veliku popularnost zbirka priča *Moja zlatna dolina*), zatim slikovnica i igrokaza, a surađivala je s mnogim časopisima i novinama za najmlađe.

PRIPOVIJEDANJE SA PROMJENOM KRAJA PRIČE

LETEĆI RAZRED (Odlomak iz romana)

Pred gimnastičkom dvoranom stajala su već tri dječaka: Džoni Troc, pisac novogodišnjeg komada sa zanimljivim naslovom *Leteći razred*, Martin Taler, najbolji učenik u razredu i istovremeno pozorišni slikar, i Matija Zelbman, koji je uvijek gladan, a naročito poslije jela, i koji želi da jednom postane bokser. On je žvakao i ponudio nekoliko kolačića malom Ulju, koji je upravo dolazio sa Sebastijanom.

- Uzmi, jedi i ti štогод да porasteš i ojačaš! - promrmljao je.
- Da nisi tako glup - reče Sebastijan Macu - sad bih rekao; kako može razuman čovjek toliko da ždere!

Matija sleže dobroćudno ramenima i dalje žvaćući. Sebastijan se prope na prste, proviri kroz prozor i mahnu glavom.

- Polubogovi opet cupkaju svoj tango.
- Naprijed! - naredi Martin i petorica dječaka uđoše u gimnastičku dvoranu.

Prizor na koji su naišli očito im se nije svidio. Deset maturanata je u parovima igralo po parketu. Vježbali su za čas igranja. Dugi Tirbah pozajmio je, vjerovatno, od kuharice šešir i nakrivio ga. Pravio je pokrete kao kakva mlada dama, dok ga je partnerova ruka čvrsto i elegantno držala oko pasa. Martin je prišao klaviru za kojim je sjedio lijepi Teodor udarajući skroz pogrešno u dirke.

- Baš su mamlazi! - progundja prezrivo Matija. Uli se sakri iza njega.
- Molimo vas da prekinete, jer mi hoćemo dalje da vježbamo komad Džonija Troca - reče Martin uživo.

Igrači se zaustaviše. Lijepi Teodor prekide sviranje i primijeti nadmeno.

Onda nastavi da svira, a maturanti ponovo zaigraše. Martin Taler, najbolji učenik petog razreda, pocrvenje kao paprika, po čemu je inače bio poznat.

- Prestanite, molim vas! - viknu oštro. - Doktor Bek nam je dozvolio da održavamo probe u gimnastičkoj dvorani svakog dana od dva do tri sata popodne. To vi dobro znate.

- Kako ti zapravo govorиш sa svojim sobnim starješinom? Je li? - reče lijepi Teodor vrteći se na klavirskoj stolici.

Uli je htio da strugne. Nije imao smisla za opasne situacije. Ali ga Matija čvrsto držaše za rukav kaputa, strijeljajući bijesno očima i gundajući:

- Dovraga, da li da mlatnem onog dugog Labana?
- Mir! - reče Džoni. - Martin će to već uraditi.

Maturanti su se okupili oko malog Talera kao da će ga progutati. Lijepi Teodor poče opet da svira svoj tango. Tada se Martin probi kroz gomilu, priđe

do samog klavira i zalupi poklopac. Maturanti od čuda zanijemiše. Matija i Džoni pozuriše u pomoć.

Ali se Martin i bez njih snađe. - Morate se pridržavati postojećih naređenja isto kao i mi! - vikao je razjareno. - Ne uobražavajte ništa zbog toga što ste slučajno nekoliko godina stariji od nas! Tužite me doktoru Beku, ali zahtijevam da odmah napustite dvoranu!

Lijepom Teodoru je klavirska poklopac bio pričepio prste. Njegovo ljupko lutkasto lice iskrivilo se od bijesa. - Pričekaj samo, mali! - reče prijeteći i izgubi se. Sebastijan otvori vrata i duboko se pokloni maturantima, koji su odlazili...

Razgovor o tekstu

- U ovom odlomku opisana je situacija po kojoj možete prepoznati karaktere likova iako nemate cijelu knjigu pred sobom.
- Kakvu ste sliku stvorili o Martinu?
- Zašto su dječaci uletjeli na probu? Koja je bila njihova namjera?
- Postoje li likovi u tvom životu koji žele da kontrolišu tvoje ponašanje i da te ograničavaju?
- Kako postupate u opasnim situacijama kada ste izazvani u odbrani svoje privatnosti i želja?
- Koji bi ste rasplet poželjeli iz ove situacije?
- Kako bi pomogli da se mirno riješi konflikt između drugara?
- Evo ti šansa da se iskažeš i izneseš svoj stav.

Kreativan rad

U odlomku nemamo nastavak događaja, sada kreativnije i pozitivnije produži odlomak po ličnoj želji kako bi se zavržila situacija koju su izazvali učenici jedni drugima.

O autoru

Erich Kestner (1899-1974.) jedan je od najboljih i najcjenjenijih njemačkih pisaca za djecu. Pisao je i epigrame i drame. Studirao je germanistiku i romanistiku, a doktorirao filozofiju. Dobitnik je brojnih međunarodnih književnih nagrada. Autor je niza knjiga za djecu i mlade poput romana: *Emil i detektivi*, *Blizanke*, *Tonček i Točkica*, *Leteći razred*, *Emil i tri blizanca*, *Artur s dugačkom rukom*, *Trojica u snijegu*, *Konferencija životinja*, *Mačak u čizmama*, *Ljubičasti planet* i dr.

PREPRIČAVANJE

SUMNJIVO LICE (Odlomak iz komedije)

Marica:

(Napolju, lijevo čuje se tresak nekog suda koji se razbio o zemlju. Odmah zatim pojavljuje se uzbudena.)

Anda: (Dolazi za njom) Što da razbij ješ šerpenju?

Marica: Pa šta bih drugo morala razbiti kad mi je šerpenja bila pri ruci?

Anda: Pa dobro, al zašto da je razbij ješ.

Marica: Ja sam ti kazivala jedanput zasvagda, neću ni riječi više da mi govoriš o tome gospodinu Vići, a ti nećeš da me se okaneš. Sad sam riješila, čim mi progovoriš makar jednu riječ o njemu, da razbijem šta mi prvo dođe do ruke. Drukčije ne mogu sa tobom da izadem nakraj.

Anda: Pa ne govorim ja za tvoje zlo.

Marica: Zašta god da mi govoriš, neću da čujem, razumiješ li me? Čim mi ga pomeneš, razbit ću šta god dočepam.

Anda: (Krsti se.) Budi bog s nama, a da kažem bar da je rđav čovjek. Eto baš malo prije razgovaramo ja i otac, veli, ima para, i voli te čovjek, kazao je ocu da te voli.

Marica: (Dočepa čašu sa cvijećem koja stoji na stolu i tresne je o pod.)

Anda: E, jesi bijesna, kćeri!

Marica: Kazala sam ti, nije da nisam kazala, pa šta me izazivaš?

Anda: Šta ti je danas?

Marica: Šta mi je? Još me pitaš?... Otvorili mi pismo, čitali ga možda cijelom svijetu, pa sad me pita šta mi je danas!

Anda: Pa lijepo, ajd da razgovaramo ljudski i pametno o tome.

Marica: (Dočepa flašu s vodom. Odlučno.) O čemu? O kome?

Anda: O... Đoki!

Marica: (Ostavi flašu.) Šta da govorimo?

Anda: Pa tako, da mi kažeš ko je to, šta je, kakav je...?

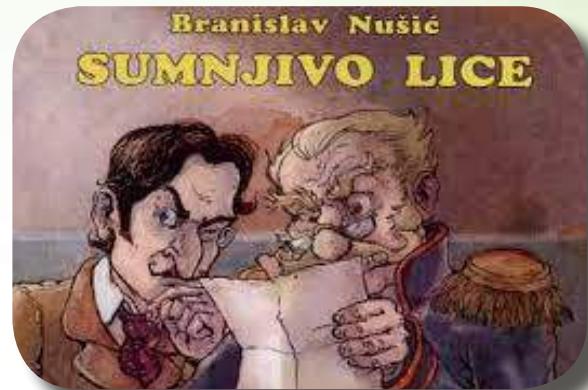
Marica: Kakav je da je, ja ga volim, pa to ti je!

Anda: Pa znam, kćeri, al' ne ide to tako!

Marica: Ide, Boga mi! Do devetnaeste godine nisam ni mislila na udaju, od devetnaeste pa do dvadeset prve mislila sam i kazala sam vam, nadite mi. Kada sam navršila dvadeset i prvu, a vi niste nikog našli, kazala sam vam, ja ću naći. Pa eto, našla sam!

Anda: Ama kako to „našla sam“... I... nije to valjda... kako da kažem...

Marica: Jeste, jeste, savršeno je, a koga si to htjela da pitaš. Ako ne vje-

ruješ, evo da ti pročitam šta sam mu pisala. (*Izvadi iz kecelje*) Ovo naprijed te se ne tiče, nego ovo. (*Čita*) „Ja sam ti već usmeno govorila da je moj otac“. (*Govori*) I to te se ne tiče! (*Čita*) „Ni ostali u srezu...“ (*Govori*) I to te se ne tiče.

Anda: Pa šta mi se onda tiče?

Marica: Evo ovo! (*Čita*) „Zato ako me odista voliš, ti odmah kreni na put. Dođi, i kad stigneš, odsjedni u hotel-Evropi, ali nemoj izlazit u varoš. Malo je mjesto, pa bi odmah pao u oči. Sjedi u sobi i javi mi ceduljicom da si stigao. Ja ću tada izaći pred oca i majku otvoreno. Ako pristanu, zvat ću te da odmah svršimo stvar; ako ne pristanu, ja ću doći tebi u hotel i pući će bruka kakva se nije desila otkako je svijeta i vijeka. Tada već i otac i majka neće imati gdje..“ (*Prestane pričati*) Ovo dalje te se ne tiče! Evo, sad znaš! Jesi razumjela? Na to mi on odgovara: Postupat ću tačno po uputstvima koja si mi u pismu izložila.,„Jesi razumjela sad? Evo ti, pa se prema tome sad upravlajte i ti i otac.

Anda: Ju, ju, ju, kćeri, crna kćeri, što sam doživjela. Obećavaš čovjeku da mu ideš u kafanu. Gospode Bože, kakva je ova današnja mladež!

Marica: Onakva kakva je uvijek bila mladež...

Anda: Ju, pomjeri se, dijete... Nikad to nije bilo, nikad! Izmetnuo se svijet, prevrnulo se sve tumbe i promijenilo se.

Branislav Nušić

Razgovor o tekstu

- Komedija *Sumnjivo lice* spada u društveno satirične komedije. Glavna ideja pisca je da ismeje društvo u kome živi, državni aparat i bahate, korumpirane državne činovnike. Završena je 1888. godine.
- Da li ste razumjeli razgovor u odlomku?
- Kako se ponašala Marica prema svojoj majci?
- Slažete li se sa njenim drskim tonom?
- Da li se majka Anda slaže sa njom?
- Smatrate li da se Marica ponašala „ucjenjivački“ prema svojoj majci?
- U kojim postupcima procjenjujete Maricu za drsku i nasilnu?

Da se podsjetimo!

Drama je književni rod namijenjen izvođenju na pozornici. Zbog svoje scenske namjene, književni dramski tekst podijeljen je na:

Replike (uloge) - dijelovi teksta koje na sceni izgovaraju glumci.

Didaskalije (upute) - dijelovi teksta koji upućuju redatelja i glumce kako izvoditi predstavu i čitateljima i omogućuju da bolje razumije zbivanja i likove u tekstu (najčešće pisane kosim slovima u zagradi).

Dijelovi dramske predstave.

Čin - veći zaokruženi dio dramske radnje koji se sastoji od više prizora, u kazališnoj predstavi označava se dizanjem i spuštanjem zastora.

Slika - dio dramskoga djela prepoznatljiv po promjeni izgleda pozornice.

Prizor - dio čina koji se prepoznaće po ulasku novoga lika na pozornicu.

Dramska radnja - radnja koja se zasniva na sukobu među likovima.

Dramska situacija - trenutak u kazališnoj predstavi koji je dramski važan ili istaknut, prikazuje odnos među likovima u određenom prostoru i vremenu.

DRAMSKE VRSTE

Tragedija - vrsta drame u kojoj sukobi među likovima dovode na kraju do smrti glavnog lika (likova) što kod gledatelja izaziva osjećaj ganuća i potresenosti (katarza) nastala je u staroj grčkoj iz dionizijskih svečanosti tj. igara posvećenih bogu vina i veselja Dionizu.

Komedija - dramsko djelo u kojem se prikazuju smiješne i šaljive strane života

LIKOVU DRAMI:

Protagonist - glavni lik, nositelj radnje i pokretač zbivanja

Antagonist - lik koji je svojim idejama i postupcima suprotstavljen glavnom liku

Kreativni rad

Ovaj odlomak je napisan kao dramski tekst sa ulogama. Kada bi željeli da ga prepričate onda trebate to uraditi u prozi. Pokušajte da ovaj odlomak prepričate na način kako ste doživjeli i razumjeli sadržinu.

O autoru

Branislav Nušić (1864-1938.) sprski je književnik. Školovao se u Smederevu gdje je završio osnovnu školu i prve dvije godine gimnazije, a maturirao je i diplomirao na pravnim naukama u Beogradu. Sa dvadeset godina napisao je svoju prvu komediju *Narodni poslanik* koja je postigla značajan uspjeh. Radio je u konzularnoj službi desetak godina. Bio je redovan član Srpske kraljevske akademije. Iako je želio postati dramski pisac koji se bavi tragičnim i velikim temama, njegov talenat krio se u komedijama. Svoje komedije pisao je brzo i lahko, ali ih sam nije dovoljno cijenio. Napisao je komedije: *Narodni poslanik*, *Protekcija*, *Sumnjivo lice*, *Gospođa ministarka*, *Ožalošćena porodica*, *Pokojnik* i dr.

PISANJE SAOPĆENJA

SAOPĆENJE

Dana 10. 6. 2015. g., u 12 h, svim učenicima svijeta, podjelit će se petice i desetice. Mole se svi učenici da budu u svojim školama radi uručivanja petica. Sa sobom trebaju ponijeti čisto srce i lijepu dušu.

Tel. za kontakt 5555 555

email: dobra.vila@gmail.com

Da li vam se dopalo ovo saopćenje?

Bilo bi lijepo da je ovo istina u saopćenju i svakako vas je na neki način oraspoložilo. Jer, lijepo je da vam dobra vila podijeli petice i desetice. Znači dobili ste informaciju koja je u obliku saopćenja. Šta je saopćenje?

Saopćenje je pisani tekst koji treba da prenese određenu informaciju. Može biti u obliku pisanog teksta i u elektronskom obliku.

Najvažnija pitanja koja treba odgovoriti da bi saopćenje bilo korisno:

Ko?

Šta?

Kada?

Gdje?

Zašto?

Postoji još nekoliko pravila koja trebate poštovati kako bi vaše saopćenje bilo kvalitetno napisano:

1. Saopćenje mora da sadrži podatke o tome šta organizujete, gdje organizujete, u koliko sati, ko će sve učestvovati i šta je cilj dešavanja.

2. Cilj saopćenja je da informirate javnost sa tačnim informacijama.
3. Nikad ne koristite sva velika slova da biste naglasili neku riječ, ili, ne daj Bože, cio tekst. To izgleda kao da VIČETE na onoga kome se OBRAĆATE!
4. Ako navodite strana imena, potrudite se da ih, pored originala, napišete i onako kako se čitaju.
5. Ako imate bilo koju fotografiju ili nacrtajte ilustraciju sa tematikom događaja, samo ćete povećati interes.
6. Obavezno napišite kontakt telefon nekoga ko se javlja na isti.
7. Pošto napišete tekst, pročitajte ga nekoliko puta kako biste ispravili greške.

Kreativan rad

Napišite i vi saopćenje u kojem saopćavate svojim drugovima neki događaj, školsku zabavu, priredbu, žurku itd. Primjenite napisana pravila, malo ukrasite ali ne pretjeravajte i postavite na oglasnu tablu. Pazite, saopćenje mora biti samo za istinit događaj.

III DIO

Književnost i kultura

O književnosti

Književnost je umjetnost lijepo riječi koje čitajući, izgradujemo sebe kao ličnosti, upoznajemo daleke i nepoznate krajeve, upoznajemo različite situacije, poistovjećujemo se s glavnim likovima književnoga djela. Književnost je uistinu lijepa i prijemčiva samo trebate čitati i doživljavati pročitano.

Po nastanku dijelimo je na narodnu (usmenu) i umjetničku (pisanu) književnost.

Narodna književnost obuhvata sve književne tvorevine koje su nastale u narodu i usmeno se prenosile iz vijeka u vijek, iz generacije u generaciju. Dijeli se na poeziju i prozu. Poezija sadrži lirske pjesme (sevdalinke, svatovske, šaljive, tužbalice), epske i lirsko-epske. U prozu spadaju bajke, pripovijetke, priče, legende, predaje: predaje o građevinama, predaje o značajnim historijskim događajima i historijskim ličnostima, anegdota, autobiografija, novela, roman, basna, crtica, mit, zagonetke.

Pisana književnost dijeli se na prozu i poeziju. Pjesma je književno djelo napisano u stihovima dok pjesma u prozi - je književno djelo koje spaja osobine pjesme i proze. Oblikom je proza, najčešće nema fabulu i likove, a puna je osjećajnosti i ritmičnosti. Lirsko-epske pjesme su balada i romansa.

Drama je književni rod u koji spadaju komedija, tragedija i drama u užem smislu.

Svi književni rodovi nude vam bogatstvo znanja kojim se trebate i vi obogatiti i koristiti u životu. Pa, neka vam i za to posluži na sljedećim stranicama.

Usmena narodna/književnost

Usmena /narodna književnost nastala je i živi u narodu. Prenosi se usmenim putem, a u njenom prenošenju, učestvovali su nadareni pojedinci tih vremena. Autori nisu pozanti ali su poznati njihovi sakupljači.

Dijeli se na liriku, epiku i dramu i na prijelazne književne vrste: balade i romanse.

Što je zapisano ostaje, a što se pamti iščezne!

LIRSKA NARODNA PJESMA

IMA L' JADA K'O KAD AKŠAM PADA

Ima l' jada k'o kad akšam pada,
kad mahale fenjere zapale,
a sa đula jeca glas bulbula?

kad def bije u prve jacije,
kad tanani dršću šadrvani
a iz tame šapću usne same:
- Gondže moje, da l' još misliš na me? -

Sevdalinka je posebna vrsta lirske narodne pjesme. Nastala je u gradskim sredinama Bosne i Hercegovine. Ime je dobila od turske riječi sevdah, koja označava ljubavnu čežnju, ljubavni zanos. Sevdalinke su najčešće sjetne jer pjevaju, mahom, o neostvarenoj ljubavi, o ljubavnom bolu i čežnji, o čežnji za rodnim krajem, pjevaju o gradovima, planinama i rijekama naše domovine. Uvijek su snažno emocionalno obojene. Stvarane su i pjevane na djevojačkim i momačkim sijelima, u avlijama, baščama, na teferičima. Popularnosti sevdalinke doprinosilo je njezino muzičko izvođenje.

Nepoznate riječi:

- akšam - predvečerje
- def - tradicionalni udarački instrument
- jacija - kasno doba noći
- šadrwan - fontana
- đul - ruža
- bulbul - slavuj
- gondže - pupoljak

Razgovor o djelu

- Zašto se pjesnik pita „ima l’ jada k’o kad akšam pada“?
- Lirska subjekt i lijepe stvari doživljava tmurno i turobno: bulbul ne pjeva, nego jeca; šadrvani ne prskaju, ne predstavljaju nikakvu radost, oni dršću; razlog takvom doživljaju krije se u zadnjem stihu pjesme.
- Ova sevdalinka, što je čest slučaj u usmenoj književnosti, ima i druge verzije. Nekad se jedna verzija od druge razlikuje samo na osnovu jedne riječi, a nekad su drugačiji i cijeli stihovi, nekad ih ima više, nekad manje.

Osobine narodne lirske poezije su:

1. da je ispjevana u stihovima jednak dužine (isti broj slogova u stihu);
2. da govori o ljubavi ili nekim drugim zbivanjima u svakodnevnom životu;
3. da se u opisima služi preuveličavanjem (hiperbolom);
4. da se neke riječi i neki izrazi često ponavljaju;
5. da je uobičajeni red riječi poremećen (inverzija).

Hiperbola - je stilска figura zasnovana na pretjerivanju (preuveličavanju ili umanjivanju), radi isticanja određenih emocija, ideja, informacija. Ova stilска figura bira prejake riječi kako za tragičnost tako i utisak komičnog.

Čuli ste često: Manji od makovog zrna.

Alegorija - je stilска figura prenesenog značenja. To je slikanje jedne stvari koja označava drugu stvar.

Kreativni rad

Evo jedne popularne lirske narodne pjesme koja je posebno poznata postala u interpretaciji mostarske grupe *Mostar Sevdah Reunion*. Slušajte je i pjevajte u razredu, birajte najboljeg pjevača sevdalinki.

ČUDNA JADA OD MOSTARA GRADA

Čudna jada od Mostara grada,
sve od lani pa evo do sada,
kako Biba od ljubavi strada.

U Habibe, Čelebića zlata,
svaka riječ hiljadu dukata.

Bol boluje Čelebića Biba,
bol boluje nikom ne kazuje.

Jadna Biba boli bolovaše,
a majka joj ruho preлагаše.

„Kćeri Bibo, ti rumena ružo,
kaži majci šta te boli, dušo!“

„Mene boli i srce i glava,
otkad Ahmo s drugom razgovara!“

„Kakav Ahmo, voda ga odn'jela,
zbog njega si, Bibo, oboljela!“

„Mila majko, nemoj Ahme kleti,
rek'o me je na jesen uzeti!

Mila majko, selam ćeš mi Ahmi,
nek' mi Ahmo u petak ne dr'jema,
Nek' se Bibi na dženazu sprema!“

Def i saz - def je muzički instrument iz porodice udaraljki. Sastoji se od drvenog obruča preko kojeg je zategnuta životinjska koža. Promjer obruča najčešće je oko 50 cm. Def se spominje u ovoj verziji sevdalinke.

U drugim verzijama iste sevdalinke umjesto defa pojavljuje se **saz** - muzički instrument koji je mnogo češće korišten kao pratnja izvođenju sevdalinki. Saz je vrsta tambure, žičani instrument perzijskog porijekla.

Def

Saz

EPSKA PJESMA

BALADA O MORIĆIMA

FERMAN DOĐE IZ STAMBOLA

(...) Uhvatiše dva Morića,
uhvatiše, savezaše,
savezaše, povedoše,
baš kad majka pitu suče.

U ruci joj oklagija,
a u drugoj zlatan ibrik.
Haber dođe staroj majci
da Moriće uhvatiše,
u tavnicu povedoše.
Kad to čula stara majka,
sve je jadna pobacala
po avliji, po kldrmi:
oklagiju prelomila,
zlatan ibrik ulupila,
pa poletje iz avlige,
bosonoga, gologlava,
figanj čini, kose čupa,
vas Hat-mejdan rasplakala.

Pa eto je u Sarače:
„Jazuk vama svi sarači,
što pustiste dva Morića,
što mi jednog ne oteste,
ili kako izmoliste?
Ko će mene utješiti?
Ko li staru prigledati?“
Pišći stara kao guja,
i sarači zaplakaše.
Otlen podje uz Kovače,
ruke lomi, a govori:
„Jazuk vama svi kovači,
što pustiste dva Morića,
što mi jednog ne oteste,
ili kako izmoliste?

Ko će mene utješiti?
Ko li staru prigledati?
Teško meni, jadnoj majci!“
Opet leti stara majka
pravo brdu uz Kovače,
dok je stigla Dizdar-agu,
di joj vodi oba sina,
oba sina savezana
sindžirima debelijem.

Bir ih stiže jadna majka,
bir ih stiže, pred njih pade,
pred njih pade, molit stade.

Lijepo moli stara majka:
„Bogom brate, Dizdar-aga,
pusti meni jednog sina,
pusti meni jali Ibru,
jali Ibru, jali Pašu!
Išći mala koliko ćeš!
Il' čifluka, ili kmeta?
Ili voliš suha zlata?

Samo jednog daj mi sina!
Ako li mi pustit nećeš,
kunem ti se dinom mojim,
a i postom ramazanom
zaklinjat ču nebo, zemlju,
učinit ču tešku dovu.

Nikad mira biti neće
ni sultanu ni veziru,
dok nad Bosnom oni budu,
a ni tebi dobra nije!“
Kad to čuo Dizdar-aga,
progovara staroj majci:
„Vrat' se natrag, stara majko,
pustit ču ti oba sina,
oba sina bez dinara.“
Prevari se stara majka,
prevari se pa se vrati.
Ciće halke u sindžira,
povedoše dva Morića.

(...)

KAD MORIĆE POHVATAŠE

Kad Moriće pohvataše
uz Kovače povedoše,
uz Kovače, nad Kovače,
a odatle na Jekovac.
U ičkalu zatvoriše,
u zindan ih pobacaše.
Kad to čula Morić majka,
poletjela kroz Sarače.
Majka cići, kose čupa.
Sve sarače rasplakala.
Kad je bila pred Imare
ljuto cići Morić majka,
ruse kose majka čupa,
oko sebe razbacuje.
Sve Imare rasplakala.
Kad je bila pred kapiju,
molila se kapidžiji:
„Bogom brate, kapidžija,
pusti mene kolčehaji.“
Turčin bješe kapidžija
propustio Morić majku.
Kad je bila kolčehaji,
molila se Morić majka:
„Bogom brate, kolčehaja,
pusti meni jednog sina:
jali lbru, jali Pašu,
na poklon ti dva čifluka,
i bijeli moji dvori!“
Sažali se kolčehaji,
pusti njozzi oba sina.
Za to čuše amidžići,
amidžići i dajdžići
digoše se kolčehaji:
„Što nam pušća dva hajduka,
Dva hajduka, dva Morića!“
Govorio kolčehaja:
„Prevari me Morić majka.“
Pa on pušća telal-agu,
telal viče po čaršiji:
„Ko nam kaže za Moriće,
daćemo mu sto dukata.“
Telal viče tri mjeseca,
niko njemu ne kazuje.

Nepoznate riječi:

Ferman - pisana naredba turskog cara

Bujruntija - pašina pisana zapovijed kojom se naređuje da se neko pogubi

Šeher - grad

Kolčehaja - predstavnik valije u osmanskoj carevini

Aga - titula u Osmanskom carstvu

Kabuliti - primiti, dopustiti

Hršum - povika, nerед

Haskerija - vojska

Sukat - zavijati

Haber - glas, vijest

Kaldrma - pločnik

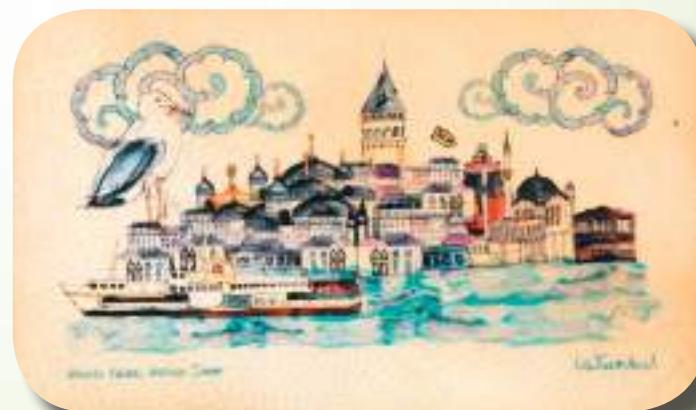
Figanj - plač, jauk

Bir - odmah

Čifluk - posjed

Čifčija - kmet, seljak bezzemljaš na begovom posjedu

Dova - molitva

Razgovor o baladi

- Ovo su odlomci iz dviju varijanti balade koja govori o sarajevskim nemirima iz sredine XVIII vijeka i braći Morić, dvojici njenih učesnika.
- Primjećuješ da jedna varijanta balade znatno opširnije opisuje zbivanja. Šta doprinosi toj opširnosti? Usporedi oba odlomka i označi sve dodatne detalje u dužoj varijanti. Misliš li da duži, detaljniji opisi doprinose pjesmi ili odvlače pažnju čitatelju? Koja verzija je tebi bolja?
- Zašto?
- Balada počinje tužno ili optimistično? Kakav je tvoj doživljaj početka? Očekuješ li da će se događaji dalje odvijati u istom ili boljem tonu?
- Iako balada govori o dvojici braće, ko zapravo izrasta u njenu središnju figuru?
- Gdje majku zatiče vijest o hvatanju njenih sinova i kako ona na nju reaguje?
- Koji je momenat najstičnije opisan? Šta misliš, zašto baš taj?
- U oba primjera majka moli čaršijske zanatlige da joj pomognu spasiti sinove. Ima li gradacije u iskazivanju njenih emocija? Spremna je ponuditi darove, ali i izreći prijetnje za spas svoje djece. Kome to prijeti? Kako su opisana sama braća? Kao pozitivci, negativci ili različito u zavisnosti od varijante? U tekstu pronađi dokaz za svoju tvrdnju.

Balada je epsko-lirska pjesma sa sumornim ugođajem i tragičnim završetkom. Epski elementi u baladi su: događaji, naracija i likovi, a ispjevana je najčešće episkim desetercem. Lirske elemente u baladi su: emotivnost i liričnost, melodičnost i ritam. U baladi su prisutni i dramski elementi: dijalazi, dramska kompozicija i tragičan završetak. Za razliku od episkih pjesama, balade govore o odnosima među ljudima u porodičnom okruženju i nesretnoj sudbini pojedinca. Balada u modernoj umjetnosti označava i kratku lirsku pjesmu koja govori o nekom tužnom ili tragičnom događaju ili pjesmu sjetnog tona koja jednostavnom melodijom pjeva o osjećanjima običnih ljudi ili izražava protest protiv društvene nepravde ili rata.

Nije lijepo kad se hvališ, a još gore kad nemaš čime da se pohvališ.

DJEVOJKA SVEZALA HVALISAVA MOMKA

Pofali se Fala Mehmed-agá:

- Faljen nisam, ni falit se neću,
ženjen nisan, ni ženit se neću,
dok ne ljubim Najlu materinu.
Kad to čula Najla materina
pripe peču, prigrnu feredžu,
ona ide za goru na vodu,
kad na vodi Faljen Mehmed-agá,
ata poji a sokola hлади.

Kad tu dođe Najla materina:

- Selam alejć, Faljen Mehmed-agá!
- Alejć selam, Najlo materina.
Hodi, Najlo, da ti ljubim lice!
- Bogme neću, Fala Mehmed-agá!
Moja me je preklinjala majka
da ne ljubim svakakva junaka.
U mene je prebijelo lice.
Ko ne veže naopako ruke,
Ja mu neću pokloniti lice.

Ja da vidiš Fale Mehmed-age,
gdje otpasa mukadema pasa,
Pa ga baci pred lipu đevojku:

- Veži, Najlo, kako ti je drago!
Sveza Mehi naopako ruke,
sve s' njega skide a na se obuče,
pa ga sveza za zelenu jelu,
(...)

- Eto tako ljube se đevojke!

Ona ode kroz goru zelenu.
Sretaju se Mehini jarani.
Jedni vele: - Evo Mehmed -age!
Drugi vele: - Mehina sokola!

Kad su došli Mehini jarani,
Prigovara lijepa đevojka:
-O, Boga vam, Mehini jarani,
eto doli pod zelenom jelom
ostalo je vižle privezano,
pušćite ga, oš'nite vamo,
ne bi li me vižle sustignulo!

Nepoznate riječi

peča - koprena na licu
selam alejć - muslimanski pozdrav
mukadem - muški pojас
vižle - netašno dijete
ošinuti - udariti šipkom

Razgovor o tekstu

- Ljubav je tema romanse ispunjena vedrinom i duhovitošću.
- Koji postupci ova dva glavna lika potvrđuju to?
- Šta misliš o Fala Mehmed-agи? Zašto nosi nadimak Fala?
- Kako je reagirala Najla kada je čula njegove namjere?
- Kako tebi deluje Najlina šala?
- Šta je ona dokazala s tim?

Romansa je lirsko-epska pjesma u kojoj je ljubav dominantna tema a vedrina i duhovitost glavna karakteristika. Romansa je pjevana slično kao i balada, ali vedrijim tonom (*Biljana platno beleše*).

Kreativni rad

Uporedite makedonsku narodnu pjesmu *Biljana platno beleše* sa ovom romansom. Pronađite zajedničke karakteristike.

NARODNA MUDROST

NASRUDIN KAO SLAVUJ

Vrativši se iz mekteba gladan, Nasrudin je vikao što ga grlo nosi:

- Mati, ja sam gladan!

Kako nije bio gotov ručak, mati, da ga skine s vrata, odvali mu komad prosenice i dade mu:

- Evo ti, pa se zadrami dok bude ručak gotov.

Nasrudin izađe sa suhom prosenicom u ruci na sokak, ali je ne htjede jesti onako suhu, nego potraži nešto da prismoči. Kao u svakom selu u Anadoliju, bili su i u selu Ortu, gdje se to događalo, voćnjaci i bostani bez ograda. Nasrudin se obazirao po njima i begenisaao zerdelije. Pope se na jedno drvo i poče jesti zerdelije sa prosenicom. Opazi ga baštovan i veoma rasrđen dođe pod drvo:

I, šta radiš tu, herif jedan? Nasrudin se ne zbuni, nego dočeka:

- Ja sam bulbul (slavuj)! Popeo sam se na drvo da pjevam.

Vlasnik voćnjaka se nasmija i, da ga digne na trehu, upita ga:

- Kad si bulbul, bi li nam malo zapjevao? Nasrudin poče oponašati bulbulov glas, ali je to bilo ni na što nalik.

Narodni humor i mudrost muslimana BiH

БИЛБИЛ АЦАМИЈА

Кога бил млад, оцата често имал обичај да се качува по комшииските дрвја. Така еден ден се искачил на зерделијата на една соседна градина и токму кога почнал да ги кине и да ги јаде кајсиите, наишол сопственикот на градината.

- Што бараши ти бе на мојата зерделија?
- го прашал.

Насрадин Оца морал бргу-бргу да најде некаков изговор, па одговорил:

- Зарем не гледаш, јас сум билбил, си пеам ете! - одговорил.
- Штом така, ајде да те слушнеме, запеј малку! - рекол човекот.

Оцата почнал да пее, а човекот почнал да се подбива со оцата.

Но, и оцата не му останал должен:

- Е, па билбил-ацамија толку може да пее. - му одговорил.

Насрадин оца - анегдоти

Anegdota je književna vrsta. Po obliku je kratka i sažeta priča o nekom zanimljivom događaju, najčešće iz života istaknutih ličnosti, društvene ili nacionalne grupe.

Nasrudin hodža (1208-1285.) rođen je u Akšehir što u prijevodu znači *bijeli grad*, u srcu Anadolije, u Turskoj.

Nasrudin-hodža, poznat kao otac turskih humorista, bio je vrlo interesantna ličnost i o njemu postoji mnoštvo anegdota. Pored Turske, u kojoj je rođen, priče o Nasrudinu se mogu čuti i kod nas, u Bugarskoj, Makedoniji, Kavkazu, u Arabiji. U svim tim zemljama Nasrudin je predstavljen kao veseljak, šaljivdžija, a njegov humor je vedar, optimistički. Ma šta ga snašlo u životu, Nasrudin-hodža ne očajava. Dolaskom Turaka u naše krajeve postao je popularna ličnost i kod nas, ponajviše zbog toga što je njegov humor bio izraz narodnog duha, a otuda i najbliži narodu. Njegov humor prenosio se što usmenim, što pismenim putem i još od XIII veka, pa do današnjih dana sačuvao je svoju vrijednost.

Nasrudinov grob nalazi se u Akšehiru i Turska je riješila da od ovog malog zabačenog mjesta napravi kulturni i umjetnički centar. Već je napravljen *Nasradinov kulturni centar* u slavu ovog šaljivog hodže koji je proneo slavu Turske van granica svoje zemlje. U okviru toga, u Akšehiru je 1973. održani prvi međunarodni festival karikature. Tako je počela da se ostvaruje ideja da Akšehir postane centar svijeta, kao što je to napisano u jednoj staroj priči o Nasrudinu. Pitali ljudi hodžu gdje je centar svijeta, a on im reče: „Evo, ispod kopita zadnje noge mog magarca, pa pogledajte!“ Pošto se niko nije usudio da podigne nogu magarcu, centar svijeta je ostao u Akšehiru.

Kreativni rad

Na strani 95, uporedite te dvije anegdote na bosanskom i makedonskom jeziku. Otkrijte sličnosti i razlike. Pronađite još ovih anegdota.

LISIČJI SUD

Neki čovjek idući kroz šumu čuje, kako na jednom stablu cvrče mali ptići u svom gnezdu. Misleći da ih nije napala koja poždrljivka gurne štapom u gnezdo, da ih izbavi. Tada iz gnezda izide zmija, spuzi niz onaj štap te omotavši se čovjeku oko vrata reče:

- Sad ču tebe ujesti!
- On se prestraši, ali predomislivši se malo zamoli zmiju, da ga poštedi, dok bar koga upitaju, bi li bilo pravo, da ga ona ujede. Zmija na to prispane.

U tome najde jedan čovjek, koji bojeći se svojoj glavi, osudi, da zmija ujede onoga čovjeka, koji ju je uznenamirio. Osuđeni opet zamoli zmiju, da čekaju još koga. Sad dođe lisica. Ona rekne, da ne može tako na niskom mjestu suditi, nego neka idu za njom do obližnjeg panja, gdje će se ona popeti. Kad se popela na panj, reče zmiji, neka i ona stane na zemlju usporedo sa svojim protivnikom. Kad su se tako smjestili, reče lisica čovjeku:

- Eto, moja budalo, štap ti u ruci, a pamet u glavi: udri dušmana po glavi!

Narodni humor i mudrost muslimana BiH

Razgovor o tekstu

- Voliš li čitati basne?
- Kako ti se dopada ova basna?
- Pamtiš li neku? Uporedi je sa ovom i otkrij koja je pouka bila i jedne i druge.
- Kakve osobine ima čovjek sa štapom po tvojoj predstavi?
- Koja osobina je predstavljena u liku lisice?
- Analiziraj rečenicu: „Eto, moja budalo, štap ti u ruci, a pamet u glavi: udri dušmana po glavi!“

Basne su kratke priče pisane u prozi ili stihovima u kojima su glavni likovi životinje. U basnama životinje imaju ljudske osobine, one predstavljaju različite karaktere i tipove ljudi. Učestali likovi prikazuju osobine koje se najčešće spominju. Npr. lisica je mudra i lukava, lav je tiranin i vladar, zec je naivan, mrav je marljiv itd.

Kreativni rad

Basne su pisane na svim jezicima. Ako si čitao basne na makedonskom, uradi jednu vježbu. Prevedi basnu na bosanskom te ih čitajte na času. Ne boj se, tu je nastavnica da pomogne.

HIĆAJA

Bolji je ukor mudroga nego pohvala ludoga.

PIJESAK I KAMEN

Jednom su dva prijatelja hodala pustinjom. Tokom putovanja nešto se posvadaše te jedan prijatelj i ošamari drugoga. Ovoga to zabolje, no, ne reče ništa, uze štap i napisa u pijesku: „Danas me je moj prijatelj udario!“

Nastaviše kretati se te dospješe do neke oaze u kojoj se odluciše okupati. Onaj prijatelj koji dobi šamar, zape u blatu i poče polahko tonuti u vodu i gušiti se. Ali, spasi ga njegov prijatelj. Nakon što dođe sebi, zapisa na kamen: „Danas me je moj prijatelj spasio!“

Ovaj drugi, koji ga prethodno udari a sada spasi, iznenađeno upita:

- Nakon što te udarih, pisao si po pijesku, a sada, nakon što te spasih, pišeš po kamenu - šta to znači?

Prijatelj mu odgovori:

- Kada nas neko povrijedi, sjećanje na to trebamo zapisati na pijesku da bi vjetar oprosta mogao taj tren izbrisati. Međutim, kada nam neko učini kakvo dobro, sjećanje na to moramo ugravirati u kamen, stijenu, kako taj događaj nikada ne bi bio zaboravljen.

Valja nam naučiti bol zapisivati u pijesku a lijepo stvari otiskivati na kamen!

NEMA VERESIJE

Prodavao hodža ulje i dođe mu susjetka udovica da kupi. Nikako da se pogode za cijenu. Poslije dugog cjenkanja hodža joj reče:

- Probaj ti ovo ulje, pa ćemo se onda lahko pogoditi.

Žena je, ustvari, htjela da dobije na veresiju ulje, te zato kao slučajno podsjeti Hodžu na njegovo prijateljstvo s njenim mužem.

- Ama, deder ti prije svega vidi kakvo je ovo ulje! - navaljivao je hodža.

Žena reče:

- Ne mogu da probam. Prije tri godine razboljela sam se uz Ramazan, tada nisam postila sedam dana pa ih baš sada nadoknađujem.

A hodža joj onda reče:

- Draga moja, kad ti nisi mogla da odužiš za tri godine svoj dug Allahu, kako ćes se moći odužiti meni za ulje! Nema od toga posla ništa!

Razgovor o tekstu

- Pročitaj ove dvije hićaje. Da li si ih razumio?
- Koja je pouka ovih priča?
- Zašto nam služe ove vrste priča?
- Koliko si mogao povezati pouku ovih priča sa svarnim životom?
- Ako ti se desilo nešto slično, onda to ispričaj u razredu.
- Što si naučio o oprostu?
- Jesi li mogao da oprostiš i kako si to pokazao?

Hićaja je po formi kratka priča, nastala u narodu, koja se zbog svoje izuzetne poruke - koja sobom nosi poučnost, pamti i prepričava, do nekog momenta kada je neko pribilježi u krajnje zaokruženoj formi, i kao takvu sačuva od zaborava.

U nekim slučajevima sadržaj hićaje može da se odnosi na neki konkretni događaj, na konkretnе ličnosti koji zbog svog izuzetnog postupka, zbog iskazane mudrosti, ljudskosti, humanosti, junaštva, treba upamtiti i kroz hićaju (kratku priču) prenijeti prisutnima kao pouku, kako se valja vladati ili kako se je neko vladao u određenim okolnostima.

Hićaje pričaju stariji ljudi, ugledniji musafiri, na posijelima u toku Ramazana, sunneta, prosidbe djevojke, prvičana, u prisustvu što većeg broja ljudi, kako bi se postigao što bolji efekat kazivanja.

Kreativni rad

Na osnovu istinitog događaja napiši kratku priču. Pouka neka bude tvoj izbor sa nekom poslovicom koja nosi tu istu poruku. Evo nekoliko poslovica.

- Ne kaži sve što znaš, ne čini sve što možeš, ne vjeruj sve što čuješ, ne daj sve što imaš, ne želi sve što nemaš.
- Ako neće Muhamed brdu, hoće brdo Muhamedu
- Bolje ikad nego nikad!
- Bez muke nema nauke.
- Bolje vrabac u ruci, nego golub na grani.
- Napad je najbolja odbrana.
- Navika je dobar sluga, ali loš gospodar.
- Ko uči znat će, ko štedi imat će.
- Ko umije, njemu dvije.
- Na muci se poznaju junaci.
- Na kraju tunela uvijek je svjetlo.
- Najbolji način da neprijatelju pokazete zube jest da mu se nasmiješite.
- Dijete se odgaja dvadeset godina prije njegovog rođenja!

PISANA UMJETNIČKA KNJIŽEVNOST

Pisana umjetnička književnost za razliku od narodne/usmene književnosti, pisana je od poznatih autora/autorica. Isto kao i narodna /usmena, ima tri osnovna književna roda: lirika, epika i drama, kao i njihove književne vrste i podvrste.

LIRSKA OPISNA PJESMA

TREŠNJA

U našoj avlji - stražar čedni,
stotinu ruku ima.
Kad na put pođem i kad se vraćam,
srdačno maše njima.

Zelene dimije obuče prva
čim se proljeće javi.
Cvjetiće bijele ono joj pospe
po krilu i po glavi.

Pod plavim nebom njeno lice
danju, noću se smije.
U maju čupa trepavice,
u julu suze lije.

Oh, kako volim njezine suze
crvene, slatke kao med!
Da ne bi plakala neprestano,
bere ih meni moj djed.

„Sinko, trešnja je voćka zlatna.
Dijete i ptica njoj pjevuši.
Ko jednu granu polomi joj,
tome se ruka suši.“

U našoj avlji - stražar čedni,
stotinu ruku ima.
Kad na put pođem i kad se vraćam,
srdačno maše njima.

Džemaludin Latić

Razgovor o pjesmi

Već u prvom stihu pjesnik pristupa drvetu (trešnji) kao čovjeku, da bi takav pristup zadržao do kraja pjesme, namjerno ponavlјajući čitavu prvu strofu, kako bi zatvorio ili zaštitio osnovnu poruku:

„Ko jednu granu polomi njoj,
Tome se ruka suši.“

- Zašto pjesnik za trešnju kaže - „stražar čedni“?
- Koga trešnja, mašući rukama, ispraća i dočekuje?
- Cijela pjesma je lirska slika, mozaički sastavljena od, različitim bojama bojenih, vjerovatno još u djetinjstvu upamćenih sličica.
- Kakve dimije trešnja oblači u proljeće?
- Kakvo joj je lice?
- Kad se smije a kad plače?
- Koje boje su joj suze?

Kreativni rad

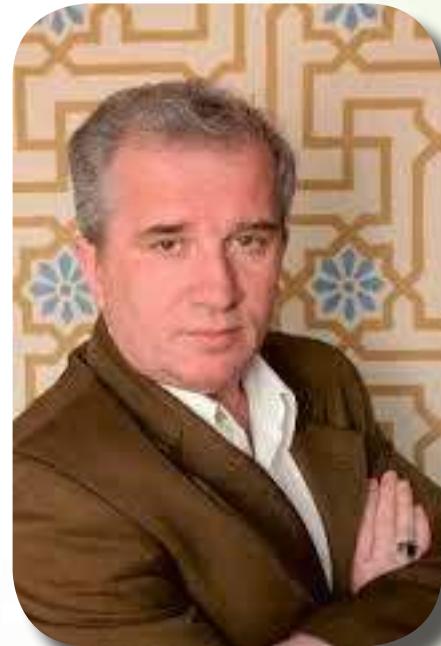
Pronađite u pjesmi metafore, epitete i personifikacije. „Prevedi“ njihovo značenje u stilske figure.

O autoru

Džemaludin Latić je bosanskohercegovački pisac rođen 1957. u Pridvorci-ma kod Gornjeg Vakufa u srednjoj Bosni. Završio je Gazi Husrev-begovu medresu u Sarajevu, zatim Fakultet islamskih nauka u Sarajevu i Filozofski fakultet (Odsjek jugoslavenskih književnosti i srpskohrvatskog/hrvatskosrpskog jezika, kao i prvi stepen na Odsjeku za filozofiju i svjetsku književnost). Magistrirao je na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu (Odsjek za svjetsku književnost), a doktorirao na Fakultetu islamskih nauka 1999. na temu *Stil kur'anskoga izraza*.

Dosad je objavio knjige lirike: *Mejtaš i vodica* (1980.), *Dome Davudov* (1989.) i *Srebrna česma* (1992.) iz kojih je sačnjen izbor pjesama *Moj Umjetnik* (1992.), s tim što je dodano tridesetak novih pjesama. Pjesme su mu uvrštene u preglede bosanskohercegovačke poezije, te u Antologiju muslimanske poezije XX vijeka, a prevodene su na arapski, turski, albanski, engleski i francuski jezik.

Dobitnik je vrijednih književnih nagrada.

LIRSKA PJESMA

ВЕЗИЛКА

Везилке кажи ми како да се роди
Проста и строга македонска песна
Од ова срце што со себе води
Разговор ноќен во тревога бесна?

Два конца парај од срцето, драги
Едниот црн, а другиот црвен,
Едниот буди морничави таги,
Другиот копнеж и светол и стрвен.

Па со нив вези еднолична низа,
Песна од копнеки и песна од мака,
Ко јас што везам од ленена риза
Ракав за бела невестинска рака.

Судбинско нешто се плело за века
Од двете нишки, два созвучни збора,
Едната буди темница што штрека,
Другата буди вкрвавена зора.

Блаже Конески

Razgovor o pjesmi

- Ova poznata makedonska lirska pjesma sadrži duboku poruku. Historija makedonskog naroda je „izvezena“ simboličnim prelijepim makedonskim vezom.
- Koji je motiv ove pjesme?
- Zašto se dijalog koristi u ovoj pjesmi?
- Kako ste doživjeli ovu pjesmu?
- Koliko poznajete historiju makedonskog naroda? To znanje pomoći će vam da razumijete poruku ove pjesme.

U pjesmi se koristi ukrštena rima - rimovanje prvog i trećega, drugog i četvrtog stiha. Pjesma sadrži mnoge stilske figure. Pronađite ih i zapišite.

Ako uporedimo bosanski i makedonski jezik, primjetićemo mnogo sličnosti:
тага - туга; мака - муга; рака - рука; ракав - рукав.
темница- тамница; меч - маč; трева - трава.
светол - svijetao; имал - imao; прекрил - prekrio.
ноќен - ноћни; свеќа - svijeća; браќа - braća.

Kreativni rad

Pronađi i ti riječi u bosanskom jeziku koje su slične sa riječima na makedonskom.

O autoru

Blaže Koneski (1921-1993.), istaknuti makedonski književni, kulturni i javni djelatnik, akademik, pjesnik, prozaista, eseijist, literarni kritičar, prevodilac i univerzitetski profesor. Bio je jedan od kodifikatora savremenog makedonskog literarnog jezika i značajna ličnost makedonske književnosti.

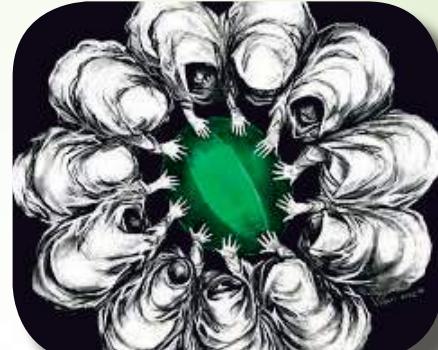
LIRSKO-EPSKA PJESMA

POEMA

*Ako bilo gdje, i bilo kada, Vi, koji ostaste
da pamtite, sretnete bilo koju u bijelom katu od
svile bursanske, zabrađenu keranom šamijom, s
ogrlicom od dukata žutih i đerdanom bisernim, i
rukajući se s njom, dodirnete prstenje od zlata
i kamenja dragog, pa s njom oslušnete muškuluk
svatovski i tihi šapat da su sve ljubavi prve, kliznu-
će suza... Čista kao Drina, i vječna - kao Zulija.*

Zulija je i bol, i tuga, i ponos, i sjećanje!

*Zulija je ožiljak svih rana bosanskohercego-
vačke ratne drame, zanavijek u našoj memoriji izrezban zapis: Zulija, djevojka,
rođena 1975. zaspala 1992. godine.*

ZULIJA

Sanjala sam te
noćas
kćeri moja
Zulijo.
Poželjela sam te
kćeri
pa mi je
ovaj san
došao
kao mehlem
na dušu
tugom obavijenu
ranama izbrazdanu
neutješnošću izmučenu.
(...)

I dokle god bude tekla
naša Drina
nosit će
i moju bol
i moju tugu
i moj ponos
i moje pamćenje

Bila si
kćeri moja
Zulijo
u bijelom katu
od svile bursanske
koja ti
na povratku s hadždža
u Kapali čaršiji
istanbulskoj
kupi
tvoj dedo Mustafa.
(...)

Na glavi ti bijaše
šamija
kerana
što ti nana Hasnija
u amanet ostavi.
Mlada umirući
rekla mi je
da njeno
djevojačko ruho
brizljivo čuvano
u sehari
rezbarenog
u konjičkoj šari
poklonim tebi
njenoj najstarijoj unuci.
(...)

Do susreta
ponovnog
u perivojima
džennetskim
grlit ću te
dovama
i snovima
kćeri moja
Zulijo...

Bajro Perva

Zulija, poema o Podrinjki, najuspelije je djelo nasljednika (u književnom smislu) Skadera Kulenovića - Bajra Perve.

Razgovor o djelu

- Zašto je Zulija spjevana u I licu?
- Zašto je pjesnik izabrao taj način pjevanja?
- Ko nam kazuje priču o Zuliji?
- Može li majka bar u snu da zaboravi svoju kćer?
- Zulijinu mladost je prekinuo rafal pušaka onih nesretnika koji nikada neće znati zašto su to učinili.
- Ima li u majčinom sjećanju na taj događaj i trunke težnje za osvetom?
- Koja je majčina želja?
- Zašto nam ni majka, ni pjesnik ne opisuju njen lik?
- Koje je značenje djevojačkog ruha i nakita u pjesmi?

Poema je epsko-lirska pjesma u kojoj se na izuzetno emotivan način prenosi istina o nečemu što se dogodilo. U poemi se prepliću i lirske i epske elemente.

Kreativni rad

Posmatraj bijelo-zeleni cvijet pored pjesme, to je ručni rad, izraz bola i poruka ljubavi, simbol 11. jula koji je Europski parlament proglašio Danom sjećanja. Cvijet je urađen povodom 11. jula, kad je kolektivna dženaza srebreničkim šehidima u Memorijalnom centru žrtava genocida u Potočarima, BiH. Ilustriraj i otkrij značenje simbolike u cvijetu i uporedi ga sa slikom pored njega.

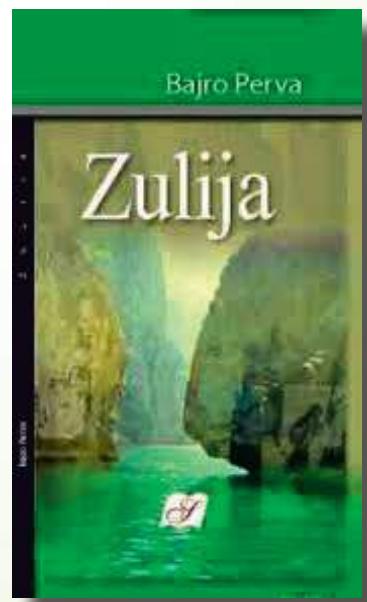
O autoru

Bajro Perva je rođen 1954. godine u Jaseniku kod Konjica.

Poznati je novinar, urednik i publicista. Dvadeset godina je profesionalni novinar u listu *Preporod*. Do sada je objavio knjigu

kratkih, didaktičkih priča *Olukmir* kao i, zajedno sa dr. Jusufom Žigom, knjigu poezije *Pitat će me... Živi i radi u Sarajevu*.

LIRSKA RODOLJUBNA PJEŠMA

ŽUTA PTICA

U očima ptice
žute
vidi se tvoje lice.

U njima je sunce,
krilo leptirovo,
most, maslačak, brdo.

U očima žute ptice
spava more,
a usred tog mora
strašno dalekoga,
zemlja je jedna rascvjetana.

Ta zemlja što se ljudi
u sitnim očima
blizu plava kljuna,
sretni je otok,
bajka:
lijepa, lijepa domovina.

Ibrahim Kajan

Razgovor o djelu

- Šta se nalazi u očima žute ptice?
- Šta vidi žuta ptica? Nabroj i objasni! Koje boje preovlađuju?
- Kako ptica opaža i doživljava svijet oko sebe?
- Gdje se nalazi domovina žute ptice? Je li njena domovina uvijek rascvjetana?
- Možemo li zaključiti kakav život, u svojoj domovini, vodi žuta ptica?
- Pjesnik domovinu poredi s bajkom. Zbog čega?
- Ovo poređenje nam otkriva i poruku koju nam je pjesnik želio prenijeti. Pokušaj je izreći svojim riječima.

Pjesma počinje stihovima „U očima ptice žute“. Kako se obično govori: ptica žuta ili žuta ptica? Pridjev pa imenica, ili obrnuto? Zašto se pjesnik odlučio na ovaj drugčiji postupak? Šta je time naglašeno? Da li je tako i u pjesmi na prethodnoj stranici? Kako se ova stilска figura zove?

O autoru

Ibrahim Kajan, rođen je u Mostaru 1944. godine. Tu je završio osnovnu i srednju školu, a potom Pedagošku akademiju u Dubrovniku, i Fakultet za defektologiju u Zagrebu. Radio je kao bibliotekar, urednik časopisa za mlade *Jasmin*, a autor je jedne radio-drame za dječu. Živi u Mostaru.

LJUBAVNA PRIČA O DONU NUNECU I DONA KLARI

U Sevilji cveta ruža,
Udovica dona Klara,
A tu ružu žarko ljubi
Don Nunec od Alkantara.

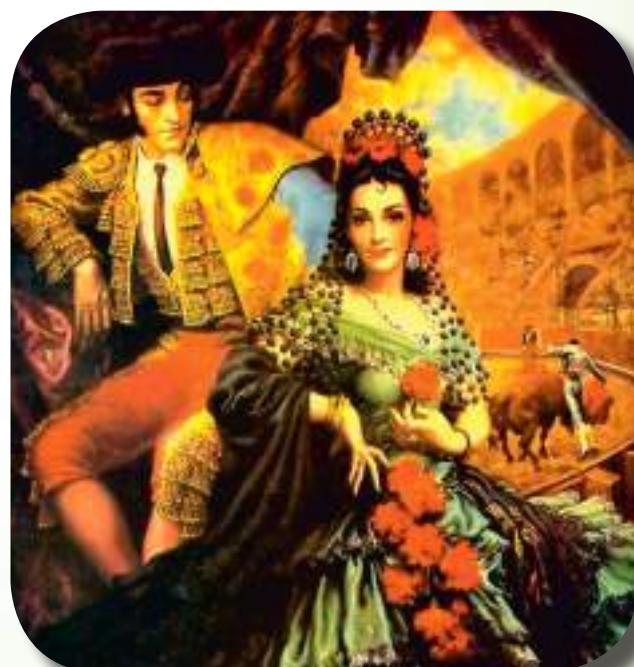
Don Nunec je mlad hidalgo
S muzama i gitarom;
A volo je nežnu donu
Svim mlađanim svoji žarom.

I na danu i u noći,
On o njojzi samo sniva:
On je zove tako nežno,
Al' ona se ne odziva.

Već dve noći kako peva
Don Nunec od Alkantara,
Al' kad pade treće veče
Smilova se dona Klara.

Ona posla sedog Mavra
Da dovede mladog dona
Kroz odaje njenih dvora
I redove od kolona.

Mladi Nunec išao je,
Gde ga pozva lepa sreća;
Zabacivši zvučni gitar
Na široka svoja pleća.

Mamuze mu sitno zveče,
A mač zvoni o stepene...
On je drhtô, kad je stigô,
Do mirisne sobe njene.

Već dve noći i dva dana
Kako strastan zaspô nije;
Već dve noći i dva dana
Kako slatki otrov pije.

A kad svanu treća zora,
On poljubi dona Klaru,
I zabaci ruse kose,
I udari u gitaru:

„U Sevilji cveta ruža,
Udovica dona Klara,
A tu ružu žarko ljubi
Don Nunec od Alkantara.

I na danju i u noći,
On o njozzi samo sniva.
On je zove tako nežno,
Al' ona se ne odziva!“

Već dve noći kako peva
Don Nunec od Alkantara,
A kad pade treće veče,
Smilova se dona Klara.

Već dve noći i dva dana
Kako strastan zaspô nije;
Već dve noći i dva dana
Kako slatki otrov pije.

„Sklopi oči, zlato moje,
Odmori se, slatko lane,
Ja ču stražar da ti budem
Dok rumena zora svane.“

Tako peva mlado momče
U ljubavnom svome žaru,
Al' i ona sad se diže
I udari u gitaru:

„U Sevilji cveta ruža,
Udovica dona Klara,
Al' tu ružu ne poznaje
Don Nunec od Alkantara.

On je slušô o lepoti,
Al' joj nije vidô lica:
O, hidalgo, o hidalgo,
Ja sam njena soberica.“

Zasmeja se nestasnica,
Nasmeja se i on blago,
I prošapta ljubeći je:
„Pa najposle, što mu drago.“

Vojislav Ilić

Nepoznate riječi:

Alkantar - pokrajina u Španiji, na granici s Portugalom

don/dona - u zemljama španjolskog jezika, titula koja se stavljala ispred imena plemića/plemkinja, danas uglavnom odgovara našem naslovu gospodin/gospođa

kolona - stup koji podupire dijelove zgrade, služi kao ukras ili obilježje

mamuza - metalna naprava na obući jahača, kojom podbada konja

mlađan - mlad

muze - božice umjetnosti i znanosti

nestašnica - žena koja je nestaćna, nemirna

rus - crvenkast, riđ, rumen, rujan

Sevilja - grad i riječno-morska luka u Španjolskoj

stopen - stepenica

hidalgo - titula španjolskog nižeg plemstva

Serenada je pojam koji se obično koristi za pjesmu koju su pjevali ljubavnici u večeri pod prozorom svoje drage. Forma u serenadi nije bitna, a najčešće je izvodi jedan pjevač uz gitaru, lutnju ili neki drugi žičani instrument.

Razgovor o pjesmi

- Iz naslova možeš odrediti temu pjesme. Koga voli Nunec?
- Kako on izražava svoju ljubav?
- Koliko dugo pati zbog nje? Je li mu ljubav uzvraćena?
- Kako izgleda Nunec? Zašto ipak drhti pred udovičinom sobom?
- Što se događa treće zore? Pronađi strofu u kojoj se Nunec obraća svojoj ljubavi. Jesu li ti poznate konstrukcije: zlato moje, slatko lane? U kojoj vrsti poezije ih često čuješ?
- Poznaje li Nunec Klaru? Gdje to u pjesmi saznajemo?
- Misliš li da je moguće zaljubiti se na osnovu nečije priče, prije nego što upoznaš osobu?
- Je li u pitanju istinska ljubav? Sjeti se koliko je Nunec tugovao za Klarom.
- Kako se završava pjesma? Žali li Nunec što ga je soberica prevarila? Objasni zadnji stih. Pročitaj još jednom naslov pjesme. Je li njen kraj bio očekivan.

Kreativni rad

Naučite tekst pjesme, gitaru u ruke i ako nemate balkon u školi, onda improvizirajte sa klupom na kojoj bi stajala glavna vaša glumica. Onda njoj pjevajte serenadu vašom melodijom.

O autoru

Vojislav Ilić (1862–1894.) je bio srpski pjesnik. Rođen je u Beogradu kao sin pjesnika Jovana Ilića, imao je još tri brata među kojima je i književnik Dragutin Ilić. Odrastao je u književnoj porodici, u kući u koju su često dolazili pjesnici, pod čijim je utjecajem i sam počeo da piše. Radio je kao učitelj i činovnik. Većina njegovih pjesama objavljena je u časopisima.

LIRSKA PJESMA

NEMA PJESMA

Svoje tanke žice zateže
Kiša jeseni razigrane,
vetar s prstima kao vreže
S pesmom se glasi niza strane.

Kiša opušta trepavke duge,
Vetar ih ko sabljom kida;
Čelo je neba sad bez duge,
U duši mi pjesma rida.

Kišne vlati pale ko svila,
Oči su moje zatvorene...
Nekom se opet suza lila -
Rad male ptice ili mene.

Enver Đerđeku

Razgovor o tekstu

- Lirske slike u ovoj pjesmi izazivaju i vedre i tužne ugođaje. Jesenje slike opisane su metaforom, personifikacijom i poređenjem.
- Za kim je jesen plakala?
- Koje je osnovno osjećanje iskazano u njoj?
- Zašto je pjesma dobila naslov nijema?

Kreativni rad

Porijeklo pjesnika je sa Kosova gdje žive Albanci u većem broju. Albanci žive i u Albaniji, Makedoniji, Crnoj Gori. Otkrij simboliku albanske zastave i uporedite vaše rade u razredu.

O autoru

Enver Đerđeku je rođen u Đakovici 25. avgusta 1928. godine. Obavljao je mnogobrojne društvene i političke funkcije. Do 1995. godine bio je profesor Prištinskog univerziteta. Iza sebe je ostavio 15 knjiga poezije i mnogobrojne studije iz oblasti albanskog jezika i književnosti. Nosilac je najviših društvenih i naučnih priznanja na Kosovu.

LIRSKA PJEŠMA - GAZEL

*Tarih o gradnji mosta u Mostaru.
Ćupriju podiže koja podsjeća na luk duge:*

*Allahu moj! Ima l' na svjetu po ljepoti druge?
Jedan je derviš zadivljen stao i rekao riječi:
Ostavit ćemo ćupriju, a mi ćemo preći.*

Godine 974. (1576-1577.)

GAZEL O MOSTARU

Ko bi mog'o opjevati redom sve ljepote divnoga Mostara,
Zar se čudiš, srce, što ga ljubim sa ljubavlju sinovskoga žara?

O, ne ima na ovom sv'jetu, ako nema sred bajnoga raja,
Bistre vode i svježega zraka što čovjeka sa zdravljem opaja!

Ko ga gleda, život mu se mladi a duša mu u nasladi pliva.
Svaki kraj mu i svako mjestance zadivljene oči podraživa.

S voćem, s vodom i ostalim miljem on je druga Sirija na svjetu,
E bi rek'o da je rajska bašča, ko ga vidi u majskome cvijetu.

S dvije kule velika ćuprija pružila se preko rijeke čarne
Te sa svojim velebnijem lukom pričinja se poput duge šarne!

Cio svijet da obiđeš redom, ne bi naš'o onakova sv'jeta.
On je majdan darovitih ljudi, šeher Mostar ures je svijeta.

To je gn'jezdo slavnije junaka i na peru i na bojnom maču;
Ko odvazda i sada iz njega s dana na dan velikani skaču.

Neka šute indijske papige, neka svoje ne kazuju glase,
O, Dervišu! Ti si danas slavuj, koji pjeva svog Mostara krase..

Derviš-paša Bajezidagić

Nepoznate riječi:

- velebni** - veličanstveni
- majdan** - rudnik
- mjestance** - malo mjesto, mještance
- ures** - ukras
- čarni** - crni, ovdje u smislu čarobni
- šarni** - šarenici
- tarih** - historija, datum

Razgovor o tekstu

- Pjesnik tvrdi kako je nemoguće opjevati sve ljepote grada Mostara. Koje ljepote ipak opjevava? Koliko konkretnih mostarskih motiva možeš izdvojiti? (Stari most, čista voda i zrak, i šta još?)
- O čemu, prema tome, pjeva pjesnik: o Mostaru ili o svom oduševljenju Mostarom?
- Objasni poređenje Mostara sa Sirijom.
- Kakve veze ima ova strofa sa stihom On je druga Sirija na svijetu?
- Šta Mostar čini ljepšim od Sirije?
- Saznajemo li iz pjesme po čemu su ljudi u Mostaru daroviti?
- Šta je osobina papiga? Na koga Derviš misli tim oholim iskazom? Čime je dokazao da je u odnosu na njih on slavuj? Koga svojom ohološću, u poenti pjesme, veliča: Mostar ili sebe? Kakav je utisak na tebe ostavio ovaj gazel?

Gazel/gazela (perz. *ghazal*) je vrsta lirske pjesme koja je nastala u arapskoj poeziji. Sastoji se od pet do petnaest distiha s istom rimom provedenom kroz sve strofe. Gazel je pjesma s ljubavnom tematikom.

Tarih je svojevrsno spomen-obilježje pisano u stihovima. Posljednji stih najčešće skriva datum događaja kome je tarih posvećen (najčešće, svako arapsko slovo ima i brojčanu vrijednost).

O autoru

Derviš-paša Bajezidagić (prva polovina XVI vijeka) rođen je u Mostaru. Napisao je divan (zbirku poeziјe) na turskom i perzijskom jeziku. Tokom svog boravka u Mostaru opremio je biblioteku i džamiju, a napravio medresu i mekteb.

Kreativni rad

Ilustrirajte Stari most i uradite jedan umjetnički kutak sa vašim rado-vima. Za dodatak radovima možete zapisati ovaj gazel:

OPIS MOSTARSKOG MOSTA OD MEDŽAZIJE

Hvala Allahu, dan-noć nam je omogućen prelazak,
Gdje se na svijetu nalazi ovako privlačno mjesto?

Tako je visok da ti cio svijet pokazuje,
Zato su mu dali ime kompas svijeta.

Kada bi mrav video ovaj most, pomislio bi
Da su ga divovi pravili po naredbi Sulejmana.

Ovako visok luk sličan svodu vasione
Ne vidje ni ljudi ni anđela. Ovo je posao!

Da li ima izvora da od početka stalno teče?
Svijet do podnožja (ide) kao voda jutrom i večerom.

Kada dođe ljeto, Neretva oslabi poput ašika,
A kada nastupi zima, nadodge kao more, kakvo je to čudo?

Nekada ovaj luk svojom sredinom postaje tijesan,
Nekada je širok i suh, ne znam sta se događa!

Čitav svijet nađe mir danas pomoću njega,
Sačuvaj ga od zlih očiju Tvojom dobrotom, o naš Gospodaru!

Pošto je stvarni most slika (mosta na ovom svijetu)
O Medžazijo,

Prelazi preko ovog mosta, pazi šta ti je na ovom putu Božija zapovijed!

Pjesmu od sedamnaest distiha mostarskoj čupriji je posvetio i pjesnik Medžazija Sanija koja je puna stilskih figura, pogotovo metafora i poređenja. Živio je u Mostaru krajem XVI i početkom XVII vijeka. U svojim pjesmama volio je da upotrebljava čudnovate metafore, te je zbog toga sebi uzeo pseudonim Medžazi (metaforički). Umro je 1610. godine u Mostaru.

Zanimljivosti

Kao što je poznato, ovaj prelijepi i veličanstveni građevinski spomenik u Mostaru, čudo arhitekture turskog vremena, podignut je za vrijeme vladavine Sulejmana Veličanstvenog 1566. godine po nacrtu neimara Hajrudina, a pod nadzorom najvećeg hercegovačkog dobrotvora Mehmeda Karađoza.

LIRSKA PJESMA

AŠIKLIJSKI ELIF-BE

Fejzo Softa iz Travnika učeći svoju djevojku Fatu arapskoj abacedi sastavio je čitav spjev, objašnjavajući joj pojedina slova, a istovremeno upućujući joj ljubavne komplimente.

ELIF

Elif eldi, nijjet geldi
primakni se, dušo, meni
da ja kažem elif tebi:
Ti si tanka elif motka,
tu je osnov, tu je potka

Be

Be je mjesec, pod njim nokta:
ti si mjesec, ja sam nokta.
Mjesec nokta obasjava
nokta mjesec zagrijava.
Ovo dvoje be je tvoje.

Te

Te tebi je ime Fate,
u tebe su prsi zlatne:
prsi tvoje-te je moje.
Da ih meni ko ukrade,
dao bi' mu altun sade.

Džim

Džim-džamija, tursko gn'jezdo,
a meni je ime Fejzo-
sinoć sam ti harfe svezo,
a sad ti džim pokazao.

Ha

Ha-hasta sam kad te vidim,
a budalim kad ne vidim.
Ukaži se, da te vidim!
Softi malu steću hiti-
ha će odmah tvoje biti.

Sin

Sin su Softi zlatne grablje,
zgrabiće te od matere
i strpati u teftere,
na dušeke devetere.

Šin

Šin-šećerna šeće moja,
što će tebi kna i boja,
kad svak znade da si moja?
Šinom će te ograditi,
zvijezdama zakititi,
đul-bašču ti zasaditi.

Sat

Sat je tvoja pletenica,
kaži, đule, Softi svome,
kad će biti maslenica?

Dat

Dat je satu pravi brat;
ima noktu jednu više,
u toj nokti zapis veli:
„Srce moje tebe želi!“

Ti

Ti je jela tvoga stasa,
na Softu se naslonila;
on te drži oko pasa,
ti si njega zavoljela.

Fe

Fe je naša imenjača:
Ti si Fata, a ja Fejzo,
Džellešanuhu fe nas svezo!
Lahko ga je zapamtitи:
ozgor nokta, dolje peta,
bježi meni da ne vidi teta!

Kaf

Kaf je kao naše fe,
na glavi mu oka dva,
slatko gleda lice tvoje,
al milije Softa-ja!

Kef

Kef imade jednu kazmu,
s njim ču mezar iskopati
i šumicom ograditi,
pa il s tobom sreću teći,
il u mezar hladni leći.

Lam

Lam je kao teljig vola;
potražimo sada kola,
pa bježimo na livade
gdje sa lamom cv'jeće sade;
Ti ćeš cv'jetak prvi biti
i tim Softu zakititi.

Mim

Mim je sličan punoglavcu,
a čemu je Fata slična?
U kosi joj sačmakovi,
viš' đulova crne oči
tamo dragi kamenovi,
iz njih biju plamenovi,
kuda stiže - sve isprže.

He

He-helačluk meni vele,
da sam sinoć ukro tebe.
Kad bi tebe ukro, zlato,
ja bi' sretan hajduk bio,
šerijata ne bih skrio.

Lamelif

Lamelif je makazica
koja majci zlato reže,
a o vratu Softi veže;
neka Softa muku muči,
nek lamelif čerku uči.

Je

Je je čakmak, čelik tvrdi;
ti si, draga, kremen živi,
koji živu vatru kreše,
a varnica iz kremena -
u trud srca Softu žeže.

Fejzo Softa

Nepoznate riječi

elif - prvo slovo arapske abecede

nokta - tačka

altun - zlato, dukat

hiti - baci

kna - sredstvo za bojenje noktiju i kose

kazma - trnokop, pijuk

sačmak - ukras u kosi, upletnjak

helačluk - propast

šerijat - islamski propisi (prema Kur'anu)

čakmak - kresalo-komad metala kojim se kreše o kremen, a upotrebljava se za paljenje vatre, lule, cigare

trud - gljiva, parazit koja raste na stablima drveća, a upotrebljava se sa kresivom za paljenje vatre

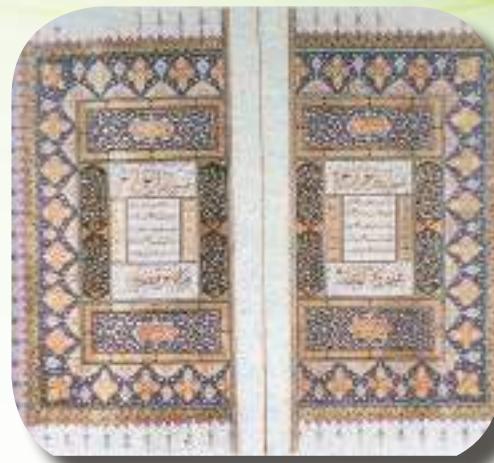
Ašiklijski *elif-be* je jedinstvena književna tvorba. Autor ove pjesme je Fejzo Softa (a prezime Softa znači učenik medrese) iz Travnika. Pjesma Ašiklijski *elif-be* nastala je krajem XVIII vijeka, a čuvala se u usmenoj predaji, što svjedoči o tome da je bila popularna i omiljena kod omladine. Ova izrazito ljubavna pjesma je izuzetna u svojim motivima koji su inspirisani specifičnim načinom života i položajem žena. Svom ljubavnom zanosu i maštanju mladi Softa je dao oduška na originalan način. Učeći svoju ljubljenu djevojku Fatu arapskoj abecedi, upućivao joj je svoje iskaze ljubavi. Fejzo Softa, uz svaki arapski harf, slovo, upućuje

ljubljenoj djevojci po jednu ljubavnu poruku, ugodaj ili želju.

Alhamijado književnost

Pod pojmom alhamijado književnosti podrazumjeva se književnost na narodnom jeziku pisana arebicom. Naziv je izведен od arapske riječi *al aldžemije* što znači strani, tuđi, nearapski.

U naroda, kod kojih je vladavina Arapa i islamiziranih Turaka trajala duže vremena i gdje je književnost na orijentalnim jezicima dosezala do svog zenita, u njenoj sjenci egzistirala je i književnost na narodnim jezicima, pisana arapskim pismom.

STARAKNJIŽEVNOST ISTOČNIH NARODA DŽELALUDIN RUMI

Mesnevija: ZMIJA I TRUHLE JABUKE

U davna vremena u jednoj dalekoj zemlji vladao je neki emir koji je veoma volio lov. Međutim, za razliku od ostalih vladara, on u lov nije išao sa čitavom svojom svitom, nego je uvijek lovio sam.

Jednom tako uze luk i tobolac sa strijelama te na svome bijelom konju izjaha u poljane. Tog dana ništa ne ulovi, pa predvečer krenu nazad svome dvoru. Usput nađe na jedan veliki voćnjak, pa uđe unutra nadajući se da će naći kakav bunar ili vrelo kako bi utolio žeđ i napojio svoga umornog konja. Lutajući kroz voćnjak ugleda pod jednim stablom jabuke čovjeka koji je spavao tvrdim snom. Širom otvorenih usta čovjek je spavao tako čvrsto da ga čak ni topot konjskih kopita nije probudio. Emir pomisli: „Ovo je sigurno vlasnik vrta. Čovjek je vjerojatno čitav dan radio, pa je sad umoran malo prilegao. Najbolje da se vratim nazad i ostavim čovjeka da spava“.

Emir cimnu uzde svog konja dajući mu znak da se okrene, kad upravo u tom trenutku ugleda veliku crnu zmiju kako se penje uz prsa čovjeka koji je spavao pod stabлом. Zmija je brzo gmizala ka ustima onog jadnika, a emir je zbunjeno stajao pitajući se šta da učini. Ako vikne i pokuša probuditi spavača, zmija bi se mogla prepasti i u strahu ujesti onog čovjeka, a već je bilo kasno da pokuša pritrčati i skinuti zmiju. Emir je s nevjericom gledao kako se zmija uvlači u usta čovjeka koji je spavao i brzo nestaje u njegovom grlu.

Kad se мало pribrao, emir priđe čovjeku i žestoko ga udari korbačem po licu. Čovjek se probudi bolno jauknuvši, a kad ugleda pred sobom emira i shvati da ga ovaj tuče korbačem posve se zbuni. Emir je bio poznat kao pravedan i milostiv vladar, pa jadni čovjek pomisli da ga je emir sigurno zamijenio s kakvim zločincem. Dok su po njemu pljuštali udarci, povika:

„Dobri gospodaru, zašto me tučeš?! Ja sam obični zemljoradnik i nisam učinio nikakvo zlo! Sigurno si me zamijenio s nekim!“

Ako misliš, gospodaru, da učinih kakvo zlo, posijeci me odmah britkom sabljom tom!

Zašto sada nevin stradam od vladarske ruke; kao da sam teški griješnik stavljaš me na muke!

Emir, međutim, ne prestajući ga tući, reče:

„Ustani i čini ono što ti kažem! Budeš li okljevao pretući ču te tako da te niko neće moći prepoznati!“

Čovjek se diže, a emir mu onda naredi da priđe gomili odbačenih truhlih jabuka na dnu vrta, i reče:

„Jedi ove jabuke i nemoj ni pomišljati da prestaneš bez mog dopuštenja!“

Siroti seljak je negodovao, ali emir ga opet stade tući, te ovaj jadnik shvati da mu nije druge već da učini kako mu je kazano. S gađenjem poče jesti gnjile jabuke, i nakon što ih pojede nekoliko pomisli da će ga emir napokon pustiti na miru. Ali, emir ga opet udari korbačem i podviknu: „Rekao sam ti da ne smiješ prestati dok ti ne kažem da je dosta! Jedi ili ćeš zaista stradati!“ Prestrašen i zbunjen, vlasnik voćnjaka nastavi jesti truhle jabuke. Pošto pojede čitavu gomicu, emir mu reče:

„Dosta je; a sad trči što brže možeš! Jahat ču za tobom i budi siguran da ču te žestoko udariti svaki put kad opazim da zastajkuješ!“

Nesretni čovjek stade trčati poljem koliko ga noge nose. Emir je jahao za njim i udarao ga korbačem tjerajući ga na sve brži trk. Čovjek je trčao i trčao, sve dok napisjetku ne klonu, uhvati se za želudac i poče povraćati. Uplašen ustuknu kad vidje kako mu iz usta iskoči velika crna zmija i brzo odgmiza u šiblje.

Tek sada ovaj shvati šta se dogodilo i zašto ga je emir onako mučio. Bilo mu je jasno da mu je tako ustvari spasio život. Vlasnik vrta pade na koljena pred emirom i stade mu se od sveg srca zahvaljivati:

„Plemeniti vladaru, mislio sam tako loše o tebi dok si me tukao i tjerao me da jedem truhle jabuke, u sebi sam te proklinjao dok si me tjerao da trčim poljem, a ti si sve to činio za moje dobro. Trebao sam odmah znati da sigurno postoji dobar razlog za ono što činiš. Oprosti što sam se usudio da pomislim loše o tebi!“

A onda se na trenutak zamisli, pa upita:

„A zašto mi odmah nisi rekao da se u mene uvukla zmija?“ Emir mu objasni: „Zato što nisam bio siguran kako ćeš primiti tu vijest. Plašio sam se da u strahu ne napraviš kakvu glupost. A i nismo imali previše vremena za objašnjavanje: zmija je bila u tebi i valjalo je što prije učiniti nešto da je istjeramo napolje“.

Dželaludin Rumi

Nepoznate riječi

emir - princ, vladar, vojskovođa
šiblje - grmlje, žbun

Mesnevija je impozantno djelo napisano u šest tomova (džildova) sa oko 26.000 bejtova/stihova. Djelo je inspirisano prije svega Kur'anom i Poslanikovim a.s. hadisima, a protkano poučnim pričama. Napisano je na perzijskom jeziku, izuzev uvoda koji su napisani na arapskom jeziku.

Razgovor o djelu

- Kakav je tvoj prvi utisak o ovoj priči?
- Da li si dosada čitao ovu vrstu priča?
- Gdje je krenuo emir?
- Na koga je naišao? Šta je radio vlasnik vrta?
- Da li se emir uplašio zmije? Jeste li razumjeli zašto je tukao čovjeka?
- Emir je spasio čovjeku život. Zašto mu odmah nije kazao kakve su mu bile namjere?
- Šta si naučio od ove priče?

Eto kako je mudri emir spasio čovjeka u koga se uvukla zmija. A mi smo iz ove priče naučili da se iza onoga što nam se ne sviđa katkad zna kriti mudrost koju tek kasnije razumijemo. Zato, kad nam naši roditelji zabranjuju da činimo nešto što nam se sviđa, ili nas tjeraju da radimo nešto što nam se ne radi, sigurno je da za to imaju dobre razloge. Nema sumnje da nas niko ne voli koliko naši roditelji, pa zapamtimo zato da su njihove naredbe ili zabrane, makar nam se često ne sviđale, ustvari radi našeg dobra. Često možda odmah ne razumijemo o kakvom dobru se tu radi, ali budimo sigurni da ćemo kada odrastemo i shvatimo razloge tih naredbi i zabrana, biti zahvalni svojim roditeljima što su i na taj način brinuli o nama.

O autoru

Dželaludin Muhamed Rumi poznat i kao Mevlana, islamski duhovni velikan XIII vijeka, anadolijski mistik, perzijski pjesnik, učitelj i vodič onima koji vole i priželjkuju ljubav jednog i jedinog Boga. On je čovjek čiji stihovi privlače duše ljudi, bez obzira na vjersku pripadnost, poučavaju i bude dobro u njima, pri tome šireći poruku mira i ljubavi. Smatra se jednim od najznačajnijih mističnih pjesnika islama, koji je pisao na perzijskom jeziku. Ime Rumi je dobio zbog toga što je život proveo u Rumu (Rumski sultanat), današnja srednja Anadolija, dok naziv Mevlana na perzijskom jeziku znači „naš vodič“.

Za UNESCO ovo je bio dovoljan razlog da oda priznanje ovom velikanku, nakon tako mnogo vijekova, proglašavajući 2007. godinu godinom Rumija.

PUTOPIS

KAO U STAROJ ISTOČNJAČKOJ BAJCI (Odlomak iz putopisa *Nekrolog jednoj čaršiji*)

Putopis *Nekrolog jednoj čaršiji* nalazi se u istoimenoj zbirci putopisa Zuke Džumhura koja je ujedno i prva njegova objavljena putopisna knjiga. Kao i kroz cijelu knjigu i uz ovaj putopis nalaze se zanimljivi crteži kojima se vizuelno dočarava ono o čemu pisac piše.

(...) Trule tarabe, dryvne kuće, desetak kubeta, stotine automobila i jablanovi. Sakrivena u šiblje, turbeta na gomili dotrajavaju kao neko ogromno, neupotrebljivo i polupano posuđe, bačeno u korov.

Na Istoku se spomenik ne može uvijek vidi-
ti cio. Sve je napuklo i za sve se zalijepio „novi-
ji“ svijet dućana i daščara. Vidi se obično kuge ili
samo vrh minareta.

Na dnu dvorišta Ejubove džamije, u zelenilu šedrvana i česama ima sto-
tinjak kvadratnih metara stare turske keramike, ljepše od one u jedrenskoj *Seli-
miji*, i svježije od one u *Plavoj džamiji*. Na ovim pločama sve se veže i prepliće
u zelenim čvorovima i opet nadovezuje u vječnom ponavljanju teme koja je bez
početka i kraja kao u staroj istočnjačkoj bajci.

Ovo je ispjevalo pjesnik koji nije znao za granice dozvoljenog i nedozvoljenog, i bježeći jedino od čovjekova lika, iskreno i tiho pjevalo je po ovom zidu svoju malu zelenu strofu. Nju može zapamtiti svako ko voli da čita čudna slova kojima je napisana, ali niko je ne može ponavljati i recitovati. Plemenitom površinom sa svih strana tankim plavim venama istočnjačkog ornamenta teče nježni krvotok arabeske.

Iz dvorišta Ejubovog turbeta svi putevi vode u stara turska groblja. Da nema dugačkog naselja na drugoj strani, ovo bi bio grad mrtvih. Bez kapija, strogih aleja, bez prodavaca cvijeća, bez čuvara, crnine i svijeća, ovo čuveno tursko groblje liči na livadu po kojoj su nakrivo izrasle velike bijele pečurke od kamena. Kao da je ovdje smrt bila obična i svakodnevna stvar, a na drugim mjestima u svijetu izuzetna nesreća koja se mora uljepšati.

Penjući se prema kafanici na briještu, učini vam se da se grobovi nadovezuju i ređaju kao brojanice i, odjednom, požurih, ne zagledajući se i ne obazirući se. (...)

Plovim ispred stare otomanske krstarice *Medžidije*. Starudija rđa u plićaku ispred nezgrapne žute palate sultanovog admiriliteta.

Bespomoćna carska olupina po kojoj se suše ribarske mreže i danas ponosno plovi svojih dvadesetak milja, sjekući i modre talase nekog zamišljenog mora na šarenim lajpciškim litografijama zadjenutim u uglove berberskih ogledala u Anadoliji.

Plovimo opet sredinom masne vode i sječemo glavice trulog kupusa koje bacaju lađari sa prepunih dereglija. Uramljena u malo okno brodarskog prozora odmiče sporo, kao na starinskom filmu, dugačka siva panorama starog Stanbola. Ivicom vidika prolaze džamije staroga sultana i velikih vezira.

Cio prizor ispuni *Sulejmanija*, velika bogomolja još većeg osvajača, za koju je neimar godinama odabirao mjesto. Poslije dodoše kvartovi drvenih kuća, isječeni uskim sokacima po kojima od jutra do mraka, kao u crijevima ogromnog džina, jure ljudi i ševroleti.

Na ovim ulicama nema nezaposlenog svijeta. Tri pertle i dva češlja, jagnjeća glava i malo luka, vunene gaće, maramica ili jedna riba, već je trgovina na trotoaru. Trguje se u kući, u radnji, pred radnjom, na ulici, u prolazu u krevetu. Jak glas ili diskretan šapat su jedina reklama. Galama zamenjuje velike firme, male oglase, plakate i skupa neonska svetla.

Ovaj svijet na ulicama, kapijama i parkovima koji nikad nije štrajkovao ipak je uvek u nekakvom štrajku bježeći po cio dan od velikog posla i dangubeći na sitno. (...)

Zuko Džumhur

Nepoznate riječi:

admiralitet - vrhovna komanda pomorske vojne sile

aleja - ulica s drvoredima s obje strane, često samo za pješake, šetalište

arabeska - ukras u arhitekturi, čilimarstvu, na raznim predmetima; sastoji se od linija, različitih motiva, npr. biljnih, koji su isprepleteni na najrazličitije načine

berberski - pridjev koji se odnosi na berberina, brijača

bogomolja - mjesto na kojem se ljudi mole Bogu

brojanica - predmet sastavljen od zrna koje ljudi drže među prstima za vrijeme molitve

dangubiti - uzaludno trošiti vrijeme

daščara - koliba napravljena od dasaka

dereglja - dugačak čamac širokog i ravnog dna za prevoz raznih tereta

džin - div, biće ogromnog rasta

korov - zajednički naziv za samonikle biljke koje ometaju rast poljoprivrednih usjeva

krstarica - vrsta ratnog broda

kube - kupola

lajpciške litografije - razglednice u boji, izrađivao ih Theodor Eismann krajem XIX vijeka

lajpciški - pridjev koji se odnosi na Lajpcig, grad u Njemačkoj

milja - mjerna jedinica (anglosaksonska milja = 1,6 km; nautička milja = 1,8 km)

neimar - majstor, graditelj

nekrolog - članak napisan povodom nečije smrti

ottomansko - pridjev koji se odnosi na Ottomansko carstvo koje je postojalo od 1453. do 1922.

sokak - dio ulice

šadrvan - fontana

ševrolet - chevrolet, marka automobila

taraba - plot, ograda od dasaka

Razgovor o tekstu

- Možeš li otkriti za koji grad pisac govori?
- U odlomku prepoznaj šta se odnosi na kulturu, šta na historiju, a šta na privredu opisanog grada. Obrati pažnju na to kako je opisana arabeska u dvorištu Ejubove džamije. Šta misliš zašto je pisac naziva pjesmom i zelenom strofom? Kakav je odnos građana prema prošlosti svog grada?
- Pročitaj zadnju rečenicu pa razmisli kakav je odnos građana prema budućnosti. Razmisli zašto pisac kaže: „Kao da je ovde smrt bila obična i svakodnevna stvar, a na drugim mjestima u svijetu izuzetna nesreća koja se mora uljepšati.“
- Nalaze li se u tvom gradu groblja u blizini naselja ili su udaljena od njih? Ko ih uređuje?

Putopis je prozna književna vrsta u kojoj su putovanje i izgled proputovanih predjela ili zemalja povod za umjetničko oblikovanje zapažanja, dojmova i razmišljanja o svemu što je putopisca zaokupilo na putovanju. Putopis može biti napisan književnoumjetničkim, znanstvenopopularnim ili novinarskim (publicističkim) stilom.

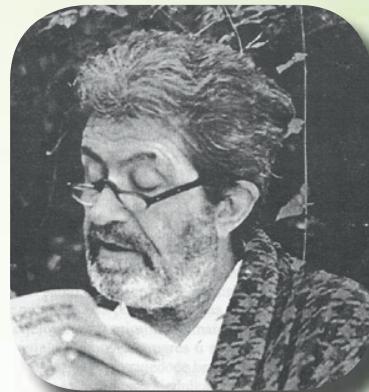
Nekrolog je članak napisan povodom smrti nekoga tek umrlog pokojnika (sa podacima o njegovom životu, radu i zaslugama).

Crtanje ljudskih likova

U islamu je prema nekim tumačenjima zabranjeno prikazivanje likova, posebno ljudskih. Isto vrijedi i u judaizmu. Imajući to na umu, protumači dio iz odlomka u kojem se govori o tome kako je tvorac arabeske izbjegavao samo ljudski lik.

O autoru

Zuko Džumhur (1920-1989. g.) rođen je u Konjicu. Bio je putopisac, karikaturist i slikar. Osim putopisa, pisao je i scenarije za filmove, od kojih je najpoznatiji *Miris dunja*. Radio je i izuzetno popularni putopisni TV serijal pod nazivom *Hodoljublja*. Napisao je scenarije za više kratkih i tri za igrane filmove. Uradio je 35 scenografija za pozorište. Zajedno sa Momom Kaporom autor je knjige *Zelena čoja Montenegro*. Umro je u Herceg Novom, a ukopan u rodnom Konjicu 29. novembra 1989. godine. Njegov putopisni dar podstakao je mnoge da posjete mesta koja je putem knjiga, crteža i TV emisija predstavlja. Za njega se vežu brojne anegdote. Jedna kaže da Zuko nikad nije htio priznati da ima godina onoliko koliko ima. Od tog broja odbijao je spavanje i bolest jer to za njega nisu bili proživljeni već prospavani i prebolovani vremenski periodi. DOBRI DANE, JA TE SE NE BOJIM, je njegova rečenica.

Zanimljivosti

Po predanju Sultan Mehmeta, osvajač Istanbula je sanjao da je ovdje sahranjen Ejup, saborac poslanika Muhameda i ovde je dignuta džamija oko mesta na kome je sultan sanjao da je grob. U pitanju je sveto mjesto i poslije odlaska na hadžiluk u Meku ovo je jedna od sljedećih tačaka za svakog muslimana kada je hodočašće u pitanju.

ROMAN

Kad imaš sve, ne vidiš ništa, progledaš tek kad nemaš ništa.

Vilijam Šekspir

STARAC SLIČAN SUMORNOM DANU (Odlomak iz romana *Legenda o Ali-paši*)

Mladi nosač Alija sanja da postane bogat i oženi Almasu, djevojku u koju je zaljubljen. Dok obavlja svoj hamalski posao, upoznaje mnoge ljudе, između ostalih i Hasan-dedu, poznatog gradskog škrtca koji u kući krije veliko blago. Kad se dedo razboli, Alija preuzima brigu o njemu, iako mu starac ne vjeruje i neprestano sumnja da će ga pokrasti. Pročitaj roman i saznaj šta je bilo s dedom i njegovim blagom te da li se ispunio Alijin san. Odlomak koji slijedi opisuje prvi susret Alije i Hasan-dede.

Osvanuo tako i petak. Kišan proljetni dan. Krupne kapi padaju tako brzo, kao da se nadmeću, i začas se stvorise lokve po kaldrmama, pa potočići. Pokisao Alija do kože. Ruča na čepenku i tuži se Omeragi:

- Ništa - veli - zaradio nisam.

Poslije džume namaza pozva ga pred džamijom Mula-Hasan dedo da mu nešto uradi.

Zar on? Nije se Alija mogao dosta načuditi. Mula-Hasan dedo, naime, za svojih šezdesetak godina, otkako je u Sarajevu, još nikada nije dao hamalu zrade. Kada bi na čaršiji kupio što teže, ostavio bi dio u nečijem dućanu i u dva-tri navrata sam nosio kući.

Čudak je bio taj starac. Govorilo se da je vrlo bogat, jer je u mladosti trgovao nabavljući robu čak iz Misira, a i putovao je mnogo u trgovinu. Ne znaju odakle je i kada se stanio u Sarajevu. Neki misle da je arapskog, a neki opet da je jermenskog porijekla. Ali svak zna da je škrt, da je pohlepan i povučen sav u sebe. Ručao bi hljeba, večeravao u najmanjoj aščinici, jer se Mula-Hasan dedo nikada nije ženio. U mladosti nije imao vremena od trgovanja i nagomilavanja zlata, a i bilo mu je žao da s nekim dijeli svoj mal. Ta ženu valja hraniti, odijevati... Pa još ako rodi dijete, pa drugo, treće... „Uh, bolje je ovako sam. Djeca, šta će mi to“, mudrova je. „Ako bih dobio kćer, valjalo bi je do zrelosti hraniti, pa onda udati, eto ti: trošak, propast, džaba radio, za drugog, za zeta. Jok! A ako bi mi se našao sin, htio bi, kad odraste, udjela u poslu, a mogao bi se i oženiti, pa dovesti u kuću, u moje teško stečeno blago, još jednu tuđu kost... Ne, ne!“

Zato se Mula-Hasan-dedo nije oženio. A ni prijatelja i drugova dedo nije imao. „Šta će mi? Da im plaćam, da ih čašćavam, pa da o meni laju, ili da me okradu. Svak je hrsuz i zavidnik. Niko ne smije znati imam li šta... Jer kad bi znali... Ta i tako me obligeću i prate. Misle: pun dedo novaca, pun zlata... Ali neka, neka samo misle...“

(...)

- Slušaj, Lepire, čuo sam da si poštenjačina. - Počeo je šaputati podvlačeći mu drhtavu ruku pod jaku mišicu. - Treba da mi nešto uradiš. Ostario sam. Ne mogu više sam. Ama nemoj, Boga ti, mene siromaha ucviljeti. Nemoj mi skupo, sinko moj lijepi!

Samo da ga ušutka, da ne sluša više to piskutanje, Alija, onako pokisao, izusti:

- Dat ćeš mi koliko hoćeš, dedo. Samo s halalom.
- He, he... fala ti, ti si čovjek i po - nasmiješi se starac i pogleda ga svojim malim lukavim očima.
- A šta će ponijeti?
- Ništa. Za drugo mi trebaš. Ne pitaj, sinko, vidjet ćeš...

(...)

Kiša je nemilice lila i prodrla sebi put kroz tanak Aljin gunjac, pa mu sad golica tijelo i unosi u njega studen, jezu, bolest. Hasan-dedo koračao je svojim tankim nožicama prepolagano, kao da ga se ovaj hršum s neba ni najmanje ne tiče. Navikao je on u svom životu i na kiše i na vreline, i na hladnoće. Najednom zastade nasred puta, jer je ugledao tanku cjeplju drva, koja je nekom seljaku ispala iz tovara. Brzo se okrenuo lijevo-desno, vidi li ga ko, pa se sagne i uze drvo.

- Šta će ti to? - upita Alija.
- Kako šta će? Da naložim. Ponijet će kući.
- Daj, ja će.
- Jok! Mogu i sam. Ne vrijedi ni stoti dio stare jaspre, a tebi da dam da nosiš, pa ćeš iskati hamaliju.
- Ama kakvu hamaliju, dedo? Dužan je čovjek starijeg pomoći - i Lepir uze biljicu, pa je zabaci na rame. Kad su stigli pred kućna vrata, starac ogromnim ključem otvori bravu, pa jedva rastvori vrata, koja su zaškripala kao da je sto šejtana zapjevalo veselice.

Našli su se u prostranom dvorištu. Sva kaldrma zarasla u travu i gladišku, a uza zidove okolo pod strehom toliko naslaganih iscijepanih drva koliko Alija za života video nije. Ta drva kupio je već desecima godina dedo, kupio i slagao sve u strahu da ne ozebe, iako iz njegove kuće još nitko nije video pramička dima, makar zima bila i najžešća. Alija je razgoračenih očiju promatrao ta drva i mislio kako bi ona bila dovoljna da se pet siromašnih obitelji grije preko cijele zime.

- Šta se toliko ogledaš i okrećeš? - upita ljutito uplašeni starac.
- Gledam drva. Mašallah! Imaš ih dosta, mogao si ovu bilju i ne ponijeti.

- Kako, rasipnič? Zar ostaviti na cesti?
- Našao bi je neko drugi, kome su drva potrebni-ja.

- Potrebnija - pisnu Hasan-dedo. - Zar ima veće fukare od mene? Nigdje nikoga svoga, star, nemoćan, ne radim... Hej!

- Pa i jesi fukara, dedo, velika sjerotinja. Ja se, vjeruj, s tobom mijenjao ne bih. Ali, što da ti uradim, da ne kisnemo dalje ovdje na avlji?

Pogrbljeni se starac zlokobno nasmiješi i zažmirkava svojim očicama, pa otpoče rastegnuto i lukavo, tresući se pri tom na svojim tanahnim nožicama:

- Vidiš ono drvo, onu trešnju sinko. Gledaj, eno ona grana što je na testu izvirila, nju da posiječeš. Ja ne mogu, ne mogu se penjati, star sam, grbav...

- Posjeći granu? A što, lijepi dedo, sevap je da nekom na testu opadne koja trešnja. Nek se okusi! Pa to mi muslimani ne bismo smjeli raditi! - čudi se Alija, a kiša mu sve više i više prodire uz ovratnik, praveći već čitav mali vodopad niz njegova leđa.

- Šta ti tu mudruješ, budalo hamalska! Lepir si ti, pravi lepir i u glavi i u srcu. Što da posiječeš? Eh, luda glavo, da ti baš kažem. Vrijedi ovaj nasihat više nego da ti platim i čitav dukat. Dakle slušaj: Vidiš, trešnja zri, a djeca, kopilad, penjat će se na zid, pa na granu, pa će i u avliju i okrasti me. Natjerat će ih matere... Čuvam svoje, pa zar je to grijeh?... Već hajde, posijeci, popni se! Čekaj da ti donesem sjekiru.

(...)

U dnu dvorišta ogromnom su katančinom zabravljeni i suša i atar, iz kojeg se ne čuje već odavno nikakvo živinče. Nema, odavno već nema Mula-Hasan dedo ni mačka. Ne isplati se držati hajvana. Hem ždere, hem se znade i pogoropaditi, pa ne dati dosta mlijeka. Krava ti je teret, pogotovo kad je mlijeko tako jeftino. A pas, mačka, ili drugo beskorisno živinče, to je najveća budalaština.

To neka hrane magarci na dvije noge! Kad je dedo otvorio sušu, plašljivo se okrenuo prema Lepiru, ne slijedi li ga, pa se uvuče unutra i zatvori. Za kratko vrijeme iznese sjekiru i Lepir se hitro pope, pa zasiječe u drvo.

Enver Čolaković

Razgovor o djelu

- Šta saznaješ o Hasan-dedi na osnovu ovog odlomka?
- Kako je opisan? Pronađi dio teksta s fizičkim opisom i pročitaj ga. Pisac jednom fizičkom osobinom slika dedin karakter. Znaš li kojom?
- Kakve su Hasan-dedine oči? Ako su oči ogledalo duše, kakav je onda dedo?
- U jednom dijelu odlomka Hasan-dedo govori o samom sebi. O kojem periodu svog života priča? Da li je to obično prisjećanje prošlosti ili ipak saznajemo nešto više?

- Kakvo mišljenje ima čaršija o dedi? Zašto ga niko ne voli?
- Kakav je tvoj odnos prema Hasan-dedi? Šta tebi znači novac?
- Misliš li da novac kvari ljudе? Kako tumačiš poslovicu „Nije zlato sve što sija?“
- Kako se zove postupak kojim se pisac udaljava od osnovnog toka zbivanja opisom nekog predmeta, osobe ili događaja? Od ranije znaš da se u obradi neke teme pripovjedač služi naracijom, opisivanjem i dijalozima. Koji elementi dominiraju u ovom odlomku?
- Kakva je ova vrsta pričanja?

Nepoznate riječi:

aščinica - gostonica

bakal - prodavač sitne robe

bilja - cjepanica, drvo

ćurak - krzneni ogrtač

džuma namaz - muslimanska podnevna molitva petkom

đozbojadžija - vrač

fukara - siromah

hajvan - životinja

hamal - nosač

hamalija - nagrada za nosača

hrsuz - lopov, ugursuz, spadalo

hršum - nered, juriš, napad

jaspre - sitan srebreni novac

kanat - krilo od vrata

mal - imovina, bogatstvo

Misir - turski i arapski naziv za Egipat

nasihat - savjet

oka - stara mjera za težinu

sevap - dobročinstvo, dobro djelo

sihirbaz - vještac, čarobnjak

telal - objavljuvач novosti

terzija - krojač

testa - cesta

valija - namjesnik, poglavatar pokrajine

Legenda je pripovijest u prozi ili stihu koja govori o neobičnom događaju ili historijskim i legendarnim ličnostima i to tako da su povjesno-bibliografski podaci pomiješani s fantastikom. Ovaj književni žanr jasno odvaja svijet realnog i fantastičnog, s tim da nadnaravno i tajanstveno ima dominantnu ulogu. Iako ima elemenata mitološkog i često graniči s bajkom, legenda ima poučni karakter pa, naprimjer, uvijek nagrađuje moralne, a kažnjava nemoralne likove.

O autoru

Enver Čolaković bio je bosanskohercegovački prozaik, pjesnik i prevodilac.

Prevodio je s mađarskog i njemačkog jezika, objavljivao je i stručne tekstove iz fizike i matematike, a radio je kao profesor, pozorišni režiser, korektor i urednik.

Studirao je matematiku i fiziku u Beogradu i Budimpešti, a historiju u Zagrebu. Pisati je počeo kao dječak, i to na dva jezika: bosanskom i mađarskom. U periodu do 1945. objavio je više prijavljedaka i eseja te roman *Legenda o Ali-paši* (1944.). Tek četvrt vijeka kasnije izašlo je drugo izdanje njegovog romana (1970.), koji i jezikom i struktukom predstavlja veliko umjetničko djelo iz Bosne i o Bosni. Ostavio je u rukopisu pet romana, više prijavljedaka i pjesama.

Umro je 18. augusta 1976. od posljedica srčanog udara.

NAUČNO-FANTASTIČNI ROMAN

2001: ODISEJA U SVEMIRU

2001: Odiseja u svemiru je slavni britanski naučno-fantastični film iz 1968. godine

SASTANAK NA STAZI (Odlomak)

Pola sata kasnije pilot objavi : „Kontakt za deset minuta. Molim vas provjerite sigurnosni pojas“.

Flojd posluša i odloži papire. Pokušavati čitati za vrijeme točke nebeskog žongliranja, koja je trajala posljednjih tri stotine milja, značilo je samo izazivati vraga; najbolje je bilo zaklopiti oči i opustiti se dok se svemirska letjelica trzala naprijed-natrag uz kratka uključenja raketa.

Nekoliko minuta kasnije on prvi put spazi Svemirsku stanicu jedan, udaljenu svega nekoliko milja. Sunčeva svjetlost blještala je i iskrila na uglačanoj metalnoj površini diska promjera tri stotine metara koji se sporo okretao. Nedaleko odavde, krećući se istom stazom, nalazio se svemiroplov Titov V, zabačenih krila, a odmah uz njega jedan gotovo loptasti Aries-1B, tegleći konj svemira, s četiri zdepaste noge koje su mu stršile s jedne strane - amortizeri za spuštanje na Mjesec.

Svemirska letjelica Orion III spuštalala se s više staze, tako da se iza stanice pružao spektakularan prizor Zemlje. S visine od dvije stotine milja Flojd je mogao obuhvatiti pogledom povelik dio Afrike i Atlantskog okeana. Iako je bio prilično

oblačno, on je ipak uspio razaznati plavo-zelene obrise Zlatne obale.

Središnja os svemirske stанице, s ispruženim pristajnim kracima, sada je lagano lebjdela prema njima. Za razliku od konstrukcije iz koje je nicala, ona nije rotirala ili, bolje rečeno, okretala se u suprotnom smjeru brzinom koja je predstavljala tačnu protutežu rotaciji stanice. To je omogućavalo da se svemirska letjelica, koja dolazi u posjet, spoji s njom te da se putnici i teret prebace bez opasnosti od pogubnog zavitlaja i odbacivanja.

Uz jedva osjetljiv udar, brod i stanica se spojiše. Izvana su doprli metalni, škripavi šumovi, a zatim se začulo i kratkotrajno pištanje zraka dok su se tlakovi izjednačavali. Nekoliko sekundi kasnije vrata zračne komore su se otvorila i u kabinu stupi jedan čovjek u svijetlim pripojenim hlačama i košulji kratkih rukava, odjeći koja je bila gotovo odora osoblja svemirske stanice.

„Drago mi je da smo se upoznali, doktore Flojd. Ja sam Nik Miler iz osiguranja stanice. Brinut ću se o vama sve dok vam šatl ne krene“.

Oni se rukovaše, a onda Flojd uputi osmijeh stjuardesi i reče:

„Molim vas, prenesite moje čestitke kapetanu Tinesu i zahvalite mu na udobnu letu. Možda ćemo se vidjeti i na povratnom putovanju“.

Vrlo oprezno - proteklo je više od godinu dana otkad je boravio u bestezinskom stanju i morat će proći neko vrijeme prije negoli se ponovno navikne na boravak u svemиру - on se, ruku pod ruku, izgura iz zračne komore, ulebdjevši u veliku, kružnu prostoriju u osi svemirske stanice. Soba je bila debelo podstavljenata, a na zidovima je imala mnoštvo udubljenih rukohvata; Flojd se čvrsto uhvati za jedan od njih u trenutku kada se cijela prostorija počela vrtjeti, da bi na kraju dostigla brzinu rotacije stanice.

Kako je dobivala na brzini, slabašni i sablasni gravitacijski prsti počeše ga stezati, dok je polako plutao prema kružnom zidu. Sada je stajao, njišući se naprijed-natrag blago poput vlati morske trave kad nađe plima, na onome što je na čudotvoran način postalo zakriviljeni pod. Centrifugalna sila okretanja stanice preuzeila je vlast nad njim; ovdje je još bila posve slabašna, budući da se os nalazila nedaleko odavde, ali će se postojano pojačavati kako se bude udaljavao od središnjeg dijela.

Krenuo je za Millerom iz središnje prijelazne prostorije niz zakriviljene stube. U početku mu je težina bila tako slaba da se gotovo morao potiskivati nadolje, koristeći kao uporište rukohvat. Tek kad je stigao do salona za putnike, na vanjskom omotaču velikog diska koji se okretao, nakupio je već dovoljno težine da se gotovo normalno kreće.

Salon je bio preuređen od kada je posljednji put bio ovdje, a i prilično obogaćen. Osim uobičajenih stolica, malih stolova, restorana i pošte, sada su se tu nalazili brijačnica, samoposluga, kino i trgovina suvenirima u kojoj su se prodavale fotografije i slajdovi Mjeseca i planeta, kao i garantirano pravi komadići

Lunika, Rangera i Sarvejora, svi zgodno umotani u plastiku i prekomjerno skupi.

„Mogu li vam donijeti nešto dok čekate?“ upita Miller. „Ukrcavamo se za tridesetak minuta.“

„Volio bih da mogu dobiti šoliicu crne kahve... Dvije kocke šećera... A i da pozovem Zemlju“.

U redu doktore... Ja ču vam donijeti kahvu, a telefoni su tamo“.

Živopisne kabine nalazile su se na svega nekoliko metara od pregrade s dva ulaza iznad kojih je stajalo: DOBRO DOŠLI U SEKTOR SJEDINJENIH DRŽAVA i DOBRO DOŠLI U SOVJETSKI SEKTOR. Ispod toga nalazilo se obavještenje koje je bilo ispisano na engleskom i ruskom, te na kineskom, francuskom, njemačkom i španjolskom.

MOLIMO VAS, PRIPREMITE:

Putovnicu

Liječničku potvrdu

Dozvolu za prijevoz

Deklaraciju o težini

Bilo je neke ugodne simboličnosti u činjenici da su se putnici, čim bi prošli kroz pregradne ulaze, u oba smjera, ponovo smjeli slobodno izmiješati. Graničnik je tu bio isključivo zbog administrativnih razloga.

Uvjerivši se prvo da je pozivni broj za Sjedinjene Države i dalje osamdeset jedan, Flojd otkuca svoj dvanaestobrojčani kućni broj, umetne plastičnu svenamjensku kreditnu karticu u prorez za plaćanje i nakon trideset sekundi dobije vezu.

Washington je još spavao, jer je do zore preostalo još nekoliko sati, ali on neće nikoga ometati. Njegova domaćica dobit će snimljenu poruku čim se probudi.

„Gospodine Fleming... Ovdje doktor Flojd. Žao mi je što sam morao tako naglo krenuti. Biste li, molim vas, pozvali moj ured i zamolili da odu po moja kola... Nalaze se na aerodromu Dalas, a ključevi su kod gospodina Beileja, višeg časnika kontrole leta. Zatim nazovite klub Hajka i lov i ostavite poruku za sekretara. Neopozivo neću moći sudjelovati na teniskom turniru sljedećeg vikenda. Prenesite im moje izvinjenje... Bojam se da su računali na mene. Zatim nazovite firmu Downtown Electronics i recite im da ako video u mojoj sobi ne bude popravljen do... Oh, srijede... Onda mogu odnijeti tu vražju stvar“. On zastane da bi došao do daha, pokušavajući se sjetiti još nekog problema koji bi mogao iskrasniti tokom idućih dana.

„Ako vam ponestane gotovine, obratite se uredu; oni će mi moći dostaviti hitne poruke, ali ču ja možda biti prezauzet da odgovorim na njih. Recite djeci da ih volim i da ču se vratiti što prije budem mogao... Doviđenja“.

Flojd je pokušao neprimjetno šmugnuti iz kabine, ali bilo je prekasno; već je bio primijećen. Prošavši kroz izlaz sovjetskog sektora, prema njemu se uputio dr. Dimitrij Mojsevič iz Akademije znanosti SSSR-a.

Dimitrij je bio jedan od najboljih Flojdovih prijatelja; i baš zbog tog razloga bijaše posljednje osoba s kojom je želio razgovarati, sada i ovdje...

Artur Č. Klark

Razgovor o tekstu

- Odlomak opisuje putovanje svemirske letjelice *Orion III* kroz svemirski prostor i njezino spajanje sa svemirskom stanicom. Šta Flojda remeti u čitanju? Kako zamišljaš „nebesko žongliranje“ svemirske letjelice?
- Opiši prostor koji okružuje Flojda. Koji je spektakularni“ prizor mogao obuhvatiti pogledom?
- Šta je u tom Flojдовom okruženju moguće, a šta nije? Potkrijepi to podacima iz teksta.
- Zbivanja u odlomku veoma su uvjerljivo opisana. Šta doprinosi toj uvjerljivosti?
- Koji motivi opis ovog nestvarnog događaja čine tako stvarnim? Šta o tome možeš zaključiti iz Flojдовog telefonskog razgovora sa Zemljom?
- Pronađi u tekstu naučne termine. Kako oni utječu na realističnosti prikazivanja zbivanja? Da li su to stvari ili izmišljeni naučni pojmovi?
- Naučna fantastika je zabavna književnost koja putem brojnih motiva (putovanje kroz vrijeme, otkrivanje novih svjetova...), gradi svjetove u čijem prikazivanju ne uvažava prirodne zakone. Po tome ona ima nešto zajedničko s natprirodnim fantastičnim pričama. Ta su književna djela pisana stilom koji se temelji na izmišljenim i naučnim podacima.
- Po čemu se naučna fantastika ipak razlikuje od ovih fantastičnih priča?

Naučno/znanstveno fantastična književna djela slikaju svijet budućnosti uz pomoć naučnih/znanstvenih spoznaja. Pripadaju zabavnoj književnosti, a temelje se na izmišljenim i znanstvenim podacima i na primjeni znanstvenih termina.

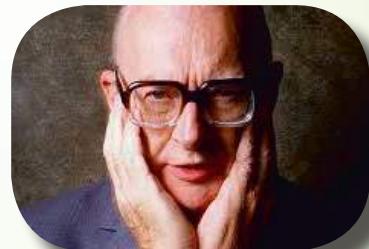

Kreativni rad

Pogledaj insert iz filma 2001: *Odiseja u svemiru*; ilustrirajte po vašoj zamisli i napišite za domaći zadatak Moje putovanje svemirom.

O autoru

Artur Čarls Klark (Arthur Charles Clarke) (1917-2008.) britanski je pisac i pronalazač. Smatra se jednim od najpoznatijih pisaca naučne fantastike. Završio je Kraljevski koledž u Londonu i magistrirao matematiku i fiziku. Glavne teme njegovih romana i priča jesu istraživanja kosmosa, mora i vremena, mjesto čovjeka u vasioni i susreti s vanzemaljskim inteligencijama. Zbog doprinosa nauči u njegovu je čast Međunarodna astronomska unija nazvala geostacionarnu orbitu Klarkovom orbitom. Želio je da mu na grobu stoji epitaf: „Ovdje leži čovjek koji nikada nije odrastao, ali nije ni prestajao odrastati.“ Njegova djela su: *Grad i zvijezde*, *Pad mjeseceve prašine*, *Otok delfina*, 2001: *Odiseja u svemiru*, *Sastanak s Ramom*, 2010: *Druga Odiseja*, *Pjesme udaljene Zemlje*, 2061: *Treća Odiseja*, 3001: *Završna odiseja* i dr.

LJETOPIS

Ljetopis ili hronika je opširni zapis bitnijih zbivanja zapisanih po redu kako su se događali.

Godina 1183. (7. V 1769-26. IV 1770.)

Rusi i Poljaci, sa snagama od 60-70 hiljada ljudi i 27 topova, opkolili su tvrđavu Hotin. Muslimanima stigoše u pomoć Abaza-paša, Kahriman-paša i drugi neki i tako muslimanska vojska izvojeva pobjedu na sablju nad neprijateljem koji je imao dosta gubitaka. O ovome događaju stiže u Sarajevo 5. rebiul-evela na Petrov-dan (9. VII 1976.) radosni ferman, kojim povodom je tri dana trajalo veselje uz pucnjavu topova.

U istom mjesecu stiže ferman u kojem se kaže da je oko stotinu hiljada Rusa i Poljaka zajedno navalilo na islamske zemlje i nakon prelaza rijeke Turle nenađano opsjednulo tvrđavu Hotin. Međutim, beglerbeg Merkaši i metesafir Teke sandžaka Abaza i miri-miran Ali-paša navale na neprijatelja i protjeraju ga do u njegov logor i tu pobiju oko 30.000 neprijatelja. Na muslimanskoj strani palo je 600-700 šehida, a ranjeno je nekoliko stotina vojnika. U fermanu je naređeno da se u hutbama spominju ovi junaci.

U ovim vijestima je javljeno da je ranjen hotinski paša Husejin-paša, koji je navodno bio izašao iz tvrđave prema neprijatelju. Međutim, kasnije se ispostavilo da je lažan spomenuti ferman koji govori o pretjeranim pobjedama i koji sultana i učesnike toga boja proglašuje gazijama. Ovaj ferman su sastavili nekakvi lažljivci i varalice. Dakle, svijet je, i ne provjerivši stvar, proslavio ove pobjede. Zatim je opet stigao tatar s veselom vijesti da je neprijatelj prešao sa 18.000 vojnika preko tri mosta na rijeci Turli i navalio na tvrđavu Hotin, gdje je poginulo 25.000 neprijatelja, a osim toga je Avdi-aga zarobio hiljadu neprijatelja, a 200 pogubio. Stradalo je 1000 oklopnika u neprijateljskoj vojski. Tim povodom je veselje trajalo tri dana uz pucnjavu topova. Javljeni je također da je zaplijenjeno osamnaest neprijateljskih topova i TRIPUT MJERI, JEDNOM RECI.

Stiže vijest da su ponovno neprijatelji navalili na Hotin i da s brojnom vojskom već nekoliko dana opsjedaju hotinsku tvrđavu. Veliki broj muslimanske vojske je pobjegao, ali se konačno ohrabriše, protjeraše neprijatelja i tako osloboдиše hotinsku tvrđavu. (...) Konačno, muslimanska vojska napusti Hotin, a čete koje su se s drugu stranu rijeke borile budu posjećene od ostale vojske, jer je uslijed kiša rijeka nadošla i porušila mostove, pa oni koji bijahu sposobni preplivaše rijeku i pobjegoše s Hotina. Tako neprijatelj nađe praznu tvrđavu i zauze je. Vezir dozvoli bosanskim četama da se vrate kućama, davši im zapečaćena pisma. Na plaću za 1183. godinu imalo je pravo samo 200-300 osoba. Svijet se začudio dolasku vojske i njenom otpuštanju, jer mir još nije bio sklopljen. To je bilo neuobičajeno.

Priznajem da sam bilježenjem događaja zadnjih nekoliko stranica preuradio, a bilježio sam ih čim sam za njih saznao. Naime, vijesti o pretjeranim pobjedama i strahovitom porazu neprijatelja, pokazale su se lažnim. Zato, evo sada

obećajem da će od sada ubuduće sačekati najsigurnije vijesti, strpiću se da prođe više vremena, pa tek onda ih obilježiti.

Godina 1197. (7. XII 1782-25. XI 1783.)

Kako je prije pojave kuge dvije godine uzastopno vladala suša, to je pšenica veoma poskupila, tako da je šinik iznosio osam groša. Takvo stanje je potrajalo oko deset mjeseci. Zatim u selima poče harati kuga, a tada bijaše pšenica uslijed povoljnih vremenskih prilika dobro rodila. Tako najednom pade cijena pšenici na tri groša po šiniku, čemu se svak začudi. (...) Božijom providnošću visoka cijena pšenici, koja bijaše izašla na blizu deset groša po šiniku, održa se kratko vrijeme. Iako je u selima zavladala kuga i svijet nije požnjeo ni pokupio žito, ipak uslijed velikog roda cijena pšenici spade na stotinu para po šiniku, a to je sve Božija dobrota.

U našem gradu je u godini u kojoj haraše kuge umrlo od kuge osam hiljada duša, zajedno sa djecom, kršćanima i židovima. Isto toliko je umrlo prije dvadeset godina. Ne može biti da je umrlo više od tog broja. Hotinsku tvrđavu i mnoge pokrajine, a i njegova vojska je tamo prezimila.

Dakle, ubuduće, to jest u 1184. godini, sve što se dogodilo i što će se dogoditi, bilježiću, ako Bog da, najsavjesnije i najtačnije.

Mula Mustafa Bašeskija

Razgovor o djelu

- Koliko događaja navodi Mula Mustafa Bašeskija u prvom odlomku iz *Ljetopisa*?
- Koji su to događaji? Događajima u navedenom odlomku nije posvećena jednaka pažnja i isti prostor. Zašto?
- Kakve su prve vijesti koje stižu s hoćinskog ratišta? Navodi li Bašeskija broj „neprijateljskih“ vojnika? Kako stanovnici Sarajeva reaguju na vijesti o izvojevanoj pobradi nad brojnim neprijateljem?
- Opet stižu vijesti o sukobima oko tvrđave Hotin. Iste kao i prethodne?
- Ima li trodnevni slavlja u gradu?
- Šta je ljetopisac Bašeskija naučio iz ovog događaja? Njegove riječi vrijeđi ponoviti: „Priznajem da sam bilježenjem događaja zadnjih nekoliko stranica preuranio, a bilježio sam ih čim sam za njih saznao. Naime, vijesti o pretjeranim pobjedama i strahovitom porazu neprijatelja, pokazale su se lažnima. Zato, evo sada obećajem da će odsada ubuduće sačekati najsigurnije vijesti, strpiću se da prođe više vremena, pa tek onda ih obilježiti“. Vjeruješ li ti svim informacijama koje čuješ?
- U čemu je sličnost prvog s drugim događajem? Ko tu nije provjeravao informaciju? Je li sudija potvrdio da je kršćanin opsovao? Kako Bašeskija naziva ubice kršćanina? Zašto je grupa „hudih sijedi prostaka“ uopće smjela ubiti nekoga? Obavještava li nas Bašeskija da su oni kažnjeni? Već, sigurno, znaš šta su ljudska prava. U okviru ljudskih prava posebna

pažnja posvećuje se tzv. nacionalnim i vjerskim manjinama. Možeš li na osnovu ovog primjera reći zašto je važno poštovati ljudska prava? Šta se dešava ako ne prihvatimo da je svaki pojedinac jednako vrijedan?

Ljetopis je književna forma koja nastoji svoje čitatelje uvjeriti da sadrži neu-pitno istinite događaje, one koje historija potvrđuje. Prozna književnost, čak i ako spominje historijske događaje ne izbjegava mijenjanje događaja iz prošlosti. Ljetopis je i knjiga u koju se zapisuju događaji iz života jednog grada, aktivnosti pojedine institucije, organizacije ili zajednice.

Nepoznate riječi:

Hotin ili Hoćin - grad na rijeci Dnjestru u Ukrajini

rebiul-evel - treći mjesec muslimanske godine

Petrov-dan - praznik

ferman - carska naredba, dugačko pismo

Turla - turski naziv za rijeku Dnjestar

beglerbeg - vrhovni komandant osmanske vojske

metesafir - izaslanik

šehid - musliman koji pogine u borbi za vjeru, nevino pogubljen, mučenik

sandžak - osmanska upravna oblast; izvorno na turskom znači zastava

vilajet - pokrajina, provincija, zavičaj

hutba - propovijed koju drži imam u džamiji petkom i za vrijeme bajrama

gazija - junak iz rata

Tatar - naziv naroda

ćurčija - kožar koji pravi prsluke od ovčije kože

šerijat - muslimanski vjerozakon

hud - zao

mehkema - sud, sudska zgrada

kadija - šerijatski sudija

vezir - ministar

četa - vojna jedinica

kuga - zarazna bolest

šinik - mjera za pšenicu

groš - srebrni novac

Zanimljivosti

Na početku *Ljetopisa Bašeskija* piše: „Ovdje ću navesti i zabilježiti datume nekih događaja koji se zbiše u Sarajevu gradu i bosanskom ejaletu, jer kako se kaže: Što je zapisano ostaje, a što se pamti iščeze!“ *Ljetopis* počinje pisati u svojoj 25. godini života, odnosno 1756. i piše ga sve do 1805. Prije nego napiše citiranu rečenicu, on će navesti i neke poznate događaje

iz prošlosti. Pisao je na turskom jeziku. Događaji u Ljetopisu su raznovrsni: Bašeskija bilježi vremenske prilike, urod voća i povrća; navodi cijene prehrabnenih artikala; navodi posljedice kuge te pojave i drugih bolesti, imena umrlih, broj rođenih; izvještava o zemljotresima, odlascima vojnika u rat... Original Bašeskijinog *Ljetopisa* čuva se u Gazi Husrev-begovoj biblioteci u Sarajevu.

Kreativni rad

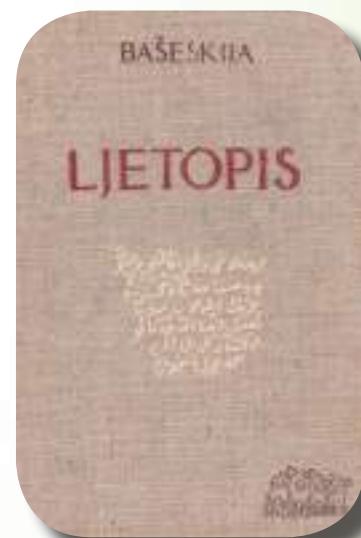
Pisanje ljetopisa traži sposobnost zapažanja važnih pojava i dešavanja i pisanje bogatim rječnikom za opis istih. Probajte i vi, zapišite u nekoliko dana podatke o aktualnim dešavanjima u našem društvu pa prezentujte u školi jedno drugom. Uporedite radove kako bi primjetili šta je kome bilo važnije u tom istom periodu kada ste zapisivali podatke.

O autoru

Mula Mustafa Bašeskija (Sarajevo, 1731-1809.), bosanskohercegovački je ljetopisac, pjesnik, kaligraf i skupljač narodnog i kulturnoga blaga. Tačan datum rođenja nije u potpunosti utvrđen, a o njemu se zna samo ono što je ostavio u svom djelu *Ljetopis*. Može se uvrstiti u bosansko-hercegovačke astronome.

Ljetopis Mule Mustafe Bašeskije ima veliku kulturnu značajnost, jer prikazuje povijest Sarajeva i Bosne u drugoj polovici XVIII vijeka. *Ljetopis* je napisan na turskome jeziku, a obuhvaća hroniku nekoliko desetljeća, na kraju XVII vijeka i samom početku XIX vijeka, u kojoj

je zapisao svakodnevne i povjesno važne događaje. *Ljetopis* je sastavljen arapskim neshi-pismom, a na turskome jeziku, kakvim se tada u Sarajevu i diljem Bosne, govorilo među manjim brojem gradskoga stanovništva.

BAŠESKIJA

Jutros je, usred ljeta, snijeg pao, težak i mokar. Plaću zaprepaštene bašte. Bilježim to i šutim, jer svikao sam na čuda. Vidim, kroz okna dućanska, zabrinuta prolaze lica, i nijema. Kamo će stići, Bože koji sve znaš? Ne hulim, samoću sam ovu primio ko dar, ne kaznu, ko premoć, nipošto užas. Stići će, znam, odjutra, ljudi neki. Morao je noćas neko umrijeti. Duša je moja spremna, ko kalem i papir preda mnom. Šutnja i čama. Koga si, noćas, otrgnuo gradu? Čije ćemo ime pominjati jutrom, uz duhan i kahvu, narednih dana. Treba biti mudar, neka se strava čekanja na licu ne očituje. Jer, dugo je trebalo dok shvatih: ovo je grad u kom sve bolesti zarazne su. Širi se ljubav ko žutica i kuga. I mržnja se jednako koti. Nisam li, možda, odviše sam. Nije to dobro, toliko sam svikao na samoću. Mislim li pravo, Bože? Tako je nekoć (i to стоји zapisano), crvena kiša lila ponad grada, pometnja i strah rasli ko korov. A malo je zdravih u gradu duša. I pravo je što je tako. Jer, bolest otkuda - jasno mi je, al otkuda zdravlje. Je li, Bože, zbilja, otkuda zdravlje? Pitaju li to ovi ljudi oko mene (što isto ih primam, znajući da ni dva nisu ista ni pred Tvojim, ni pred mojim licem), pitaju li? I znaju li da ih motrim? Kako bi im samo srca uzdrhtala ove redove da vide! Gripešim li prema sebi, tek tada sam drugima prav. Prema njima gripešim li, pravdu prema sebi ispunjam. Šta je onda istina, reci mi, Bože moj? Moli te skromni Mula-Mustafa, što druge želje nema već tih da bude, i još tiše ode, kad dođe čas.

Abdulah Sidran

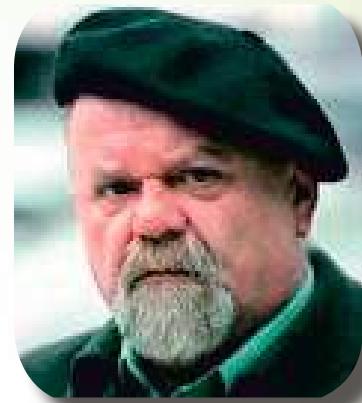
Razgovor o pjesmi

- Ljetopis je bio tema na jednom od tvojih časova književnosti. (Prisjeti se: Bašeskija je najveći dio svog života proveo kao pisar u dućanu ispod Sahat-kule na Baščaršiji. U svom *Ljetopisu* bilježio je najvažnije događaje, navodio broj umrlih i rođenih. U svom Ljetopisu bilježio je najvažnije događaje, navodio broj umrlih i rođenih. Šta je zajedničko odlomku iz *Ljetopisa* i pjesmi Abdulaha Sidrana? Ko je lirski subjekt u ovoj pjesmi, a

- ko autor *Ljetopisa*? Bilježi li Bašeskija i u ovoj pjesmi, kao u svom *Ljetopisu*, umrle osobe? Zašto on spremno dočekuje vijest o umrlim osobama, samo zbog toga što je za njega to uobičajena vijest?
- Kako ti razmišljaš o smrti? Kako autor gleda na smrt? Uporedite razmišljanja između sebe, da čujete mišljenje drugih mnogo je bitno.

O autoru

Abdulah Sidran (1944. Sarajevo) je bosanskohercegovački pjesnik, prozaik i filmski scenarist. Osnovnu školu, gimnaziju i Filozofski fakultet pohađao je u Sarajevu. Uređivao omladinske listove i časopise, predavačke tribine, itd. Do aprila 1992, kad je počeo rat u BiH, bio zaposlen na TV Bosne i Hercegovine. U književnosti se javio šezdesetih godina, pjesmama i prozom, u generaciji mlađih književnika. Za svoje pjesničke knjige nagrađivan je najznačajnijim književnim i društvenim priznanjima (Šestoaprilska nagrada grada Sarajeva, Godišnja nagrada Udruženja književnika BiH, Godišnja nagrada Izdavačkog preduzeća *Svjetlost*). Redovni je član Akademije nauka i umjetnosti BiH.

Kreativni rad

Pogledajte jedan od Sidranovih filmova. Sadržinu filma analizirajte uz pomoć nastavnika. Pronađite elemente u nekom njegovom filmu sa sadržinom *Bašeskije*.

PRIPOVIJETKA

DEDINA SMRT

Negdje krajem leta, otac i sestra Anifa otišli su u Tursku, gde su se zadržali nedelju dana. Istog dana kad je otac oputovao, ukrao sam trotinet iz stričevog dvorišta. Celi dan sam se vozio stazama u Tvrđavi. Predveče, kad sam se vratio kući, stric je bio besan. Sin mu je celi dan preplakao za trotinetom. Da bi ga umirio stric me je poštено istukao. Legao sam plačući. Otac je bio na putu. Kome da se požalim? Leškario sam ispod jorgana. Raspust je još trajao, pa nisam morao ni u školu. U neko doba pojavila se majka koja mi je još s vrata, suznih očiju rekla:

- Sine, deda umire! Gotov je!

Skočio sam s dušeka.

- Kako gotov?

- Šlogirao se, jezik mu odebljao, niti govorи, niti čuje...

- Mama, da li je stric kod kuće? - zapitao sam.

- Jeste, zašto pitaš?

- Sinoć mi je rekao da nikad više ne pređem njegov prag

Moj deda, Moj deda! Moje sve, moje najmilije! Odlučio sam da ipak odem u stričevu kuću, gde je deda živeo. Stric me je ljutitim pogledom vratio s praga.

Nisam znao šta da radim. Majka me je poslala na česmu po vodu. Na povratku, iz čista mira, ispustio sam testiju iz ruke. Poslala me po zejtin, novac mi je neko ukrao ili sam ga izgubio. Prvi put sam umjesto jogurta uzeo rakiju. Dok sam igrao fudbala, povredio sam nogu: umesto lopte, šutnuo sam kamen. Nisam mogao ni da jedem, posle prvog zalogaja bio sam sit. Bezglavo, samo sam se vrteo po sokacima, samo sam mislio na dedu, kako da dođem do njega, kako da ga pitam za savete i kako da upravljam svojim mislima...

Da zna za testiju rekao bi: „Ona se kupuje“. A za rakiju „Ona se pije“. Za izgubljene pare „Dobićeš druge“. A za nogu: „Namestiće ti“.

Šta da kažem njemu? Smrt niti se kupuje, niti pije, niti donosi, niti prolazi. Smrt prekida sve.

Majka, braća i sestre bili su u stričevoj kući. Satima sam ih čekao da ih pitam kako je mome dedici.

Odgovorili su:

- Loše!

Prokljinjao sam strica što me ne pušta u kuću. Barem da provirim da vidim dedu kako leži. Sanjao sam čudne snove. Deda kako je zamišljen i neće da mi odgovori na pitanje: „Kako je kad ti umire najbliži?“ Setio sam se kako se naglo trgnuo kada sam ga one noći na poljani pitao za smrt.

Nekoliko dana, dok se deda borio sa smrću, meni je igralo desno oko! Nisam znao da li je loše ili dobro, gde je deda da mu kažem:

- Čuvaj se igra mi desno oko!

Zašto se otac ne vraća? Još dva dana pa će stići. Kako da mu javim da odmah dođe? Kako da mu kažem, svom ocu, da njegov otac umire? Da umire moj deda?

Eh, jednom prilikom deda mi je kazao:

- Džabe, sine, pare i pamet u glavi ako nemaš godine koje donose iskustvo!

Zašto nisam veliki pa da znam kako da pomognem dedi?

Ponovo sam ga sanjao. Diže me na konja, udara ga po sapima, konj me nosi prema cvetnoj livadi, a deda nestaje u mraku... Ja vičem: „Deda ima mesta na samaru i za tebe“, a on mi odgovara: „Nema više sine mesta za mene“.

Na taj san mi se nadovezao još čudniji. Nepoznati čovek mi prilazi i govori:

„Zdravo, sine, ja sam Serbez, otac tvog dede koga mnogo voliš. Ti za mene znaš, a ja za tebe još ne. Zato mi dozvoli da te upoznam. Deda ti je mnogo pričao o meni, a meni još nije pričao o tebi. Ali, uskoro će. Ti voliš svoga dedu? I ja volim svog sina. On dolazi meni, a tebi ostavlja dobra dela što sam ja njemu ostavio. Pazi kome ćeš ih ti ostaviti“.

Igrao sam se s drugovima oraha. Posle neke šale svi smo se slatko smejali. Poneo me je smeh, kako bi to deda rekao. Upravo u tom trenutku pokraj nas su prošli stric i teča.

Nosili su belo platno i male testije. Skamenio sam se. Smeđ se na čas pretvorio u najžalosniji i najiskreniji plač.

Moj deda je umro! Plačući, jedva sam se dovukao kući.

I ukućani su plakali. Nešto kasnije došla je tetka. Jecala je:

- Sine, tvoj deda... Ti znaš... Koliko te je... Nije mogla više... Stalno te tražio... Ali,...

Moj otac... Kasno je... Hajde, dodji, zove te...

- Neću sada. Kada je trebalo, stric me nije zvao. A sada, kada je deda umro, zove me.

- Dobro, sine, dobro... Pusti sada to... On te zove!

- Neću, tetka! Bar da sam ga živog video!

- Živ je, sine moj! I mimikom me poslao da te pozovem.

- Ko živ? Moj deda?

Pojurio sam kao vihor. Kada sam ušao u bolesnikovu sobu, deda me je pogledao i jedva progovorio:

- Do-đi-si-ne, se-di-do me-ne...

Ukućani su briznuli u plač.

- Posljednih pet dana nije ništa mogao da kaže! - začudila se tetka - a čujete li ga sad?

Jedva sastavljući slogove, deda je govorio:

- Sedi, sine...

Malo se podigao. U izbledelim dedinim očima pročitao sam poruku, osjetio sam njegovu poslednju želju da svoju sedu glavu i životom izborano lice prisloni na moje još nejake dečije ruke. Želeo sam da mu pomognem, da budem nežan, hrabar i velik. Drhtavim rukama obgrlio me je i zadnjim naporom se podigao, pripajajući se uz mene. U trenutku, jedna jedina - postati jedno biće i živeti dugo, dugo...

- Sine, imaš li para...

- Imam, deda.

- Ne treba puno... Pošalji nekoga da mi kupi malo grožđa i Bože...

- Ići ću ja, deda!

Htio sam da potrčim, a deda me uhvati za ruku:

- Ne ti! Ja s tobom imam još malo vremena...

Ukućani su se hvatali za džep, hteli su da mu kupe što je poželio, ali on to nikome nije dozvolio. Rekao je:

- Želim od mog unuka.

Poslao sam svoga druga po bozu i grožđe. Sa suzama u očima pitao sam dedu:

- Sine moj, ne plači! Ja ubrzo odlazim na daleki put.
- Kakav put, deda?
- Na put bez povratka. Nego, kaži kako ti je bilo ovih dana?
- Užasno, deda.
- Još nije užasno.
- Puno sam sanjao. Sanjao sam i tvog oca.
- Koga? Serbeza? Šta ti je Serbez rekao?
- Rekao mi je da te čeka da dođeš i da mu pričaš o meni.
- Na koga ti liči taj Serbez?
- Na moga tatu, deda.
- Tačno. Tvoj otac liči na Serbeza... A gde je moj Serbez... Ovaj, gde je tvoj tata? Da li se vratio?
- Nije, deda. Dolazi večeras.
- Bojim se, biće kasno, sine. Pa, ja idem, a moga najstarijeg sina nema da me isprati.
- Stići će, deda, stićiće!
- Neće, sine... I zapamti, ako mi oči ostanu otvorene, to je zbog Serbeza... Ovaj... Tvoj oca...

Dečak je doneo bozu i grožđe. Deda je stavio u usta zrno grožđa i kašičicu boze.

Jedva je to progutao. Kazao je:

- Slušaj me dobro! Uskoro ćeš odrasti. Postaćeš čovek. Bićeš dobar, omiljen i poštovan čovek. Živećeš lepo, ja to znam. Zar ima nečeg lepšeg od toga?
- Deda, ti ne možeš umreti. Ja to ne dam! Hoću da se i ti ponosiš sa mnom!
- Držao mi je ruku. Šaka mi je bila topla.
- Deda, kad odrastem, imaću puno novca, pa će doktorima platiti da ti pomognu da ozdraviš. Kupiću ti mnogo cigareta, vodiću te svuda sa mnom, kupiću ti zlatan štap...

Osetio sam da je njegova ruka hladnija. Oči su mu bile široko otvorene. Svojom rukom spustio sam mu kapke, ja, umesto moj otac koga je deda ipak najviše voleo i želeo.

Po dedi, tata će mi od sada biti tata i deda.

Deda je umro, a u ušima su mi još odzvanjale njegove reči:

- Kasno je, sine. Zadovoljan sam životom. Čovek nije srećan kad umire. Ja jesam... I ne zaboravi, sine, ja umirem, a ti se rađaš!...

Muharem Serbezovski

(tekst je sa prijevodom sa romskog na srpskom jeziku)

Razgovor o tekstu

- Da li ti se dopala ova priča?
- Kakvo je tvoje iskustvo sa gubitkom drage osobe? Priča je potresna, zar ne?
- Zašto je dječak bio potrešen zbog djedove bolesti? Kakav je bio njegov odnos sa djedom? Možete li imati druga u starijoj osobi?
- Kako je postupio stric? Da li je vama ostalo žao da niste mogli uraditi nešto više za izgubljenu osobu?
- Kako biste opisali djeda? Koliko strpljenja je pokazao? Koje su bile njegove zadnje riječi? Da li nas on uči mudrosti življenja i neizbežnog kraja?
- Otkrijte pouku ove priče, svako za sebe, ali jedna je ipak najvažnija. Poštovati i voljeti svoje bliske što više možete i to pokažite.

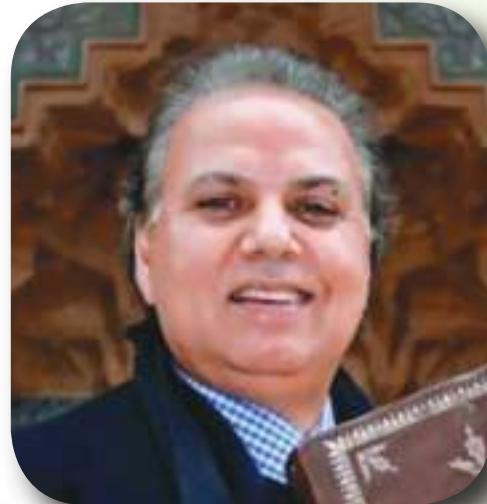

Kreativni rad

Napišite redosledno sve ono što želite da uradite za svoje bliske, koliko puta trebate reći „volim te“, poljubiti mamu; uraditi neki posao zajedno sa tatom; sestri i bratu kupite poklon, uradite sve što će pokazati koliko ih volite.

O autoru

Rođen je 1950. u najvećem romskom naselju na Balkanu, Šuto Orizari u Skoplju, u jedanaestočlanoj porodici. Počeo je da pjeva sa 14 godina, kada je zbog siromaštva morao da počne da zarađuje. Od tada je objavio pedesetak albuma i napisao oko 400 pjesama, od kojih neke spadaju u najveće hitove narodne muzike, poput *Ramo, Ramo, druže moj, Zašto su ti kose pobelele druže, Sine moj, Za venčanim stolom...* Za mnoge njegove pjesme dosta ljudi veruje da su romske narodne. Uglavnom se iznenade kad čuju da te pjesme imaju autora, a pogotovo kada saznaju da je on još uvijek živ i zdrav. Osim muzikom, bavi se i književnošću i prevođenjem. Autor je pet romana: *Šareni dijamanti, Cigani A kategorije, Rat ciganskih bogova i Cigani u NOB-u*, zbirke pjesama *Niko ne zna puteve vetrova i Cigana* i studije *Cigani i ljudska prava*, koja je prevedena na sedam jezika i uvrštena u fond 128 univerzitetskih biblioteka. Preveo je na romski jezik *Kur'an i Bibliju*, kao i romane *Zločin i kazna* Fjodora Mihajloviča Dostojevskog, *Rat i mir* Lava Tolstoja i *Sto godina samoće* Gabrijela Garsije Markesa.

DRAMA

NAJVEĆE I NAJJAČE ORUŽJE NA SVIJETU (Odlomak iz drame *Priča kapetana Porporelosa*)

Porporelosova nova priča ne može biti završena jer je nestala iz košare. Kapetan, zajedno s članovima posade: Nostromom, Timunjerom, Pijancem - filozofom, Fortunatom, Jednookim i Mornarom kreće u potragu za Kuharom, odbjeglim članom posade koji je ukrao kraj priče. Tragajući, dolaze do otoka na kojem surovo vlada lažni kralj. Prisustvuju turniru u puzanju i u pobjedniku prepoznaju „glavom i bradom“ - Kuhara. Njihov bivši prijatelj je u međuvremenu postao prvi ministar neobičnog otoka i nametnuo nevjerovatne običaje: zatvaranje roditelja u starački dom, kupus sa slaninom kao glavno jelo, jedno govoriti, a drugo misliti... Kralj protjeruje družinu s otoka. Dok na brodu kuju planove o ratu protiv otočke vlasti, pristižu im nezadovoljni stanovnici otoka i jadaju se kapetanu.

KAPETAN: Vi ste sikurno pjesnik?

PJESNIK: Jesam, pjesnik sam, ma zaludu kad se moja riječ već petnaest godišta ne čuje. Stavili su mi ovaj katanac na usta da mučim i mučeći da umrem!

KAPETAN: E, to je najstrašnije što se životu čovjeku može dogodit!

PJESNIK: Gdje pjesnici nemaju slobodu, tamo je narod jadan i potlačen.

KAPETAN: I mi tu imamo jednog pjesnika i filozofa!

PJESNIK: Znam, čuo sam da mu je poznata tajna otvaranja ovog sramotnog katanca.

KAPETAN: Fortunato, gdje je filozof?

FORTUNATO: Dolika je u štivi! Napio se pa razmišlja!

KAPETAN: Povedi k njemu ovoga dobrog čovjeka i neka ga subito oslobodi od te sramote.

PJESNIK: Adios, senjor! (*Odlazi s Fortunatom.*)

KAPETAN: Adios, senjor!

JEDNOOKI: Kapetane, evo još bjegunaca, govore perfeto naški!

KAPETAN: Pusti ih, neka uđu! (*Ulaze tri djevojčice i kleknu pred kapetanom.*)

KAPETAN: Najprvo, na noge, djevojčice! Čovjek nikad i ni pred kim ne smije klečati!

SVE TRI: Tako su nas učili!

KAPETAN (strogo): Na noge, djevojčice, i neka čujem koja je nevolja!

PRVA: U škole nam mjesto stranijeh jezika uveli debele i tanke batine!

SVI: Auuuuuu!

DRUGA: Daju nam šibe za svaku riječ koju izgovorimo, a koja nije od škole odobrena!

TREĆA: Ja sam jučer dobila deset debelih, samo zato što sam rekla da mi je glupo kad đaci moraju napamet učiti lekcije!

PRVA: Sve nam zabranjuju!

DRUGA: Zabranili su nam igrat razreda pred školom.

TREĆA: Zabranili su muškima da igraju nogomet!

SVI: Auuuuuu!

PRVA: Sva dječja igrališta pretvorili u vojničke poligone!

DRUGA: Daju nam toliko domaćih zadataka da nemamo ni sekundu vremena za igru!

TREĆA: Moraju djeca nosit u školu po dvije burse knjiga!

SVI: Auuuuuu!

PRVA: Bolnice pune djece s istegnutim ručnim zglobovima.

DRUGA: A koliko ih ima s iskrivljenom kičmom!

TREĆA: Daju nam čitat samo neke glupe priče!

PRVA: Ne smijemo ništa sami uzet za čitat!

DRUGA: Samo što nam oni propišu!

SVI: Auuuuuu!

KAPETAN: Dosta, dosta, sve sam razumio! Momci, jeste li čuli ove strahote?

SVI: Jesmo!

KAPETAN: Hoćemo li dopustit da se pjesnicima stavlja katanac na usta?

SVI: Nećemo!

KAPETAN: Da se djeca kilave noseći po dvije burse nepotrebnih knjiga?

SVI: Nećemo!

KAPETAN: Da se smiju čitat samo glupe i loše priče?

SVI: Nećemo!

KAPETAN: Da čovjek pred čovjekom ropski kleči?

SVI: Nećemo!

KAPETAN: Da ljudi pužu i idu četveronoške kao kučki?

SVI: Nećemo!

KAPETAN: Da jedu samo lardo, oli vam špek s kupusom?

SVI: Nećemo! KAPETAN: Hoćemo li dozvoliti da se iz kuće ćeraju roditelji zbog afitavanja?

SVI: Nećemo!

KAPETAN: Da se takmičenjem u puzanju stiče čast i vlast?

LOŠ GLAS DALEKO SE ČUJE

SVI: Nećemo!

KAPETAN: Bravo, momci!

FORTUNATO: Nećemo! Pardon, pogriješio sam!

KAPETAN: Fortunato, pazi! Naša sveta i povjesna dužnost je da pomognemo ovom jadnom i napačenom narodu!

NOSTROMO: A s čim mu pomoći?

TIMUNJER: Navalit na okupatora, eto s čim!...

NOSTROMO: A oružje? Đe nam je oružje? Najprvo je kapetan rekao da ima šest pušaka, onda devedeset, a sada, kako vidimo, nema nijedne...

KAPETAN: Časa nemamo. (*Dolaze Pijanac, Pjesnik i Fortunato.*)

NOSTROMO: Oružja nemamo!

JEDNOOKI: Nemamo pušaka i mitraljeza.

KAPETAN: Dosta! Imađinaj se, filozofe, ovi momci govore da mi nemamo oružja!

PIJANAC: Imamo mi najveće i najjače oružje na svijetu! A to je mašta! Je li tako, kolega pjesniče?

PJESNIK: Tako je, prijatelju! Još ako je čeljade slobodno, mašta ne zna za kraj!

SVI: Tako je!

Feđa Šehović

Nepoznate riječi:

sikuro - sigurno

dolika - dolje

štiva - brodska ostava, spremište

subito - odmah

adios - zbogom

senjor - gospodin

bursa - torba

hučak - pas

lardo - vrsta jela, kupus sa slaninom

špek - slanina

oli - ili

ćerati - tjerati

afitavati - iznajmljivati

imatinati se - zamisliti se

Komedija - vrsta drame šaljivog, smiješnog, satiričnog sadržaja. Prikazuje ljudske nedostatke i izlaže ih podsmijehu i ruglu.

Didaskalije/remarke - dio dramskog teksta, obično stavljen u zagradu ili štampan drugim tipom slova. Ima zadatak da reditelja, glumca ili čitaoca upozna s izgledom scene, ambijentom u kojem se odvija dramska radnja i da dočara ponašanje glumaca (mimiku, gestove). To su obično kratki i jednostavnii zapisi, najčešće lišeni literarne vrijednosti.

Scena/prizor/pojava - manja kompozicionna jedinica u drami koja nastaje promjenom broja lica na sceni.

Dijalog - razgovor dviju osoba; uz monolog, osnovni oblik kazivanja u dramskom

tekstu kojim se ističe suprotnost ili sličnost među likovima te ih dovodi u situaciju da otkrivaju svoj karakter.

Monolog - oblik prikazivanja dramske radnje (najčešće u monodrami) u kojem se jedna ličnost ne obraća drugoj ličnosti, već sebi, odnosno publici. To je duži govor jednog dramskog lika, govor „nasamo sa samim sobom“.

Razgovor o tekstu

- Kakvo je tvoje mišljenje o državi gdje se jedno misli, a drugo govori, državi gdje se roditelji zatvaraju u starački dom?
- Kako ste razumjeli to takmičenje u puzanju?
- Šta misliš, ko je organizator tog takmičenja? Šta želi njime postići? Koji je cilj takmičara? Šta im pobjeda donosi?
- Kakvim ti se čine likovi posade broda? Šta možeš reći za Porporelosa?
- Pod kojim se zajedničkim imenom članovi posade najčešće javljaju? Šta svi najčešće čine?
- Kako reaguju na kapetanove riječi?
- Na šta su, kao Svi, navikli? Pronađi zanimljivu Fortunatovu reakciju koja će ti pomoći u traženju odgovora.
- Protiv čega su lica u ovom odlomku? Šta žele postići?
- Odlomak završava rečenicama Pijanca i Pjesnika. Po čemu su slična ova dva lika? U odlomku pronađi scene koje kriju odgovor.
- Smatraš li da je mašta dovoljna da bi se pobijedilo u borbi za pravdu?
- Kako se ti nosiš sa problemima? U vezi s tim odredi glavnu misao ovog odlomka.
- Likovi govore jezikom Dubrovnika (Hrvatska) i njegove okoline.
- Objasni značenje izraza: „staviti katanac na usta“ i „stjecati čast i vlast takmičenjem u puzanju“. O kojoj se stilskoj figuri radi?
- Uporedi probleme učenica iz ovog odlomka sa svojim školskim problemima. Imaju li šta zajedničko?

Kreativni rad

Pokušajte na času likovnog kreirati - nacrtati kostime za predstavu Priča kapetana Porporelosa. Neka ti naš prijedlog pomogne da zamislis kako se to može uraditi.

O autoru

Feđa Šehović (1930.) rođen je u Bileći. Nakon studija u Zagrebu, počeo je raditi kao profesor u Dubrovniku. Kratko je bio slobodni novinar. Radio je i kao direktor drame Hrvatskoga narodnoga kazališta u Splitu. Krajem šezdesetih godina pokrenuo je Studentsko kazalište *Lero*. Pisao je i pod pseudonimom Raul Mitrović. Objavio je 15 romana, a 14 njegovih pozorišnih djela izvedeno je u različitim teatrima.

KULTURA

Kultura je obilježje jednog naroda. Za jedan narod koji uspješno stvara i uspije prenijeti vrijednosti vlastite kulture svojim nasljednicima, kažemo da taj narod ima i njeguje svoju tradiciju.

Kako ste se u VII razredu već upoznali sa dijelom svoje bogate kulture i tradicije, sada ćemo produžiti upoznavanje vrijednih dostizanja materijalne i duhovne kulture Bošnjaka. Zanati kojima su se bavili tradicionalni predstavnici, svjedoče o jakom i razvijenom osjećaju za estetiku i prefinjenost ne zaboravljujući na funkcionalnost i namjenu. Porodične kuće su spoj komoditeta i poštovanja privatnosti ukućana koji su znali svak svoju ulogu. U tom kontekstu, običaji čuvanja porodičnih vrijednosti imaju poseban značaj kao i ponašanje i odnosi sa ljudima u svojoj okolini zasnovani na islamskom bontonu.

Ovo znanje koje steknete, neka bude samo osnova na kojoj će se razvijati interes za vlastitu historiju i tradiciju i ako Bog da postanete čuvari iste sa plemenitim ponašanjem i nezaboravom onoga što su vaši preci stvarali i ostavili u amanet nama i vama.

STARE PORODIČNE BOŠNJAČKE KUĆE

Stare porodične bošnjačke kuće sa svojim neodvojivim dijelom, avlijom, su dio kulturno-historijskog nasljeđa koje se u svom izvornom obliku već napušta u savremenom modernom načinu življenja. Mi ćemo govoriti o tradicionalnoj bošnjačkoj kući.

Kuće su uvijek tako građene, da jedna drugoj ne zaklanja vidik. Tu se lice kuće po mogućnosti okrene na ulicu i obično jedna veća soba u prvom katu iznese se malo na sokak, da ženski dio može gledati na ulicu. Prostorije su komotne jer ukućani vole da budu rahat, komotni.

Oko cijele kuće podignut je visok zid, a gdje je potrebno, udari se po zidu još i kalkan, štit od dasaka, da se tako spriječi svaki pogled nepozvanom oku. Posebna „sokačna“ vrata vode iz ženske avlige, a „muška“ vrata iz muške avlige na sokak. Kroz srednja vrata prolazi se iz jedne avlige u drugu, a kroz „konšipke“ (vrata na jedno krilo) izlazi se u bašču ili komšijsku avliju.

Kraj uličnih, a i drugih vrata na-

lazi se u zidu malen izbočen prozorčić, kapidžik s mušepcima ili rešetkama za gledanje. Kraj tog kapidžika odigravaju se romantične idile za ašikovanje. Djevojka razgovara sa momkom kroz taj kapidžik, a on stoji na sokaku.

Kuće i po gradovima i po selima, gotovo su uvijek na jedan kat. Hodnik u prizemlju zvao se **hajat** a na spratu **divanhana**. Sa strana od hodnika, poređane su sobe koje su se zvalе **halvati** i bile su na dvije i više stepenica - **basamaka**, više od hajata i divanhane.

Do divanhane vode stepenice - basamaci, a ograda po red njih je **trabozan**. Pored divanhane, sa strane podizali su se **čardaci**, istaknuti dio sobe sa mnogo prozora i svjetlosti.

Prednji dio divanhane koji je izdignut i iznesen naprijed, samo je od prozora i tu ima puno svjetlosti. Tu se primaju gosti, musafiri. Ova se soba zvala **kamarija**. Kamarija je bila uređena sa minderom i jastucima, domaćim tkanim čilimom. Po minderu se pruži slamnjača, koja se zastre materijalom od čohe ili tkanim poput čilima, a pravi se i od svile i bogato zlatom navezu. Da ne bude tvrdo, prostre se po cijeloj dužini mindera, široko, vunom napunjeno šilte. U čoštimama su posebno

manja i deblja šilteta. Duž cijelog mindera i drvenog ukrasa, naslona, prislone se mehki, vunom napunjeni ili slamnati tvrdi jastuci. Jastuci su od čohe, a često i od kadife i svile.

Treba još spomenuti jedan prostor u kući, obično otraga, a to je kuhinja ili kako Bošnjaci kažu **mutvak**. U mnogim kućama je mutvak sasvim odijeljen od kuće u avliji. Nužnik, zahod, je u najviše slučajeva odvojen od kuće.

Unutrašnji namještaj sobe vrlo je jednostavan, ali ukusan. Treba znati, da se čitav svakidašnji život odigrava na podu. Nema onog pokretnog pokućanstva: kreveta, ormara, stolica i stolova, bez kojeg se ne može ni zamisliti jedna moderna soba. Sve je to nadoknađeno na jedan poseban i vrlo praktičan način, u skladu sa arhitekturom.

Po avlijama između kamenja, posjano je razno cvijeće, osobito u avlji pred haremlukom, usred koje je mali vrt zasađen ružicama, karanfilima, minevšama, lalama, šembojima, kadifom i sardonikom. One su bile posebno uređene i čiste jer su bili odraz navika i kulture porodica.

DŽAMIJE I MESDŽIDI

Džamije su vjerski objekti gde vjernici klanjaju i obavljaju zajedničku molitvu. Objekat može biti u raznim oblicima, najčešće je centralni dio u obliku kocke, na čijem vrhu je jedna ili više kupola. Sa bočnih strana se nalazi jedna ili više munara, dijelova objekta koji liče na kule pri čijem se vrhu nalazi prostor na kome stoji mujezin koji uči ezan, poziv na namaz. Vrh munare je zašiljen i ima oblik kupe, obično urađene od neke metalne konstrukcije, najčešće od bakra.

Pored osnovnih dijelova koji su predviđeni za namaz, u sklopu džamije se mogu nalaziti i mektebske učionice, abdesthane, gasulhane, čitaonice itd.

U džamiji se često nalazi molitvena niša, mihrab, ali često je dovoljna i crta, strelica ili pločica s riječju kibla, u pravcu Meke. Sastavni dio džamije su prostorije s tekućom vodom ili bunar za obavljanje ritualnog pranja, abdesta, prije molitve, namaza. U predprostorima ili na ulazu u džamiju ostavlja se obuća, ali ih se smije i unijeti u džamiju, samo što potplati moraju biti okrenuti jedan prema drugom. U džamiju se ulazi desnom, a izlazi lijevom nogom, a pod je pokriven tepisima.

Gazi Husrev-begova džamija
Sarajevo

Glavna džamija osim toga ima propovjedaonicu, minter, za hutbe (propovijed) petkom iza vjerske praznike. To je uzdignuta platforma, s koje se ponavlja poziv na namaz (molitvu) neposredno prije njenog početka, a kad se ne odvija ritualna molitva, s nje se uči Kur'an. Molitvena niša je mjesto s kojeg imam vodi namaz, okrenut prema Meki. On izlazi pred vjernike koji su svrstani u pravilne redove, safove. Kako muškarci tokom namaza ne smiju vidjeti žene, one se mole iza muškaraca, odvojene u posebnoj prostoriji ili na galeriji.

Često su jedini ukras džamije kaligrafski ispisani ajeti iz Kur'ana i ornamenti. Prikazivanje Boga, ljudi i životinja su zabranjeni.

Riječ **mesdžid** je riječ arapskog porijekla, znači mjesto gdje se čini sedžda.

Mesdžid nije samo mjesto obavljanja svakodnevnog namaza. U njemu se drži i nedjeljni skup muslimana, radi hutbe petkom, nedjeljne informacije vjerskog sadržaja, i posebno za džumu ili Bajram. U njemu su se sticale osnove pismenosti i obrazovanja različitog zvanja.

TURBE

Turbe je riječ turskog porijekla i znači nadgrobni spomenik ili mauzolej, obično bogatijeg, poznatijeg čovjeka. Nadgrobna je građevina, spomenik, obično kvadratne ili šestostugaone osnove. Natkriveno, ponekad ograđeno i sa nekom građevinom pored, česmom ili džamijom zadužbinara. Ovakve građevine su od punih zidova, sa olovnom kupolom. Česti su primjeri da su podizana i na grobljima. Otvorena turbeta imaju 4-6 kamenih stubova, spojenih zidanim lukovima. Turbe zatvorenog tipa je slično džamijama.

U Bosni i Hercegovini nakon osmanlijskog doba, ostala su mnoga turbeta, kao obilježje nečijeg djela i postojanja. Mnoga turbeta u Bosni i Hercegovini osim historijskog imaju i religijsko značenje.

BEZISTANI

U islamskoj arhitekturi bezistani spadaju u najznačajnije javne građevine, kako po svojoj veličini, tako i po materijalima i konstrukcijama primjenjenim u njihovoј izgradnji. Oni su jedna vrsta nekadašnjih robnih kuća, u stvari pokrivene čaršije u kojima su smještene razne zanatske i trgovačke radnje.

Bezistan u Skoplju se nalazi u Staroj skopskoj čaršiji i izgrađen je 1689. godine na mjestu starog bezista-

stana koji je izgorio u požaru tokom XVII vijeka, a koji je poznati putopisac Evlija Čelebija opisivao u svojim zapisima o Skoplju kao niz povezanih uličica prepunih malih dućana i radnji raznih zanatlija. Objekat je pravougaonog oblika sa jednostavnim arhitektonskim rješenjima. Obnovljen je 1892-1893. godine uz pomoć Husein-bega, Osman-bega i Jašar-bega. U požaru 1908. godine je bio uništen dio stare čaršije i dio bezistana.

Imate priliku da se upoznate sa ovom vrstom orientalne arhitekture u Skopskom bezistanu u Turskoj čaršiji.

NARODNA DEKORATIVNA UMJETNOST

Narodna dekorativna umjetnost je pod dominantnim utjecajem turske, arapske i perzijske kulture. To se može primjetiti na predmetima za domaću upotrebu kao što su čilimi puni skladnih boja, originalnih motiva i šara.

Posebne vrijednosti imaju vezovi od zlata, srebra, svile na djelovima garderobe i kućnim ukrasima. Poznata je takozvana banjalučka aplikacija koja je zaštićena kao kulturno nasljeđe BiH od UNESCO-a.

Bosansko zanatstvo odlikuje se bogatim motivima arapske i perzijske kulture poznatim kao arabeska. Posebna je tehnika tauširanja - graviranja, ornamenta u čelik, sa stavljanjem srebrne ili zlatne žice u omekšanu kovinu. Rezbarenje je posebno proslavilo BiH sa originalnim

remek djelima iz Konjica. Filigrani i kujundžije izrađivali su prekrasan nakit od bakra, srebra i zlata, ukrašavali su oružje... Majstori kazandžije proizvodili su tanjire, garniture za kahvu i piće, lonce i razno drugo posuđe.

KALIGRAFIJA

Islamska kaligrafija je termin koji koristimo za kaligrafiju na arapskom jeziku i drugim jezicima koji koriste arapsko pismo. Kaligrafija znači umjetnost lijepog pisanja.

Pošto islamski propisi zabranjuju slikanje i vajanje likova, islamska umjetnost se bazirala na lijepo ispisivanje teksta - kaligrafiju, i sebi svojstvenu ornamentiku tzv. arabesku. Tako se razvila najbogatija i najraznovrsnija poznata kaligrafija sa mnogo različitih vrsta pisama (nesh, sulus, ta'lik, divani...) i načina pisanja (u obliku kruga, u ogledalu, u obliku slike predmeta, ptice itd).

Tekstovi kaligrafskih ispisa su skoro uvijek kur'anski ajeti, nešto rjeđe hadisi i jako rijetko neke druge izreke ili tekstovi. Kaligrafske radove nalazimo u džamijama i drugim sakralnim građevinama, u obliku levhi, uokvirenih slika, izvezene na platnu, mnogi ručno pisani primjerici mushafa su također kaligrafska djela.

TEFERIČI

Teferič je riječ porijeklom iz arapskog jezika i znači zabavljanje, uživanje u prirodi, provod. Često je čujemo u sevdalinkama i evo teksta jedne lijepе sevdalinke *Put putuje Latif-aga*:

Put putuje Latif-aga

Put putuje Latif-aga
put putuje Latif-aga
sa jaranom Sulejmanom
sa jaranom Sulejmanom

Moj jarane Sulejmane
moj jarane Sulejmane
je l' ti žao Banja Luke
je l' ti žao Banja Luke

Banjalučkih teferića
kraj Vrbasa ašikluka
i Pobrđa Đumišića
lijepе Fate Atlagića.

Poslušajte je i pjevajte za kraj časa.

Tradicionalni teferič podrazumijevao je okupljanje s povodom i razlogom, obično se zbog nekog praznika uvijek u isto doba u godini organizovao. Značio je odlazak u prirodu, posebnu, svečaniju trpezu, muziku, pjesmu i kolo. Sve je vrlo često bilo praćeno nekom vrstom sporta i nadmetanja u igrama. Jedan stari poznati i još održavani teferič je 2. avgusta ili Aliđun. Na teferiče se pjeva, igra i veseli. Iako nije pravog značenja, za uporedbu, danas su to izleti, provodi u prirodi.

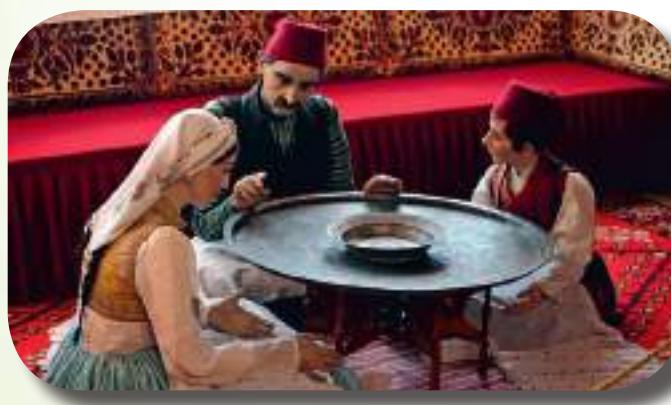

PORODIČNI ŽIVOT

Običaji i tradicije bošnjačkih porodica imale su veoma važnu ulogu u društvu.

Tradicionalne vrijednosti bošnjačke porodice imaju veliko značenje. Prvo i osnovno, porodica je stub cijelog društva. Ugled je bio jedna od bitnijih stvari

koje su se pazile. To se postizalo sa poštovanjem hijerarhije. Otac je bio glava kuće, najvažniji i najjači stub porodice. Majka je bila srce porodice koja je povezivala komunikaciju u kući i vaspitavala djecu. U toj kućnoj nasljeđenoj pedagogiji, mnogo je pomagala islamska naobrazba koja se odvijala u početnim islamskim školama, poznate kao mekteb.

Porodice su bile velike, imale su veliki broj članova. Baš ti članovi, rodbina, bili su na okupu, kao jedno, jer su rodbinske veze bile jake. Međusobno poštovanje gajilo se i bilo obavezno među članovima porodice.

Posebno su u bošnjačkoj porodici posvećivala pažnja na musafirima koji su morali biti ljubazno dočekani. Porodičnu atmosferu slogu, ugled i sreću, porodice bi dokazivale na bajramske dane, ramazanske juftare i obilježavanju dobrih svetih noći koje se poštuju po islamskoj religiji.

U tradiciji Bošnjaka, često susrećemo riječju:

Bujrum - riječ koja znači toliko mnogo u kulturi ponašanja u Bosni. Ta riječ je vrlo važna kada su u pitanju međuljudski odnosi, ovom se riječi poziva u goste, poziva na druženje, daje dozvola za korištenje nečega, za posluživanje. To je riječ kojom vas domaćin dočekuje na vratima i izražava dobrodošlicu.

Ćeif i merak - su sposobnost čovjeka da u svakom trenutku uživa i nađe vremena za odmor i odušak. Ćeif je užitak, ritual iz života svakog pojedinca koji je dio njegovog životnog uživanja.

Jemin - je vrsta datog obećanja, povjerenja ili zakletve. Dat jemin znači čvrsto obećati, zakleti se i nipošto ne iznevjeriti dato obećanje.

Zijafet - je svečana prilika kada se pozivaju gosti na ručak ili večeru obično se zove zijafet. Zijafetu uvijek je potreban odgovarajući povod pa je to najčešće neka vesela i svečana prigoda, bilo da se radi o svadbi, proslavi zaruka, rođenju dijeteta, juftarima, bajramski ručak itd. Pozvani se uvijek odazovu pozivu a ako su spriječeni doći, zbog poštovanja prema domaćinu, obično se usmeno opravlja zbog nedolaska. U ovakvim prilikama u kuću domaćina dolaze žene iz kruga bliskih prijatelja, susjeda i porodice da pomognu oko pripreme i dočeka, jer se na trpezu obično iznosi preko deset vrsta jela, pa čak i do četrdeset vrsta različitih slanih i slatkih jela.

LEKTIRNI KUTAK

LEKTIRNI KUTAK

Anton Pavlovič Čehov, ruski književnik, rođen 1860. godine u Tagangoru, Rusija. Završio je medicinski fakultet u Moskvi i radio kao liječnik. Književnim radom počeo se baviti već kao student objavljajući pod pseudonomom Antoša Čehonte kratke humoreske. Godine 1886. objavio je prvu zbirku novela *Šarene priče*. Čehov je postao majstor ruske novele. Najpoznatije su mu drame: *Galeb*, *Ujka Vanja*, *Tri sestre i Višnjik*. Poznatije Čehovljeve novele su: *Stepa*, *Paviljon br. 6*, *Jonič*, *Smrt činovnika*, *Kaštanka*, *Zaručnica*, *Čovjek u futroli*, *Dama sa psicem*, *Kameleon* i dr.

Čehov je umro 15.7.1904. godine u Badenvajleru (Njemačka).

NOVELE

(odlomak)

Kada se Kaštanka probudila, već je bilo svanulo i spolja se čula buka kakva se samo danju čuje. U sobi nije bilo ni žive duše. Kaštanka se protegla, zijevnula i, ljuta i mrzovoljna, prošetala po sobi. Onjušila je sve uglove i namještaj, zavirila je i u predsoblje i nije našla ništa zanimljivo. Osim vrata koja su vodila u predsoblje, bila su još jedna vrata. Porazmisliši malo, ona je objema šapama zagrebala po njima, otvorila ih i ušla u susjednu sobu. Tu je u krevetu, pokrivena vunenim čebetom, spavala mušterija u kojoj je ona prepoznala jučerašnjeg neznanca.

- Rrrr... - zarežala je Kaštanka, ali kada se sjetila sinoćne večere, zama-hala je repom i počela da njuši.

Onjušila je odjeću i čizme neznanca i zaključila da mirišu na konja. Iz spavaće sobe vodila su nekud još jedna, također zatvorena, vrata. Kaštanka je zagrebala i po tim vratima, uprla u njih grudima, otvorila ih i odmah osjetila čudan i vrlo sumnjiv miris. Predosjećajući neprijatan susret, režeći i zirkajući oko sebe, Kaštanka je ušla u malu sobu sa prljavim tapetama i od straha ustuknula. Ugledala je nešto neočekivano i strašno. Sagnuvši do zemlje šiju i glavu, raširenila krila i šišteći, pravo na nju se ustremio sivi gusak. Malo dalje od njega na malom madracu je ležao bijeli mačak. Ugledavši Kaštanku, on je skočio, u luk izvio leđa, izdigao rep, nakostriješio se pa i on zašištao. Kaštanka se ozbiljno uplašila, ali kako nije htjela da pokaže svoj strah, gromko je zalajala i jurnula na mačku... Mačak je još više izvio leđa, zašištao i šapom udario Kaštanku po glavi. Kaštanka je odskočila, sjela na sve četiri šape i, primičući mačku njušku, zalajala gromko i prodorno. U to vrijeme gusak joj je prišao s leđa i uštinuo je tako da je Kaštanka od bola skočila i bacila se na guska.

- Šta je to? - začuo se buran i ljutit glas, i u sobu je ušao neznanac u kućnom kaputu i sa cigarom u zubima. - Šta to znači? Na mjesto!

Prišao je mačku, kvrcnuo ga po izvijenim leđima i rekao:

- Fjodore Timofejiču, šta to znači? Počeli ste da se tučete? Eh, ti, stari man-gupe! Lezi!

Obrativši se gusku, viknuo je:

- Ivane Ivaniču, na mjesto!

Mačak je pokorno legao na svoj madrac i zatvorio oči. Sudeći po izrazu nje-gove njuške i brkova, i sam je bio nezadovoljan što je planuo i upustio se u tuču. Kaštanka je počela da uvrijedeno pišti, a gusak je istegao šiju i zakantao o nečem brzo, vatreno i kreštavo, ali sasvim nerazumljivo.

- Dobro, dobro! - rekao je gospodar i zijevnuo. - Treba živjeti mirno i slož-no. - On je pogladio Kaštanku i nastavio: - A ti, riđušo, ne boj se... To je dobro društvo, neće ti ništa krivo učiniti. Pričekaj, a kako ćemo te zvati? Ne može se bez imena, brale.

Neznanac se malo zamislio i rekao:

- Evo kako... Ti ćeš biti - Tetka... Razumiješ? Tetka!

I ponovivši nekoliko puta riječ „Tetka“, on je izišao. Kaštanka je sjela i stala da posmatra. Mačak je nepomično sjedio na svom madracu i pravio se da spava. Gusak je, istežući šiju i tapkajući na mjesta, nastavljao da o nečemu go-vori brzo i vatreno. Po svoj prilici, to je bio veoma pametan gusak; poslije svake dugačke tirade on je svaki put zadivljeno uzmicao i činilo se da se oduševljavao vlastitim govorom... Poslušavši ga malo i odgovorivši mu: „Rrrr...“, Kaštanka je počela da njuši čoškove. U jednom uglu stajalo je malo korito u kome je ugledala namočen grašak i raskvašene korice ražanog hljeba. Probala je grašak - bio je neukusan, probala je kore - i počela da jede. Gusak se nije nimalo uvrijedio što nepoznat pas jede njegovu hranu. Naprotiv, počeo je da govori još vatrene i, da bi izrazio svoje povjerenje, i sam je prišao koritašcu i pojeo nekoliko zrna graška.

Isak Samokovlija rođen je u Goraždu 1889. godine. U Beču je diplomirao medicinu. Kao liječnik je dugo radio u Goraždu, Fojnici i Sarajevu.

U književnosti se javio kao formiran, zreo pisac. Već prva pripovijetka *Rafina avlja* znači nesumnjiv doprinos našoj književnosti. Objavio je niz zbirki pripovi-jedaka: *Od proljeća do proljeća*, *Pripovijetke*, *Nosač Samuel*, *Tragom života*, *Solomunovo slovo*. Sedamdesetih godina, posmrtno, izdata su u Sarajevu (Izdavačko preduzeće *Svetlost*) i njegova *Sabrana djela*. Umro je 1955. godine.

NOSAČ SAMUEL

(odломак)

Ni otac, ni mačeha, ni brat Jakov nisu pomicljali na Saručinu udaju, a Saru-čine drugarice imale su već i po dvoje, neke čak i po troje djece.

Saruči se često otimaо težak uzdah iz dubine duše. Nekad joj se činilo da su svi zaboravili na nju, da niko na svijetu ne vodi brigu o njoj. Bilo joj je teško, ali kraj svega toga, skriveno, u jednom kutku Saručinog srca, živio je još uvijek

maličak nade i djevojka se zanosila da će joj ipak jednog dana otac, onako iznenada, izbiti kući i odmah s avlijskih vrata, svečano i raspoloženo, povikati „Gdje si, Saruča, gdje si, kćeri moja? Hodi da poljubiš ruku! Zaručio sam te, zaručio, moja dobra Saruča!“

Godinama je tako čekala da čuje tu vijest, taj očev poklik. Svako popodne čulila je uši i, svejedno što se dotada već sto puta razočarala u tom svom iščekivanju, uvijek bi joj srce zadrhtalo od radosti kad god bi u neuobičajeno doba začula korake u avlji. Evo ga! - zatreptala bi sva - evo ga, sad će da vikne: „Saruča, gdje si? Gdje si, kćeri moja?“

Ova jalova uzbudjenja svu su joj dušu bila istrgala. Otimala se da ne padne u očajanje. Najzad je klonula, ali od nekog vremena (bila je tada ušla u svoju dvadeset i četvrtu godinu) odjednom se u njoj rodilo neko čudno vjerovanje. Ni sama nije znala kako je to došlo, ni zbog čega, ali neki osjećaj govorio joj je da će se tog ljeta nasigurno i zaručiti i udati. Začas joj s lica nesta tamnih sjenki. Oči joj se razvedriše. Išla je po kući nasmijana. Ponekad je i pjevala.

Tih dana, kad je Saručino srce bilo puno tog radosnog iščekivanja, upravo tih dana dogodilo se da je njena mačeha iz najboljeg zdravlja pala u postelju.

- Nije ništa, malo se prehladila - govorile su žene. Zaista, izgledalo je po svemu da i nije ništa. Međutim, nekoliko dana kasnije, počela je mačeha da bunci u vatri. Pozvali su tja-Hanuču. Ova starica izlazeći iz sobe klimala je glavom. Saruča je gledala ukočenih očiju u nju. Da neće umrijeti? Saručino srce grčilo se pri ovoj pomisli.

Četiri dana poslije prvog tja-Hanučinog dolaska bolesnica je zaklopila oči. Mačehina smrt pogodila je Saruču kao grom. Dugo se nije mogla da pribere. Kad je malo došla sebi, bacila je pogled po sirotoj djeci. Bila su bosa, neočešljana, uplakana i gladna. I cijela kuća izgledala joj kao kakvo zgarište. Duboko je uzdahnula, sagnula glavu i prihvatile za posao.

I dosad je Saruča radila kao rob. Sad je sve ostalo na njenim leđima. Valjalo se brinuti za svu čeljad na domu. Među polusestrama bilo je i pilježi. Dok su jedne bile prešle desetu godinu i vijale se po avlji, istrčavale na sokak, druge su još četveronoške puzzle po kući i po dvorištu. Na jedne je valjalo pripaziti da ne padnu s taraba, na druge da se ne strmoglave u bunar. Jutrom ih je trebalo redom umivati, češljati, hraniti, a neke i napitati. Ono malo haljina što je bilo na njima valjalo je svaki dan na deset mjesta zakrpiti, a jednom nedjeljno makar kroz vodu provući.

Od jutra do mraka lijetala je Saruča po kući i po avlji. Nije znala šta će prije: mjesiti hljeb, spremati sobu, gotoviti ručak. Usred posla trgnuo bi je vrisak i plač iz avlige. „Kuku meni!“ kriknula bi i, s rukama punim tijesta, izlijetala da vidi šta je.

Lijegala je kad su svi već spavali. Često nije ni tada imala mira. Riđi Jakov, njen brat, znao je katkad i o ponoći, pa i još kasnije, dolaziti kući. Valjalo je otvoriti mu vrata, pristavljati kavu i miriti ga da ne prestravi djecu.

Papučo, njen otac, hvalio je s prva gospoda što mu je Saruča kod kuće, ali kad je prošla žalost, stao je da premišlja šta će mu s tom kćeri da bude ako ovako potraje još nekoliko godina. Neće se nikad udati. Ta pomisao bila mu je

strašna. Odlučio je da se i po treći put oženi. Tražio je, raspitivao, prosio, ali mu niko nije htio da dâ ni udovice bez poroda, ni djevojke usidjelice. Nudili su mu dvije-tri udovice s djecom. Jedna mu se od tih žena mnogo dopala. Ali kako da je uzme i da u kuću dovede još cijelu hrpu djece? Bilo je i u njega previše toga blagoslova. Imao je dvoje, Jakova i Saruču, od prve žene. Doduše, ovo je dvoje bilo već davno odraslo za ženidbu i udaju, ali ono šestoro, sve same kćeri, od druge žene, smetalo je i brojem i sitnim godinama. Osim toga, živjelo se potvrdo i ležalo jedno preko drugog u maloj sobi i još manjoj kuhinji. I glavno: šta bi rekao Jakov! Jakov je zapravo vodio mesaru, trgovao stokom, zarađivao i hranio sestruru, i polusestre i njega samog. Nije se zbog toga mogao ni da ženi. Kako da sad on, koji gotovo ništa ne zarađuje, dovede u ovu tjeskobu još tri-četiri božja stvora? Jakov bi sigurno, kakav je nagao i naprasit, planuo, otisao bi iz kuće i ostavio ga da gladuje i sa svojom rođenom i sa udovičinom djecom. Slegao je najposlje ramenima. "Šta ćemo! Život nije svadba. Udaće se kad joj bude suđeno. Sad joj se valja patiti, i njoj, i meni i svima nama."

Saruču je tješio kako je znao i umio. Obećavao joj je da će je udati čim odrastu blizanke Beja i Leja.

- Strpi se, kćeri moja! - govorio je Papučo. - Eno pogledaj Jakova! Ni on ne može da pomišlja na ženidbu, a stariji je od tebe. I radi, muči se, vuče se po selima, noćiva po hanovima, propada u rđavom društvu, a sve zbog nas. Šta ćeš! Muka je sve to! Ali valja živjeti.

Saruča je bila razumna. Od onog dana kako se upregla u posao nije više ni pomišljala na udaju. Bila je zaboravila na sve. Trčala je po kući i bila majka, domaćica, sluškinja i pralja.

Susjetke su je hvalile. Prođoše četiri godine tako.

Blizanice narasle. Saruča odahnula. Počela je opet, malo-pomalo, da pomišlja na sebe. Nabavila je mirišljav sapun i malo ogledalo.

Skrivajući ove stvarčice u njedra, sjećala se Saruča davno minulih dana, kad je namještala šiške po čelu i kad joj je srce udaralo i treptalo od neke samo naslućene radosti. Nadala se da će se nešto od tog prošlog doba vratiti.

Čim se našla u sobi, bacila je, stidljivo i kriomicice kao prije nekoliko godina, kratak pogled u malo sjajno staklo.

Srce joj se sledilo. Vidjela je da joj je lice uvelo, a zubi pocrnjeli i neka rđa da ih je razjela. Poneki su se bili već sasvim rasuli.

- Ko će me ovakuvu uzeti! - izvio se iz nje bezglasan i tugaljiv krik. Suze su joj pošle na oči. Neka tuga obuzimala joj svu dušu.

Zavlačila se često u skrovite kutke kuće, sjedjela tu, naslanjala glavu na ruke i željela da se sita isplače.

Bivala je sve zamišljenija i tiša. Papučo se nekad ljutio na nju i karao je:

- Zaboga miloga, ne gledaj tako tužno. Kad se čorava Luna udala, udaćeš se i ti.

Džerom Dejvid Selindžer rođen 1919. u Njujorku, je američki romanopisac i pripovjedač. Prva Selindžerova knjiga i jedini roman koji je objavio je *Lovac u žitu*.

Selindžer je možda najčitaniji pisac koji je istovremeno najmanje napisao, sve u svemu četiri knjige. Najpoznatija djela pored romana *Lovac u žitu* su i knjige proze: *Visoko podignite krovnu gredu, tesari, Sejmur - uvod i Freni i Zoi*.

LOVAC U ŽITU (odlomak)

Ja sam najgori lažov na svijetu. Jezivo nešto. Čak i kad idem da kupim novine, a neko pita kuda ču, u stanju sam da kažem kako idem u operu. Strava. Kad sam rekao starom Spenseru da moram u fiskulturnu salu da bih pokupio opremu i ostalo, bila je to ordinarna laž. Nikad u životu nisam držao neku prokletu opremu u sali.

U Pensiju sam bio smješten u Osenburgerovom krilu nove zgrade. Tu su bili samo juniori i seniori. Ja sam bio junior. Učenik sa kojim sam delio sobu bio je senior. Naš dio zgrade dobio je ime po tom Osen-burgeru koji je nekada išao u Pensi. Namlatio je silne pare kao pogrebnik, kad je izašao iz Pensija. Šta je uradio - osnovao je lanac pogrebnih zavoda po čitavoj zemlji, preko kojih čovjek može da sahrani članove svoje porodice za jedno pet dolara po komadu. Trebalo je vidjeti starog Osenburgera. Vjerovatno ih je samo trpaо u džakove i bacao u prvu rijeku. Sve u svemu, poklonio je Pensiju gomilu para, pa su našem dijelu zgrade dali njegovo ime. Kada je igran prvi ragbi-meč u sezoni, on je stigao u svom monstruoznom „kadilaku“ pa smo svi morali da ustanemo na tribinama i imitiramo lokomotivu - to je kao neki pozdrav. Sljedećeg jutra je u kapeli održao govor koji je trajao jedno deset sati. Počeo je s pedesetak bajatih viceva, tek da nam pokaže kako je on neki normalan tip. Jaka stvar. Onda nam je rekao kako se nikad nije studio, kad se nađe u nekoj nevolji ili negdje, da klekne na koljena i pomoli se Bogu. Rekao nam je kako bi uvijek trebalo da se molimo Bogu - da razgovaramo s njim i sve - gdje god se nalazili. Rekao je kako bi trebalo da mislimo o Isusu kao da nam je drugar. Izjavio je da on neprestano razgovara sa Isusom. Čak i kad vozi auto. To me dotuklo. Lijepo sam mogao da vidim tog debelog dvoličnog skota kako ubacuje u prvu i moli Isusa da mu pošalje što više leševa. Jedino što je vrijedilo u čitavom govoru bilo je baš na sredini. Hvalio nam se kakav je on sjajan momak bio, kakva lafčina i sve, kada je lik koji je sedeo u redu ispred mene, Edgar Maršala, iznenada odvalio taj gromoglasni prdež. Prilično sirova fora, usred kapele i svega, ali komično je ispalo. Dobri stari Maršala. Malo je falilo da razvali krov. Teško da se iko glasno smejavao, a stari Osenburger pravio se da ništa nije čuo, ali je stari Tarmer, naš direktor, sjedio odmah do njega na podijumu i lijepo se videlo da je on čuo. Ljudi moji, kako je pobesneo. Ništa nije rekao, ali zato nas

je predveče poslao u salu za prinudno učenje, a onda došao i održao nam govor. Rekao je kako učenik koji je izazvao nered u kapeli nije dostojan da pohađa Pensi. Pokušali smo da ubedimo starog Maršalu da grune još jednom, baš usred tirade starog Tarmera, ali nije bio adekvatno raspoložen. Sve u svemu, eto gde sam bio smješten u Pensiju. U memorijalnom krilu starog Osenburgera, u novoj zgradi.

Lijepo je bilo vratiti se u sobu posle starog Spensera, jer su svi još bili na utakmici, a u sobi je, za promjenu, bilo uključeno grejanje. Baš je prijalo. Skinuo sam mantil i kravatu i otkopčao kragnu, a onda stavio kapu koju sam tog jutra kupio u Njujorku. To je bila neka crvena lovačka kapa, od onih sa maksimalno dugačkim štitnikom. Vidio sam je u izlogu neke sportske radnje kad smo izašli iz podzemne, baš kad sam primjetio da sam izgubio sve one proklete mačeve. Koštala me samo dolar. Nosio sam je sa štitnikom okrenutim naopako, ka potiljku - prilično kulovski, priznajem, ali tako mi se sviđalo. Dobro mi je stajala naopačke. Onda sam uzeo knjigu koju sam tada čitao i zasjeo u fotelju. U svakoj sobi bile su po dvije fotelje. Jedna je bila moja, a drugu je koristio učenik s kojim sam dijelio sobu, Vard Stredleter. Nasloni su im bili u žalosnom stanju, jer je svako uvjek sjedao na njih, ali bile su to ipak prilično udobne fotelje.

Knjigu koju sam čitao uzeo sam iz biblioteke, ali greškom. Tek kad sam se vratio u sobu primjetio sam da su mi dali pogrešnu knjigu. Dali su mi *Iz Afrike*, od Isaka Dinesena. Mislio sam da je nešto dosadno, ali nije. Baš dobra knjiga. Prilično sam nepismen, ali dosta čitam. Moj najomiljeniji pisac je moj brat D. B. a sljedeći na listi je Ring Lardner. Brat mi je poklonio jednu knjigu Ringa Lardnera za rođendan, prije mog odlaska u Pensiju. U njoj su bile neke smiješne, sulude komedije, a bila je i jedna priča o saobraćajcu koji se zaljubi u neku jako zgodnu djevojku koja uvijek prebrzo vozi. Ali taj saobraćajac je oženjen, pa ne može da se vjenča s njom ili nešto. Onda djevojka gine zato što je opet prebrzo vozila. Ta me priča bukvalno oborila. Ja inače najviše volim knjige koje te bar povremeno zasmeju ili nešto. Čitam dosta klasika, kao *Povratak u zavičaj* i sve, i volim ih, a čitam i dosta ratnih knjiga, detektivskih romana i slično, ali nisam baš zaluđen za sve to. Ono što me stvarno obara je knjiga poslije koje poželiš da ti je njen pisac najbolji prijatelj i da možeš da ga okreneš telefonom kad god ti dođe. To se ne dešava baš često. Ne bih imao ništa protiv da okrenem malo tog Isaka Dinesena. I Ringa Lardnera, ali D. B. mi je rekao da je on umro. Uzmimo, na primjer, knjigu *Ljudski okovi*, od Somerseta Moma. Čitao sam je prošlog ljeta. To je prilično dobra knjiga i sve, ali ne osjećam nikakvu želju da okrenem Somerseta Moma. Prije bih okrenuo starog Tomasa Hardija. Sviđa mi se ona njegova *Justasja Vaj*.

Sve u svemu, stavio sam novu kapu, sjeo u fotelju i počeo da čitam tu knjigu, *Iz Afrike*. Već sam je bio pročitao, ali htio sam ponovo da pročitam neke dijelove. Međutim, pročitao sam samo dvije-tri stranice kad sam čuo kako neko prolazi kroz zavjese oko tuša. Nisam ni morao da gledam, odmah sam znao ko je. Bio je to Robert Ekli, lik iz susjedne sobe. Između svake dve sobe u našem krilu bio je zajednički tuš, a stari Ekli je upadao u moju sobu osamdeset pet puta dnevno. Vjerovatno je bio jedini u čitavoj zgradi, osim mene, koji nije dolje na

utakmici. Teško da je ikada ikud odlazio. Vrlo čudan lik. Bio je senior i već je pune četiri godine sjedio u Pensiju, ali нико га никад nije zvao drukčije nego „Ekli.“ Čak ga ni njegov sobni drug никад nije zvao „Bob“ ili bar „Ek“. Ako se ikad буде оženio, и жена ће га vjerovatno zvati „Ekli.“ Bio je jedan od onih vrlo visokih tipova - imao je oko 193 - спуštenih ramena i kvarnih zuba. Nikada га nisam видио да пere zube. Uvek су гадно izgledali, kao obrasli žabokrečinom, i mogla је skoro muka да ти припадне kad га видиш у сали за ručавање, устју punih pirea i graška ili nečeg. Osim тога, bio је pun bubuljica. Ne само по челу или бради, као код већине, већ по читавом лицу. Povrh svega, bio је и прilično zloban tip. Nisam баš ludovao за njim, moram да priznam.

Abdulah Sidran (1944. Sarajevo) пише поезију, прозу и filmske scenarije. Osnovnu школу, gimnaziju i Filozofski fakultet pohađao је у Sarajevu. U književnosti se javio sredinom sedamdesetih година. Važniji пjesниčки наслови: *Šahbaza* (1970.), *Kost i meso* (1976.), *Sarajevska zbirka* (1979.), *Bolest od duše* (1988.), *Sarajevski tabui* (1993.). Abdulah Sidran је jedan од најзначајнијих filmskih autora (scenarista) у eks-jugoslovenskoj kinematografiji (*Sjećaš li se Doli Bel, Otac na službenom putu* редитеља Emira Kusturice, *Kuduz* Ademira Kenovića, itd.) Kao filmski autor, добитник је бројних награда и признања.

SJEĆAŠ LI SE DOLI BEL (odломак)

Prolazeći pored pločanskog groblja, на putu prema Saburinoj школи, дјаци јутарње смјене испуštali су тање из руку и длановима протирали крмљаве очи: у Hitlerovom igralištu осванио је први првачати ringišpil sa dvadesetak drvenih sjedišta окаченih željeznim lancima за широки išarani обод кrovne konstrukcije. Iz spleta izlizanih drvenih greda, lanaca, daski i nevidljivih instalacija у tišinu mahalskog јutra нahrupiše јестоки звук truba, bubnjeva и harmonika од чега naglo strujnu кrv у zastalim đačkim tijelima. Živ, а nestvaran женски глас, у ритму који су дјечија srca лако sustizala, kazivao је djeci neke чудне riječi od којих се у глави maglilo, а пред очима mutile слике:

„Kad pođeš ti sad u dalek kraj,
u Čile, u Čile,
znaj da su sve žene tamo bajne kao vile
i lepe kao san.
Ajaaaj, ajaaaaj - u Čile!“

Tako је, с пјесmom о vilinski lijepim женама у dalekom nekom Čileu, почило sedamnaesto ljeto Sabahudina Zolja, у kući i među drugarima zvanog Dino.

Svoje je ime Sabahudin nosio s delikatnim osjećanjem ponosa što je upravo njemu zapalo da iz porodičnog kataloga imena ponese ime očevoga brata, Sabahudina Zolja, grafičara, tipografa, komuniste čiji su se život i tijelo, potonuvši negdje u jasenovačkim savskim logorskim mutljazima, polako selili u legendu. A mladi se Sabahudin toga ljeta upravo nalazio pred odškrinutim vratima života, velikog života, kako je tu riječ sam obično ispisivao na stranicama svojih aljkavo vođenih dnevnika. Ni dječak ni mladić, ni čovjek ni dijete, Dino je toga ljeta bio naprosto bićence, muško bićence tek napadnuto noćnim snovima erotičkog elektriciteta, biće brzo na jeziku i lako na suzi, što je, kao svojstvo, po svemu sudeći, bilo ukrštaj dvaju njegovih djetinjih iskustava: jednog, iz dugih noćnih orgazmičnih časova čitanja i čitanja ogromnih tomova one pustolovne literature koja, pravodobno konzumirana, tako efikasno i suptilno razvija moralni instinkt, a što se, sasvim netačno i nepravedno, imenuje šundom - i drugog, kome je teško dati ime, ali je nesumnjivo vezano za porodične selidbe na relaciji Sarajevo-Zvornik-Sarajevo: teško brundanje kamiona natovarenih drvenim namještajem, oči natekle od što puštenih a što progutanih suza, povraćanje grožđane kiseline, konzumirane maločas, u velikim žuto-bijelo-natrulim bobicama, dok je šofer odmarao mašinu i podmazivao grlo u vlaseničkom bircuzu kojem Sabahudin ne pamti ime, ali koji se, sigurno, morao zvati „Kod Rođe.“

Eto - pred očima takvog plačljivog dječarca toga su se ljeta vrata života otvorila u obliku raširenih lijepih, zdravih nožica N. N, seljančice čije je ime zauvijek ostalo Sabahudinova tajna, a nadimak ono po čemu se pročula tri kvarta uokolo, i dalje, ko zna kuda i dokle, širom neravne Bosne, kud su je sve vodili nesretni i mutni putevi njenog jedinog tužnog života. Nije ostalo upamćeno kako se to slučilo da ljepuškasta seljančica ponese nadimak Doli Bel, ali oni koji se sjećaju gužvi i tuča pred sarajevskim ljetnjim kinom „Istra“ pamte i da se tih godina najduže vrtio čarobni film s naslovom „Evropa noću“, u kome se, u nekom pariškom baru, pojavljuje nestvarno lijepa striptizeta takvoga imena. Dječaci, dežurni onanisti, skakali bi sa okolnih krovova u času kad bi se, uličicama pored Bezistana, ugašenih svjetala, nečujno privukla „marica“ puna spremnih i dobro raspoloženih momaka iz lugavinske i vratničke stanice milicije, na čelu kojih bi se, naravski, nalazio čuveni Salko Jež od čijeg je masnog i znojnog lica sa četiri podvoljka i dlakave mesnate ručerde bježalo i staro i mledo, i krivo i pravo, i dužno i nedužno, od Marindvora do Vratnika, od Malte do Skenderije, od Hrida do Sedrenika. (Govorilo se, i u tome je moralo biti istine, kako je izvjesni Tarzo - sarajevska specijalnost: Dragan = Draga, Tarzan = Tarzo - dao da mu se na ruci velikim pismenima istetovira: Smrt Salki Ježu! Koje li je taj batine morao pojesti?)

Život se dakle toga ljeta zbivao što pred ljetnjim kinom, što pred Kajtezovim vratima, što u Hitlerovom igralištu, prema kojem su, uz Kovače, djeca trčala podvriskujući: U Čile, u Čile! Okolo su, pored nišana, na ponjavama sjedile žene iz okolnih kuća: svjetla brojnih sijalica, u ritmičkom okretanju, prelamala su se u mesingu žutih džezvi. Žensko mahalsko teferičenje nije potrajalo dugo: uskoro zaredaše tuče. Vratničani protiv Bistričana, Patkačani protiv Pirušana, ovi protiv onih i oni protiv ovih. Sa zida iznad ringišpila prvo bi zasula kamena artiljerija,

zatim bi ulijetala pješadija sa toljagama i lancima i bitka se nastavljala prsa u prsa. Majstori su naglo kočili ringišpil, u zraku se sudarale stolice, dječija vriska i skika punila je vazduh, dok su kafedžike hvatale zaklon - iza rijetkih kamenih nišana. Sabahudina su ove tuče mimoilazile, prislonjen uza zid pokušavao je razabrati smisao toga što se zbiva, uočivši nepogrešivo pravilo po kojem majstori, poslije tuče, navijaju muziku ritamski suprotnu onoj koja je svirala prije izbjanja tuče. Prilazio je ringišpilu oprezno, kao i drugi, tražeći u rulji koja se skuplja poznato lice djevojčice krupnih i zrelih sisa koje su mu, zanjihane, lelujale mramkom sna iz kog se budio mokroga trbuha, s mutnim osjećanjem krivnje i nečisti. Onaj jedan sastanak s njom, na kome se nije pojavila, prevukao je preko Dininih očiju tanku mrenu bola i povrijeđenosti, dok se u stomaku grčilo klupko nekakve nejasne želje za osvetom: sada mu se njeno lice činilo bezazleno i glupo, glupo bezgranično, u tome je, činilo mu se, stanovala nekakva mala utjeha. I ta pjesma, što upravo trešti, kao da je namijenjena njemu, on pokušava misao zaposliti nečim drugim, ali mu nikako ne uspijeva, i zajedno sa tenorskim triom glasova on izgovara te riječi pune samo njemu znanog bola i smisla:

„.... Na mostu čekam na te
da l' ćeš ipak doć'
i drhtim videć' bujne vode
silnu moć -

Kao reka koja teče
ti ćeš pokraj mene proć'...“

Ta će mu melodija zvoniti u glavi i noću, u samoći golubarnika što ga je stvorio sam, podijelivši prostor šupe horizontalnim tavanskim podom, na kome se opet, vertikalnom žičanom mrežom, formirao prostor golubnjaka s jedne, i prostor Dinine „baze“ s druge strane. S jedne, gugut golubova, rasuto žito i perje, s druge svijeća, baterija, „Kako se kalio čelik“, „Dubrovački gusar“, „Estetika“ nekakvog Benedeta Kročea, knjiga za koju se Dino nikako nije mogao načuditi otkuda u kućnoj biblioteci njegovog oca, Mahmuta Zolja, upravnika gradskog ekspres restorana, čovjeka čiju je ljubav Dino nesumnjivo posjedovao, čak u mjeri koja bi se mogla smatrati privilegijom - ali čiji mu cijelovit ljudski lik i životni put nikako nije bio jasan. Česti razgovori između oca i sina doticali su se svake božije i ljudske teme i priče, samo je teška zavjesa šutnje i nepomena prekrivala pozornicu na kojoj se odvijao život prvotnog mašin-bravara, potonjeg sindikaliste i visokog činovnika Ministarstva rada Mahmuta Zolja.

Zija Dizdarević je rođen 18. februara 1916. godine u Vitini kod Ljubuškog. Od 1920. godine živi u Fojnici gdje mu otac dobija namještenje. U Fojnici je počeo Mješovitu osnovnu školu. U Sarajevu, završio je Nižu šerijatsku gimnaziju, a na Učiteljskoj školi maturirao je sa odličnim uspјehom.

Zija Dizdarević je bio student Filozofskog fakulteta u Beogradu, grupa pedagogija i filozofija. Iz tog perioda veže ga divno i snažno prijateljstvo sa Brankom Ćopićem. Tako, jednu od svojih najboljih knjiga, *Baštu sljezove boje*, Branko Ćopić će posvetiti „Književniku ZIJI DIZDAREVIĆU ubijenom u logoru Jasenovac 1942.“. A ta knjiga počinje onim čuvenim pismom „Dragi moj Zijo“. Bio je borac protiv fašizma. Uhapšen je u Sarajevu, odveden u logor Jasenovac, i tamo ubijen „u rano proljeće 1942.“

Štampane su njegove knjige priča: *Pripovijetke* (1948.), *Prosanjane jeseni* (1959.), *Sabrana djela* (1968.), kao i više izdanja priča priređenih za lektiru.

JESEN U MOJOJ KASABI

Kiša. Nestvarni kao mrlje na sivoj hartiji izgledaju ljudski likovi što rijetko i slučajno protrče čaršijom. Sipljivo disanje jeseni obuhvatilo je kasabu i samo jedan očajno dug, uporan i beskonačan zvuk prisutan je svuda, zvuk jeseni. Pod Hašeminom strehom стоји Ganija, očiju široko otvorenih i uprtih u jednu tačku na zemlji, bosu nogu pružio tako da mu kapi sa strehe padaju tačno među prste, pa ukočen стоји i bulji. Teku čaršijom potoci i potočići i odvlače izgubljeni pogled dječiji nekud u magle i kroz ravnomjerno kapanje odvijaju se događaji koje nikad niko nije doživio. Na gredi pod krovom siv golub stao na jednu nogu i rezignirano šuti.

„Pozor ovde danas prispjela morska žena ufaćena u jadranskom Moru stara 700 godina teška 120 kila šira neg dulja su dvije noge i su dvije Ruke ulaznica šta daš“

Kiša spira crvena slova a „morska žena“ proviruje kroz prozor i sa izrazom beznadne ravnodušnosti zuri u blato. Nikoga nema. Tako prolaze, lutaju sati kasabom. Prokislo vrijeme čami po rahinjama i sokacima, djeca sa ispruženim rukama dočekuju kapljice na dlanove i u rasprsnutoj kiši gledaju čudesne slike. Negdje jednolično zapjevaju čobanski glasovi: „Cakli, cakli, caklilo, vedri, vedri, vedrilo, puno polje ovaca, jedna ovca sirotica - daj bože sunca!“ Podne se s minareta kao s drugog svijeta jedva čuje i svi se ti zvuci utapaju u moćni, jesenski bezbojni ton kiše.

Niko nije primijetio onaj plakat sa crvenim slovima i čovjeka koji je doveo morsku ženu. Izgledalo je kao da je i njih progutala pustoš kasabske jeseni i kao da se ništa neće promijeniti. Došao je neko s vjetrovima i mokrinama, smjestio se u Perinoj praznoj magazi, prilijepio na zid crvenim slovima išarano ćage, i ništa. Prenoćio taj neko u napuštenom hanu iz kojeg je posljednji sapun prodat prije godinu dana (otuda Pero uzalud prodaje taj svoj kućerak i priča svakom kako bi ga dao za hiljadarku), osvanuo, čekao, gledao, osluškivao, a mir pun nekog olovног, nepodnosivog zujanja širio se po prostoru i činilo se da grad bezglasno živi.

Crvena slova nisu razderala tu tišinu i niko nije svratio da vidi to čudo od žene. I kad je poslije podne do izblijedjelog plakata stao pred šator sam vlasnik sa ne-srazmjerno golemim šeširom na glavi i počeo nešto da viče, izgledalo je to prije očajnički vršak, borba, otimanje od ovog svemoćnog mrtvila, od kiše. Od toga jednog jedinog zvuka, negoli namamljivanje mušterija, i ljudi su se iz čuđenja zagledali tamo.

Ona morska žena pretvorila se u kornjaču u ovom drugom oglašavanju. Dugo trubi taj čovjek na nekakav olupan lijevak izmišljajući najnevjerovatnije stvari, kreveljeći se silom i zaglušujući svoj vlastiti glas što je zvučao nesnosno, prazno, a kod oglasa o toj nepoznatoj žabi, zaustavi se kakvo dijete ili besposlen seljak, zine u trubu, nasmije se smeteno ili vragolasto i vrteći sumnjivo glavom odlazi.

- He, dinar kila kukuruza, a ja njemu da dam...
- Morebit' da imaš šta i vidjet'...
- Jah.

I opet kiša i jesen. U sutor čovjek sa golemim šeširom izbrojao je petnaest i po dinara zarade.

Došao i drugi dan. Polako glas cirkusantov gubio je oštrinu i sve lakše i sve dublje tonuo. Umorno su izlazile iz lijevka riječi i nikog više nije čudilo što je ta žaba ili žena stara sedam stotina godina, niko to nije ni primjećivao. Samo su djeca bogzna odakle došla do novca i sa uzbuđenjem u široko otvorenim očima ulazila u tajanstvenu sobu sa kornjačom. U noći „majstor“ se jadao „kornjači“:

- Eto, danas je palo svega devet dinara. Džabe dodošmo... A kako ćeš se dofatit' Kupresa po ovim božjim kišama, de? A kako 'š prezimit'?
Morska žena oborila glavu.

- Da nam se je kakogod dograbit' Dalmacije! Ovde svijet ne mere ni da se nasmije, niti paru ima.

- Eh...

Treći dan „majstor“ je kroz lijevak naručivao kahvu od Suljage prijeko i dozvao nekakvo dijete.

- Mali, hej, hoćeš li mi kupit' cigara?

Pa je onda taj lijevak stajao položen pred vratima čitav dan. Kiše šibaju, krovovi se cijede i propuštaju, i brico Malik podmetnuo stari sahan da mu kišnica ne prokapljuje na sto, a čovjek iz cirkusa sjedi i hoće da se brije.

- Sto ne vičeš na onu trubu, majstore?
- A što će vikat' kad niko ne prilazi.
- Jah, ove kiše, i voće slabo rodilo, pa svijetu nije ni do čega.

Sutradan je „majstor“ još jednom pokušao svojom vikom da oživi jesen. Glas mu je bio obično kao najobičnija stvar i ništa se nije promijenilo, pa je usred rečenice stao i ostavio trubu.

A onda ga jedno jutro nije bilo: u zoru skupio ceradu i otišao.
I niko to ni primijetio nije.

PRIMJERI ZA OBRADU NASTAVNIH JEDINICA

Obrada nastavne jedinice *LJUBAVNI RASTANAK*

Nastavna oblast: Literatura i kultura

Nastavna jedinica: *Ljubavni rastanak*, sevdalinka

Struktura i tip sata: Usvajanje novih nastavnih sadržaja

Vaspitno-obrazovni ciljevi

Vaspitni: usmena književnost kao vrijednost, razvijanje ljubavi prema jeziku i književnosti uopće, razvijanje ljubavi prema bh. tradiciji, značaj ljubavi u životu čovjeka

Obrazovni: upoznavanje sa temeljnim značenjem narodne književnosti, lirska narodna pjesma, razvijanje vještine pravilnog razumijevanja poruke u lirskoj narodnoj pjesmi, sadržajna analiza, stilske figure, osjećanja u pjesmi, motivi

Funkcionalni: razvijanje misaonih, perceptivnih, emocionalnih i stvaralačkih funkcija

Nastavne metode i postupci: tekst-metoda, metoda usmenog izlaganja i razgovora, metoda čitanja i pisanja

Oblici jezičke i socijalne komunikacije: frontalni, individualni

Nastavna sredstva i pomagala: udžbenik, kreda, bilježnica, olovke, kasetofon, audio-zapis pjesme

Rezultati učenja: Prepoznaje lirsku narodnu pjesmu, prepoznaje sevdalinku, stilska sredstva, povezuje ritam i osjećanje, prepoznaje svoju tradiciju

Tok izvođenja nastavnog sata

Motivacijski dio sata:

**Koliko ljepota može utjecati na „rađanje ljubavi“?*

**Može li ljepota utjecati na ostvarenje ljubavi?*

Glavni dio sata:

Najava teksta

Sevdalinka: *Ljubavni rastanak*

Interpretativno čitanje teksta:

Emocionalno-intelektualna pauza:

Sačekati nekoliko trenutaka da učenici srede pojmove o pjesmi.

Konkretizacija doživljaja:

U kojem licu je ispjevana ovaj lirska narodna pjesma?

Zašto su Zumbul i Zelena kada tužni?

Interpretacija

Otkrijmo značenje riječi!

kada - zeljasta ukrasna biljka žutozelenih listova
bostan - vrt
kalem - pisaljka od trske sa kojom se pisalo
murećep - mastilo

Koji je osnovni motiv ove pjesme? Opredijeli se za neki/e od odgovora:

želja za ljubavlju
žudnja za ljepotom
želja za moći koju ljepota daruje.

Ova pjesma je ispjevana u lirskom desetercu. U pjesmi se ljubav ne spominje, niti djevojka, niti momak a ipak smo pomislili svi na to. Riječi su zamijenjene po sličnosti značenja. Narodni pjesnik je za njihovo značenje upotrebio stilsku figuru - alegoriju.

Šta simboliziraju te riječi? Možeš li da otkriješ?

Koja stilska figura se koristi za naglašavanje osobin pa i pretjerivanj? Gde ste otkrili hiperbolu?

Koje još epitete otkrivamo?
U kojem dijelu pjesme je naglašena ljubavna tuga?

Kreativni rad

Stihovi iz jedne druge sevdalinke na sličan način sa prenesenim značenjem riječi koriste cvijeće za simbol likova. Istražujte.

Kako se zovu epiteti koji se javljaju u različitim narodnim pjesmama u istom obliku i značenju (rumena jabuka, lijepa djevojka...), bez obzira na konkretnu situaciju u pjesmi?

Novi književni pojmovi

Narodne lirske pjesme iskazuju osjećanja, raspoloženja i misli u različitim životnim situacijama. Mogu biti ljubavne, svatovske, uspavanke, tužbalice, posleničke... Obično su spjevane u osmercu (sa stankom/cezurom iza četvrtog sloga).

Sevdalinka je posebna vrsta lirske narodne pjesme. Nastala je u gradskim sredinama Bosne i Hercegovine. Ime je dobila od turske riječi sevdah, koja označava ljubavnu čežnju, ljubavni zanos. Sevdalinke su najčešće sjetne jer pjevaju, mahom, o neostvarenoj ljubavi, o ljubavnom bolu i čežnji, o čežnji za rodnim krajem, pjevaju o gradovima, planinama i rijekama naše domovine. Uvijek su snažno emocionalno obojene. Stvarane su i pjevane na djevojačkim i momačkim sijelima, u avlijama, baščama, na teferićima. Popularnosti sevdalinke doprinosilo je njezino muzičko izvođenje.

Stupnjevanje ili gradacija (lat. *gradatio* = vrhunac) je stilska figura koja nastaje izborom riječi i misli kojima se postepeno pojačava ili slabi početna predodžba.

Anafora je stilska figura koja nastaje ponavljanjem riječi na početku stihova.

Sinteza: Usmana/narodna književnost nastala je i živi u narodu. Prenosi se usmenim putem, a u njezinu je oblikovanju i prenošenju učestvovalo više nadarenih pojedinaca u dužem vremenskom periodu. Autore usmene/narodne književnosti ne poznajemo, ali su nam poznati neki njezini narodni pjevači i sakupljači narodnih umotvorina. Kao i pisana/umjetnička, usmena narodna književnost dijeli se na tri osnovna književna roda: liriku, epiku i dramu, te na lirsko-epske (lirsko-narativne) prijelazne književne vrste: baladu i romansu.

Sevdalinka je lirska narodna pjesma nastala u gradskim sredinama Bosne i Hercegovine. Ime je dobila od turske riječi sevdah, koja označava ljubavnu čežnju, ljubavni zanos.

Završni dio sata:

Izražajno čitanje pjesme

Domaća zadaća:

Saznaj više o... Potražite nešto više o lirskoj narodnoj poeziji na internet-skoj stranici:

<http://www.znanje.org/lektire/i22/08/02iv0808/narodna.htm>

Čitanje književno-umjetničkih tekstova

Čitanje književno-umjetničkog teksta je najjača vježba da usavršite svoja znanja i sposobnosti za poznavanje i analiziranje književnosti.

Čitanje i recitovanje lirskog teksta

Umijeće čitanja, kao i svako drugo umijeće, može se naučiti. Tajna je u spontanosti i prirodnosti čitanja, u pravilnoj artikulaciji, intonaciji i akcenutaciji/naglascima riječi i rečenica.

1) Artikulacijske vježbe

- Pročitajte tiho, a zatim i glasno pjesmu *Svijetla je mis'o moja* Alekse Šantića. Pripazite na pokrete organa u usnoj šupljini, posebno na kretanje jezika i usana. Tako ćete uočiti eventualne greške u artikulaciji i ispraviti ih.

- Obratite pažnju na pravilan izgovor glasova: č, č, samoglasnika a, e, i, o, u i glasovnih skupina ije i je.

- Pjevajte vokale (a, e, i, o, u), održavajte ih što dužim, neka bruje. Čitajte pjesmu i nastojte da glas bude zvučan:

Svijetla je mis'o moja...

Svijetla je mis'o moja k'o nebo svijetlo što je

Kada ga sunce krasi,

K'o zora svijetlog maja, kad dižu himne svoje

Slađani šumski glasi.

Čarobna kao sanak što ga u svome raju

Nježni anđelak sniva,

*K'o topla ljubav što se u tajnom zagrljaju
Mlađanog srca skriva.
Čedna k'o golub bijeli; k'o ljubičica plava
Prepuna slatkog mira;
Dična k'o lovor-vijenac što ga pjesniku dava
Boginja zvučnih lira.
Čista k'o blage suze što ih u veče tajno
Planinski cvjetak lije,
Jer ti si misao moja, ti moje nebo sjajno,
Sa kog me sunce grijе!*

2) Intonacijske vježbe

Prisjetite se: intonacija je kretanje tona u rečenici i njegovo prilagođavanje sadržaju poruke.

- Dok budete čitali pjesmu pripazite na intonaciju i naglasak riječi, stihova, strofa, na tempo, jačinu glasa, pauze/stanke. I boju glasa morate prilagoditi sadržaju, osjećanju i poenti pjesme.

3) Akcenatske vježbe

Akcen(a)t je pravilno naglašavanje riječi, rečenica. Pri čitanju pjesme pravilno akcentiraj slogove u riječima, riječi u stihovima. Pravilno odredi naglasne cjeline.

Mala jezička radionica

Režirajte i samostalno pripremite čas čitanja i recitovanja poezije. Proučite sadržaj pjesama i odredite način interpretacije. Odredite i žiri, publiku, muzičku pratnju.

Bezbroj je internetskih adresa na kojima možeš slušati čitanje/recitovanje poezije. Neke od njih su:

<http://www.youtube.com/watch?v=j1oySqQfBHI>
<http://www.youtube.com/watch?v=3UwAQtpq2hk&feature=related>
<http://www.youtube.com/watch?v=w78gdNWWMY0>
<http://www.youtube.com/watch?v=Eu4iKOdEWoA&feature=related>

Obrada nastavne jedinice
Duljenje kratkoga je, e, i i kraćenje dugog ije

Tip časa: usvajanje novih znanja

Vaspitno-obrazovni ciljevi:

Vaspitni: njegovanje privrženosti vlastitom jeziku kao nasleđu, njegovanje govorne kulture, razvijanje međusobnog uvažavanja i poštovanja različitosti u izražajnim sposobnostima, navikavanje na timski rad, razvijanje jezičke radoznalosti i istraživačkog duha, razvijanje sklonosti ka sadržajima koji poboljšavaju komunikacijske sposobnosti, motiviranje stvaralačkih potencijala, kreativnih sposobnosti i sklonosti, razvijanje takmičarskog duha, razvijanje ljubavi prema tradiciji.

Obrazovni: upoznavanje učenika sa vrijednostima jezičkog standarda, upoznavanje učenika sa jezičkim zakonitostima, utvrđivanje postojećih i sticanje novih znanja iz oblasti jezika, zamjena jata u bosanskom književnom jeziku, ekavski, ijekavski i ikavski govor, duljenje kratkoga je, e , i (je > jee ili ije; e, i > ije), kraćenje dugog ije (ije > je)

Funkcionalni: razvijanje sposobnosti za pravilan govor i pisanje, razvijanje smisla za konkretno precizno izražavanje, razvijanje, izgrađivanje i formiranje perceptivnih, mentalnih, manuelnih i komunikativnih sposobnosti, razvijanje vještine govora, slušanja, posmatranja, razvijanje i podsticanje kreativnosti i vještine učenika, sticanje samopouzdanja, upornosti i istrajnosti u radu, razvoj kritičkog mišljenja i logičkog razmišljanja, razvijanje osjećaja samopoštovanja, samosvesti i osjećaja pripadnosti jezičkoj zajednici

Nastavne metode i postupci: tekst-metoda, metoda usmenog izlaganja i razgovora, metoda demonstriranja, heuristička metoda, ilustrativna metoda, poredbena metoda

Oblici jezičke i socijalne komunikacije: frontalni rad, individualni rad, individualizirani rad,

Nastavna sredstva pomagala: udžbenik, kreda, sveske, olovke

Očekivani rezultati učenja: prepoznaće mjesto na kome je *jat* prešao u *e, ije/je i i*, u skladu s normom izgovara i piše *e, ije-/je i i* u riječima, razumije smjenu *ije u je, e, je je u*, prepoznaće duljenje kratkoga *je, e i i*, kraćenje sloga u riječima sa *ije*.

Tok izvođenja nastavnog sata

Motivacioni dio sata

U čemu je razlika u izgovoru riječi *zdjela*, u N jednine i iste te riječi u G množine: N j. *zdjela* - G mn. *zdjela*?

Glavni dio sata

Najava nastavne jedinice: *duljenje kratkoga je, e , i (je > jee ili ije; e, i > ije), kraćenje dugog ije (ije > je)*

Duljenje kratkoga sloga je pojava u kojoj se u nekim oblicima riječi umjesto kratkog *je* javlja dugo *je ili ije*. Duljenje kratkoga *je* javlja se u nekim riječima samo

u govoru pa je izgovaramo otegnuto (pjev>pjeeva) a u nekim riječima i u govoru i u pisanju, pa umjesto kratkog *je* imamo dvosložno *ije*.

1. Duljenje kratkog *je* samo u govoru javlja se:

a) u genitivu množine imenica:

vjera > *vjeera*, *namjera* > *namjeera*, *sjena* > *sjeena*, *zdjela* > *zdjeela*, *odjeljak* > *odjeeljka*, *primjerak* > *premjeerka*...

b) u hipokoristicima (nadimcima):

djevojka > *djeeva*, *Vjekoslav* > *Vjeeko*, *koljeno* > *koljeence*, *djed* > *djeedo*, *Stjepan* > *Stjeepo*;

c) u oblicima nesvršenih glagola i izvedenicama (glagolskim imenicama) u čijoj su osnovi imenice mjera, mjesto, te glagols jesti:

premjeriti - *premjeerati* - *premjeeranje*; *namjestiti* - *namjeeštati* - *namjeešta-je*; *zasjeti* - *zasjeediti* - *zasjeedenje*; u složenicama: *plinomjeer*, *uglomjeer*, *toplomjeer*.

2. Duljenje kratkog *je* u govoru i u pisanju:

a) u nesvršenim glagolima i glagolskim imenicama (osim onih s osnovom mjera, mjesto, *sjeti*):

razumjeti - *razumijevati* - *razumijevanje*; *dogorjeti* - *dogorijevati* - *dogorijeva-je*; *zasjeći* - *zasijecati* - *zasijecanje*; *uspjeti* - *uspijevati*; *sjeći* - *siječem*; *nasjeći* - *nasijecati*; *oboljeti* - *obolijevati*;

b) u glagolima sa osnovnom na *e* i *i* (*leći*, *letjeti*, *liti*) i njihovim složenicama, kao isloženicama *sa -zreti*:

leći - *lijegati* - *lijeganje*; *letjeti* - *lijetati* - *lijetanje*; *liti* - *lijevati* - *lijevanje*; *zaliti* - *zalijevati* - *zalijevanje*; *politi* - *polijevati* - *polijevanje*; *dozreti* - *dozrije-vati* - *dozrijevanje*; *sazreti* - *sazrijevati* - *sazrijevanje*;

I od nekih drugih glagola prema *e* u osnovi dobili smo *ije*:

predložiti - *prijedlog*; *prelomiti* - *prijelom*; *prevoziti* - *prijevoz*;

c) u pojedinim riječima:

htijenje (*htjeti*); *umijeće* (*umjeti*); *dospijeće* (*dospjeti*);
prispijeće (*prispjeti*); *sijelo* (*sjeti*).

- Ponekad imamo dubletne oblike sa *e* i *ije* u ijkavskom izgovoru i to u riječima koje počinju prefiksom *pre*:

prepis/prijepis, *prestup/prijestup*, *prelom/prijelom*, *preklop/prijeklop*, *prelaz/prijelaz*, *prevod/prijevod*, *prenos/prijenos*, *preglas/prijeglas*...

Kraćenje dugog *ije* (*ije* > *je*)

- Kod nekih riječi dolazi do kraćenja dugog *ije* i u govoru i u pisanju. Kada se dugo *ije* krati, tada na njegovo mjesto dolazi kratko *je*.

- Kraćenje dugoga *iye* imamo:

1. kod imenica (prilikom tvorbe umanjenica/deminutiva i uvećanica/augmentativa i nekim drugim slučajevima) sa sufiksima:

-ć, -čić, -čica, -ance, -ašće, -ence, -ešće, -ina, -čina,

-etina, -esina, -urina, -oća, -ota:

cvijet - *cvjetić*; *snijeg* - *snježić*; *rijeka* - *rječica*; *gnijezdo* - *gnjezdašće*;

dijete - *djetešće*; *korijen* - *korjenčina*; *snijeg* - *snježina*; *cijev* - *cjevurina*,

smijeh - *smjehurina*; *mijeh* - *mješina*; *tijelo* - *tjelesina*;

bijel - *bjelance* - *bjelina*; *lijep* - *ljepota*, *slijep* - *sljepoća*, *cijel* - *cjelina*;

2. u imenicama muškog roda na: -ač, -ar, -aš i od njih izvedenim imenicama ženskog roda:

mijenjati - *mjenjač* - *mjenjačnica*; *pripovijedati* - *pripovjedač* - *pripovjedačica*; *mlijeko* - *mljekar* - *mljekarka*; *zvijezda* - *zvjezdaš* - *zvjezdašica*; *cvijet* - *cvjećar* - *cvjećarica*; *snabdijevati* - *snabdjevač* - *snabdjevačica*;

3. u množini nekih imenica:

cvijet - *cvjetovi*; *svijet* - *svjetovi*; *snijeg* - *snjegovi*;

4. u komparativu i superlativu pridjeva:

blijed - *bljeđi* - *najbljeđi*; *svijetao* - *svjetliji* - *najsvjetliji*; *bijel* - *bjelji* - *najbjelji*; *bijedan* - *bjedniji* - *najbjedniji*; *lijep* - *ljepši* - *najljepši*;

5. u svim nesvršenim glagolima na -ava(ti) i -iva(ti), izvedenim od svršenih koji imaju ije:

dodijeliti - *dodjeljivati*; *osvijetliti* - *osvjetljavati*; *ocijeniti* - *ocjenjivati*; *pobijediti* - *pobjeđivati*; *obavijestiti* - *obavještavati*;

Ostala pravila o kraćenju sloga s *iye/je* (*je* > *je, e, i*)

1. Kada se kratko *je* nađe iza suglasničkih skupina u kojima je na kraju sonant *r*, tada to *je* u nekim oblicima riječi ostaje, a u drugima se sonant *j* gubi i ostaje samo vokal *e*.

a) Ako suglasnik ispred sonanta *r* pripada prefiksu redovno imamo zamjenu sa *je*: *odrješit* - *odrješenje*; *protivrječiti* - *protivrječje* - *protivrječnost*;

razrješavati - *razrješenje*;

b) U kratkim slogovima imamo zamjenu sa *e* umjesto *je* iza suglasničke grupe na čijem je kraju sonant *r*:

bregovi (<*brjegovi* <*brijeg*); *crepovi* (<*crjepovi* <*crijep*);

napredan (<*naprjedan* <*naprijed*); *usred* (<*usrjed* <*srijeda*); *vremena* (<*vrjeme-na* <*vrijeme*)

2. Kada se glas *jat* nalazio ispred vokala o ili sonanta *j* u iječavskom izgovoru davao je vokal *i*:
dio - dijela; dijeliti - dioba; vidjela - video; smjeti - smijem;
štedjeti - štedionica

Sinteza

- Zamjena glasa *jat* zavisila je od dužine sloga, pa se u dužim slogovima koji su se izgovarali otegnuto nalazi - *ije* (*slijep, mlijeko*), a u kratkim slogovima je (*hljeb, mjesto*).
- Duljenje kratkoga sloga *je* pojava u kojoj se u nekim oblicima riječi umjesto kratkog *je* javlja *dugo je* ili *ije*.
- Kod nekih riječi dolazi do kraćenja dugog *ije* i u govoru i u pisanju. Kada se *dugo ije* krati, tada na njegovo mjesto dolazi kratko *je*.

Završni dio sata:

Ponavljanje primjera za duljenje i kraćenje jata

Domaća zadaća:

Prepisati i vježbati primjere sa časa

Obrane nastavne jedinice: *LJUBAVNA PRIČA O DONU NUNECU I DONI KLARI*

Nastavna oblast: Književnost

Nastavna jedinica: *Ljubavna priča o donu Nunecu i doni Klari*

Struktura i tip sata: Usvajanje novih nastavnih sadržaja

Vaspitno-obrazovni ciljevi

Vaspitni: ljepota književnosti kao vrijednost, ljepota osobnog doživljaja književnosti kao vrijednost, razvijanje ljubavi prema jeziku i književnosti uopće, razvijanje ljubavi prema bh. tradiciji, razvijanje osjećaja za pravdu, hvalisavost kao mana

Obrazovni: upoznavanje sa temeljnim značajkama umjetničke romanse, motivi, osjećanje, raspoloženje, unutrašnja rima u stihovima, melodičnost i harmoničnost, vizualni i akustički/auditivni elementi

Funkcionalni: razvijanje misaonih, perceptivnih, emotivnih i stvaralačkih funkcija, upoznavanje i razvijanje osobnosti različitog izražavanja emocionalnog doživljaja pjesme: sklad emocije i pokreta, emocije i zvuka (glasa), koordinacija imaginacije i govornog izraza

Nastavne metode i postupci: tekst-metoda, metoda usmenog izlaganja i razgovora, metoda demonstriranja, heuristička metoda, metoda čitanja i pisanja, ilustrativna metoda

Nastavni oblici rada: frontalni rad, grupni rad, individualni rad

Nastavna sredstva pomagala: udžbenik kreda, sveska, olovke

Rezultati učenja: Prepoznaće umjetničku lirsku pjesmu, prepoznaće karakteristična obilježja romanse, stilski sredstva, povezuje ritam i osjećanje, prepoznaće epske/narativne i lirske elemente romanse, povezuje ritam i melodiju

Tok izvođenja nastavnog sata

Motivacijski dio časa:

Kakvo raspoloženje u tebi bude ovi stihovi?

„U Sevilji cvjeta ruža,

Udovica dona Klara,

A tu ružu žarko ljubi

Don Nunec od Alkantara.“

Koje riječi naročito pridonose takvom raspoloženju? Zašto?

Šta očekuješ u nastavku pjesme?

Glavni dio sata:

Najava teksta

Umjetnička romansa: Ljubavna priča o donu Nunecu i doni Klari

Interpretativno čitanje teksta:

Čita nastavnik ili pušta tonski zapis

Emocionalno-intelektualna pauza:

Sačekati nekoliko trenutaka da učenici srede dojmove o tekstu.

Konkretizacija doživljaja:

Šta je to što ovoj baladi daje vedrinu, šaljiv ton?

Interpretacija teksta:

Otkrijmo značenje riječi!

hidalgo – španski plemić, vitez

mamuze – metalna naprava pričvršćena na jahačevu obuću, kojom jahač podbada konja

don, dona (španski) – gospodin, gospođa

kolona (talijanski) – stub

Sevilja je glavni grad španske pokrajine Andaluzije, a srednjovjekovna Španija je rodno mjesto romanse. Ova romansa nas odvodi upravo tamo, u srednjovjekovnu Španiju. Kako srednjovjekovni vitezi don Nunec od Alkantara iskazuju ljubavnu čežnju?

Vitezovi su, opisujući vlastitu zaljubljenost nježno i uzvišeno, slavili žensku ljepotu i vrline, a iskazivali su ljubav prema nedostiznoj gospi. Ko je ta gospa u ovoj romansi? Koliko je nedostizna don Nunec od Alkantara?

Kako je doživio don Nunec trenutak kad ga „pozva lijepa sreća“? Šta ti o tome govore sljedeći stihovi:

„Mamuze mu sitno zveče
A mač zvoni o stepene...
On je drhtô kad je stigo
Do mirisne sobe njene...“

U sljedećim stihovima nastupa preokret u razvoju događaja:

„Tako pjeva mlado momče
U ljubavnom svome žaru,

*Al' i ona sad se diže,
I udari u gitaru...“*

O kakvom se preokretu radi? Kakvo raspoloženje ovaj preokret unosi u romansu? Kome je vitez don Nunec od Alkantara pjevaо pjesme i iskazivao svoju ljubavnu čežnju?

Prokomentiraj ove stihove:

*„On je slušo o ljepoti,
Al' joj nije vido lica:“*

Kraj u romansu unosi izrazito šaljiv i vedar ton. Iz čega proističe vedrina i duhovitost? Kako je reagirao zaljubljeni vitez na prevaru koju je osmisnila „nestašnica“, soberica dona Klare?

Kreativni rad

Uporedi usmenu/pisanu romansu *Djevojka svezala hvalisava momka* i pisano/umjetničku romansu *Ljubavna priča o donu Nunecu i doni Klari*. U čemu su sličnosti a u čemu razlike?

Novi književni pojmovi

Umjetnička romansa je, kao i narodna, lirsko-epska (lirsko-narativna) književna vrsta vedra i nerijetko šaljiva tona. I ona sadrži epsku, lirsku i dramsku komponentu, posjeduje razrađenu fabulu i likove, naglašenu emocionalnost u obradi teme i dramsku kompoziciju (dinamične dijaloge, monologe, preokret...).

Završni dio sata

Domaća zadaća: Imrovizujte u vašoj učionici scenu, djevojčica na stolu, klupi i učenik koji recituje i pjeva ovu pjesmu po vlastitoj režiji. Zabavljajte se!

Obrada nastavne jedinice (obrazac za čas)
ANEGDOTA

Školska godina

Razred:

Datum: _____

Predmet:

Nastavna oblast/tema: Književnost

Nastavna jedinica: Anegdota

Ciljevi časa:

- a) Vaspitni .....
b) Obrazovni .....

Tip časa

1. Uvodni čas
2. Čas upoznavanja sa novom građom
3. Čas uvježbavanja i primjene stečenog znanja
4. Čas utvrđivanja, ponavljanja i ocjenjivanja
5. Kombinovani čas

Oblici nastavnog rada:

1. Frontalni oblik rada
  2. Grupni oblik rada
  3. Rad u parovima
  4. Individualni oblik rada
-
1. Nastavni objekti .....
  2. Nastavna pomagala .....
  4. Literatura .....

Nastavne metode:

1. Metode zasnovane na posmatranju (pokazivanje)
2. Metode zasnovane na praktičnim časovima učenika
3. Metode zasnovane na riječima: monološke, dijaloške, rad sa knjigom

SADRŽAJ I ARTIKULACIJA NASTAVNOG SATA

Uvodni čas:

U uvodnom dijelu ponoviti ukratko o književnim rodovima i vrstama.

Najaviti učenicima da će se upoznati sa jednom novom proznom književnom vrstom.

GLAVNI DIO:

Prije čitanja anegdote iz udžbenika, pročitati sljedećih nekoliko anegdota, ne govoreći im o čemu se radi:

Anegdota prva:

„Čuveni satiričar, dramski i prozni pisac, slavni Irac Džo Bernard Šo povjerio je jedanput mladom novinaru nekoliko podataka o svom budućem djelu, a zatim mu reče:

- Ispričat ču vam i sadržaj komedije koju sam upravo napisao. Evo ovako.

Prvi čin. Muž pita: „Da li me voliš?“ Žena odgovara: „Obožavam te!“

Drugi čin. Muž pita: „Da li me voliš?“ Žena odgovara: „Obožavam te!“

Treći čin. Muž pita: „Da li me voliš?“ Žena odgovara: „Obožavam te!“

Zavjesa.

- Veoma interesantno! - uzviknu zbumjeni mladi novinar. - Ali, molim vas, uz izvinjenje što vas pitam, objasnite mi gdje vam je tu - zaplet?

- Zaplet?! - reče Šo. - Zaplet je u tome što u sva tri čina glumi jedna te ista žena, dok je u svakom od ta tri čina - drugi muškarac, drugi muž!

Anegdota druga:

Dva dana prije nego što su ugledali kopno, neki mornar reče Kolumbu:

- Ovo je užas. Lutamo po moru i nemamo pojma gdje je šta!

- Mi dobro znamo gdje je šta, ali ne znamo gdje smo mi!, odgovori Kolumbo.

Anegdota treća:

Poznatog njemačkog ljekara i bakteriologa Roberta Koha je neko htio ponižiti u društvu pa mu je jednom prilikom rekao:

- Ah, a vi ste onaj veterinar?

Koh se snađe i odgovori:

- Da, jesam, a šta vas boli?

Nakon ovog motivacijskog dijela postaviti učenicima sljedećih nekoliko pitanja:

1. Šta mislite, u koji književni rod bismo mogli uvrstiti ove kratke priče koje ste slušali?

2. Po čemu to zaključujete? (Po formalnoj strukturi.)

3. Jesu li ove pričice duge ili kratke? (Kratke.)

4. Da li u njima ima nekih fantastičnih dijelova kao u bajkama? (Nema.)
5. Pa o čemu one govore? (One govore o nekim detaljima iz života ljudi koji su im se desili ili su se mogli desiti - dakle, o nekim stvarnim događajima.)
6. Da li su ove pričice u vama izazvale tužna ili vesela osjećanja koja navode na smijeh?

OVO SU SVE BILE KRATKE PROZNE VRSTE KOJE SE ZOVU ANEGDOTE. ZNAČI DANAS SMO NAUČILI DA KNJIŽEVNI ROD EPIKA PORED ROMANA, PRIPOVIJEDAKA, BAJKI, BASNI, ZAGONETAKA, POSLOVICA I DR. U SEBI SADRŽI I KNJIŽEVNU VRSTU KOJA SE ZOVE ANEGDOTA.

Rad u čitanke

Pročitati učenicima anegdotu, a zatim dopustiti i njima da jednom pročitaju u sebi sa razumijevanjem.

Ali - kako da razlikujemo anegdotu od, recimo kratke priče. Sad ćemo da vidimo koje su osnovne karakteristike anegdote kao književne vrste.

Prva osobenost anegdote, a to smo i na našim primjerima vidjeli, jeste da je ona veoma kratka, kraća i od kratke priče.

Šta bi bila druga osobina anegdote? Da li se u anegdoti iznosi neki sadržaj koji je duhovit i koji u sebi sadrži neku dosjetku, misao?

U anegdotama nakon uvodnog dijela slijedi središnji dio, ali se on ne saopštava.

Rad na tekstu: u anegdoti iz udžbenika odredite uvodni dio i mjesto gdje počinje središnji dio.

Poslije slijedi poenta (zaključak) u kojoj je uvijek nešto zanimljivo, nešto što je nepoznato. I osnovna karakteristika anegdote jeste njezina nedorečenost.

Da vidimo sada koje su to sve karakteristike anegdote:

Ispisati na tabli:

1. Anegdota je priča kratkog sadržaja u kojima je opisan neki događaj iz stvarnog života, koji se zaista dogodio ili se, pak, mogao dogoditi
2. U njoj se najčešće iznosi neki duhoviti sadržaj koji u sebi nosi neku misao, dosjetku
3. U anegdotama se poslije uvoda ne navodi njihov srednji dio (šta se desilo u tom dijelu anegdote ostaje na nama da naslutimo ili izmaštamo)
4. Poenta anegdote se uvijek završava nekom poukom, zanimljivošću i uvijek nam kraj anegdote ostaje nedorečen

ZAVRŠNI DIO

U završnom dijelu časa ponoviti najvažnije detalje o pojmu anegdote kao književne vrste, a zatim za kraj i opuštanje pročitati učenicima još nekoliko anegdota iz života poznatih ličnosti.

Anegdota četvrta:

Kada je Mark Tven, poznati američki pisac, u jednom američkom listu neko vrijeme uređivao rubriku *Pitanja i odgovori*, primio je tako jednom pismo u kome je pisalo sljedeće: „Čuo sam, poštovani uredniče, da riba, uslijed fosfora koji sadrži, povoljno utiče na razvoj mudrosti. Da li mi možete dati savjet - koliko riba da pojedem?“

Tven mu je već u sljedećem broju lista ovako odgovorio: „Mislim da bi, za vaše potrebe, bio dovoljan kit srednje veličine!“

Anegdota peta:

Žena poznatog engleskog pisca Džona Drajdene je mrzila knjige koje je njen muž neprestano čitao i jednom mu je prilikom rekla: „Željela bih biti knjiga, tako bi bar malo vremena posvetio i meni!“

A Džon joj je na to odgovorio: „Ja bih više volio da si kalendar.“

„A zašto?“

„Pa zato što se mijenja svake godine!“

Anegdota šesta:

Danski pisac, Ludvig Holberg se šetao po ulici. I iznenada ispred njega je stao neki mladić i rekao: „Ja se luđaku nikada ne sklonim!“

Ludvig ga pogleda na trenutak i mirnim glasom reče: „A ja se uvijek“, i prođe sa strane.

Domaći rad

Za domaći rad zadati da učenici napišu jednu ili više anegdota iz vlastitog života.

LITERATURA

1. Balić, Smail. (1994). Kultura Bošnjaka. 2. dopunjeno izd. Tuzla: PP>>R&R.
2. Bulić, R. (2001). Bosanski jezik: jezičko pravopisni priručnik za učenike osnovnih i srednjih škola. Tuzla: Bosanska riječ.
3. Frndić, N. (1972). Narodni humor i mudrost muslimana: Iz narodnog blaga muslimana Bosne i Hercegovine. Zagreb: Stvarnost.
4. Jahić, Dž., Halilović, S. i Palić, Ismail. (2000). Gramatika bosanskoga jezika. Zenica: Dom štampe.
5. Halilović, S. (2005). Pravopis bosanskoga jezika. 3. izd. Tutin: Centar za bošnjačke studije.
6. Katal, H. (2005). Bošnjačka književnost: lektira za osnovnu školu: (I-IV razred). Novi Pazar: Centar za bošnjačke studije.
7. Verlašević, A. i Alić, V. (2012). PRIRUČNIK 8 (Metodički priručnik za nastavnike uz Čitanku 8 i Radnu svesku 8). Zenica: Vrijeme. Tuzla: Num.
8. НАСРАДИН ОЦА / приредил Исмет Кочан. Скопје: Алманах, 2015.
9. Рамчиловиќ, Зекир. (2009). Територијална разместеност на Бошњаците во Република Македонија. Географски разгледи (43) 105-115. Скопје
10. Antologija savremene bošnjačke pripovjetke / priredio Mujo Skenderović. Skoplje: Kulturni centar Bošnjaka u Republici Makedoniji, 2010.
11. Književni tekstovi različitih autora.
12. <http://www.lektirabih.com.ba/>